

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI

**RİSK YÖNETİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM
BANKALARINDA BİR ARAŞTIRMA**

Mehmet Zahid KÜLÜNKOĞLU

YÜKSEK LİSANS

**DANIŞMAN:
Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA**

KONYA-2022

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Zahid KÜLÜNKOĞLU		
	Numarası	19811101003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı / İşletme Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Raif Parlakkaya		
Tezin Adı	Risk Analizi ve Finansal Performans İlişkisi: Türkiyede Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarında Bir Araştırma			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Zahid KÜLÜNKOĞLU

İmza

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Zahid KÜLÜNKOĞLU		
	Numarası	19811101003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı / İşletme Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Raif Parlakkaya		
Tezin Adı	Risk Analizi ve Finansal Performans İlişkisi: Türkiyede Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarında Bir Araştırma			

Finans sektörü ülkelerin ekonomik gelişimleri için büyük öneme sahiptir. Türkiye’de mevduat, kalkınma ve yatırım bankalarından oluşan bankacılık sektörüne, son yıllarda önemli bir büyüme yakalayan katılım bankaları eklenmiştir. Faizsiz bankacılık çerçevesinde faaliyet gösteren katılım bankaları, sektöre alternatif finansal ürünler ve hizmetler sunmaktadır.

Her finans kuruluşunda olduğu gibi katılım bankaları da çeşitli riskler ile karşı karşıyadır. Bu risklerin yönetilmesi, bankanın faaliyetlerinin sürdürülebilir olması için hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarında risk yönetiminin finansal performans üzerindeki etkilerini değerlendirmektir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle risk ve risk yönetimi kavramları incelenmiştir. Risk çeşitleri, çeşitli risk yönetim enstrümanları ve risk yönetimine ilişkin çeşitli bakış açıları değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, katılım bankacılığı temel ilkelerine değinilmiş, faaliyet yapısı ve sektöre sunduğu alternatif finansal ürünler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların farkları incelenmiştir. Üçüncü bölümde risk yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişki Panel Veri Analizi yöntemi ile incelenmiştir. Hedef kitle, Türkiye’de faaliyet gösteren beş katılım bankasıdır. Çalışmada kullanılan veriler, bahse konu bankaların yıllık raporlarından elde edilmiştir. Veriler çeyreklik olup, Mart 2016-Aralık 2020 dönemlerini kapsamaktadır.

Risk yönetiminin en temel amacı, bankaların finansal performansını artırmaktır. Bu çalışmada, Sermaye Yeterlilik Oranı, Likidite Riski ve Kredi Riskinin, Aktif Karlılık ve Özsermaye Karlılığına etkisi araştırılmıştır. Sonuç olarak, risk yönetimi ve finansal performans arasında güçlü bir pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Risk Yönetimi, Finansal Performans, Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı, Likidite Riski, Kredi Riski, Sermaye Yeterlilik Oranı

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mehmet Zahid KÜLÜNKOĞLU		
	Student Number	19811101003		
	Department	Business Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Raif Parlakkaya		
Title of the Thesis/Dissertation	Risk Management and Financial Performance Relationship: A Research in Participation Banks Operating in Turkey			

The finance sector is vital for the economic development of countries. Participation banks, which have achieved a significant growth in recent years, have been added to the banking sector in Turkey consisting deposit, development and investment banks. Participation banks operating on interest-free banking, offer alternative financial products and services to the sector.

As in every financial institution, participation banks are also faced with various risks. Managing these risks is vital for the sustainability of the bank's operations. The aim of this study is to evaluate the effect of risk management on the financial performance of participation banks operating in Turkey.

The study consists of three parts. In the first part of the study, firstly the concepts of risk and risk management are examined. Types of risk, various risk management instruments, and various perspectives on risk management have been evaluated. In the second part, the core principles of participation banking are mentioned and information is given about its activities and alternative financial products offered to the sector. Also, the differences between participation banks and conventional banks were examined. In the third part, the relationship between risk management and financial performance is examined by Panel Data Analysis method. Target audience is five participation banks operating in Turkey. The data used in the study were obtained from the annual reports of the aforementioned banks. The data used in the study is quarterly and covers the period between March 2016 and December 2020.

The main purpose of the risk management is to increase the financial performance of banks. The effects of Capital Adequacy Ratio, Liquidity Risk and Credit Risk on Return on Assets and Return on Equity have been investigated. In conclusion, in the light of these ratios, a strong positive relationship was found between risk management and financial performance.

Key Words: Risk Management, Financial Performance, Return on Assets, Return on Equity, Liquidity Risk, Credit Risk, Capital Adequacy Ratio

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Özet	ii
Abstract	iii
İçindekiler.....	iv
Tablolar Listesi.....	vi
Şekiller Listesi.....	vii
Kısaltmalar	viii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSK YÖNETİMİ VE RİSK YÖNETİMİ KAVRAMLARININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Risk Kavramı.....	2
1.2. Risk ve Benzeri Kavramlar	2
1.3. Risk Türleri	3
1.3.1. Sistematik Risk.....	4
1.3.1.1. Piyasa Riski	4
1.3.1.2. Enflasyon Riski.....	4
1.3.1.3. Kur Riski.....	5
1.3.1.4. Politik Risk	5
1.3.1.5. Faiz Oranı Riski.....	5
1.3.2. Sistematik Olmayan Risk	6
1.3.2.1. Finansal Risk	6
1.3.2.2. Faaliyet Riski	6
1.3.2.3. Endüstri Riski	7
1.3.2.4. Yönetim Riski.....	7
1.4. Risk Yönetimi	8
1.4.1. Risk Yönetimi Kavramı.....	8
1.4.2. Risk Yönetimini Aşamaları	9
1.5. Finansal Riskler ve Finansal Risk Yönetimi	10
1.5.1. Finansal Risk Türleri	10
1.5.1.1. Likidite Riski	11
1.5.1.2. Nakit Akışı Riski	12
1.5.1.3. Varlık ve Yükümlülük Riski.....	12
1.5.1.4. Kredi Riski.....	13
1.5.1.5. Kur Riski.....	13
1.5.1.6. Faiz Oranı Riski.....	14
1.5.2. Finansal Risk Yönetimi	14
1.5.2.1. İşletme İçi Yöntemler	15
1.5.2.1.1. Alacak ve Borçların Netleştirilmesi.....	16
1.5.2.1.2. Eşleştirme.....	17
1.5.2.1.3. Döviz Sepetleri	17
1.5.2.1.4. Nakit Akışlarının Zamanlanması	18
1.5.2.1.5. Para Piyasaları Yoluyla Risk Yönetimi (Hedging).....	18
1.5.2.2. İşletme Dışı Yöntemler.....	19
1.5.2.2.1. Forward Sözleşmeleri	19
1.5.2.2.2. Future Sözleşmeleri	20
1.5.2.2.3. Swap Sözleşmeleri.....	21

1.5.2.2.4. Opsiyon Sözleşmeleri	22
1.6. Risk Yönetimi ve Finansal Performans İlişkisi	23

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI

2.1. Katılım Bankacılığı Kavramı	25
2.2. Katılım Bankacılığı Gelişimi	27
2.2.1. Dünyada Katılım Bankacılığı Gelişimi	27
2.2.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Gelişimi	30
2.3. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri	32
2.3.1. Cari Hesaplar	32
2.3.1.1. Vedia Sözleşmesi	33
2.3.1.2. Karz-ı Hasen	34
2.3.1.3. Yeni Bir Akit	34
2.3.2. Katılma Hesapları	34
2.3.3. Sukuk Hesapları	35
2.3.3.1. Fonların Kullanımına Göre Sukuklar	35
2.3.3.2. Sözleşmelerin Türlerine Göre Sukuklar	36
2.4. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri	37
2.4.1. Murabaha	38
2.4.2. Selem	39
2.4.3. İstisna	40
2.4.4. Müşareke	40
2.4.5. Mudarebe	40
2.4.6. İcare	41
2.4.7. Vekâlet	41
2.5. Katılım Bankacılığında Finansal Riskler	41
2.5.1. Kredi Riski	42
2.5.2. Piyasa Riski	43
2.5.3. Operasyonel Risk	44
2.5.4. Likidite Riski	45
2.6. Katılım Bankacılığında Finansal Risk Yönetimi Uygulamaları	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİSK YÖNETİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ: TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARINDA BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	48
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	48
3.3. Yazın Taraması	49
3.4. Çalışmada Kullanılan Veriler	52
3.5. Ekonometrik Yöntem ve Ampirik Bulgular	57
3.5.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri	58
3.5.2. Panel Birim Kök Testi	59
3.5.3. Homojenite Testleri	62
3.5.4. Panel Eş-bütünleme Testi	63
3.5.5. Panel VAR ve VECM Modelleri	65
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	67
KAYNAKÇA	70

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Finansal Risk Yönetimi Yöntemleri	15
Tablo 1.2. Forward ve Future arasındaki benzerlikler ve farklar.....	21
Tablo 2.1. Türkiye’de katılım bankacılığı gelişimi.....	31
Tablo 3.1. Aktif Karlılığı.....	53
Tablo 3.2. Özsermaye Karlılığı	54
Tablo 3.3. Sermaye Yeterlilik Oranı	55
Tablo 3.4. Kredi Riski	56
Tablo 3.5. Likidite Riski	57
Tablo 3.6. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri	59
Tablo 3.7. CADF Birim Kök Testi.....	61
Tablo 3.8. ROA Modeli için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri	62
Tablo 3.9. ROE Modeli için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri	63
Tablo 3.10. ROA modeli için Panel Eşbütünleşme Testi.....	64
Tablo 3.11. ROE modeli için Panel Eşbütünleşme Testi	64
Tablo 3.12. ROA modeli için Panel VAR ve VECM Testi	65
Tablo 3.13. ROE modeli için Panel VAR ve VECM Testi.....	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Risk Türleri	3
Şekil 1.2. Risk Yönetim Süreci	9
Şekil 1.3. Finansal Risk Türleri.....	11
Şekil 2.1. İslami Finans Sisteminin Unsurları.....	26
Şekil 2.2. Küresel İslami Finans Varlık Dağılımı	30
Şekil 2.3. Katılım Bankacılığı Fon Toplama Yöntemleri	32
Şekil 2.4. Katılım Bankacılığı Fon Kullanırma Yöntemleri	37
Şekil 2.5. Dünyada Katılım Bankacılığı Fon Kullanırma Yöntemleri Dağılımı.....	38
Şekil 2.6. Murahaba Mekanizması	39

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATS	Altın Transfer Sistemi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CADF	Kesitsel Olarak Artırılmış Dickey-Fuller Testi
CD	Yatay Kesit Bağımlılık Testi
CD_{LM}	Yatay Kesit Bağımlılığı Langrange Çarpanı
EFT	Elektronik Fon Transfer Sistemi
FAST	Fonların Anlık ve Sürekli Transferi
IFDI	İslami Finansal Gelişim Raporu
IFSB	İslami Finansal Hizmetler Kurulu
İKB	İslam Kalkınma Bankası
KR	Kredi Riski
KRY	Kurumsal Risk Yönetimi
LM_{adj}	Önyargı Ayarlı Yatay Kesit Bağımlılığı Testi
LR	Likidite Riski
MPT	Modern Portföy Teorisi
ÖFK	Özel Finans Kurumu
ROA	Aktif Karlılığı
ROE	Özkaynak Karlılığı
RYM	Risk Yönetim Modeli
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SWIFT	Dünya Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Derneği
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
VKŞ	Varlık Kiralama Şirketi

GİRİŞ

Modern anlamda İslami bankacılık uygulamaları ilk olarak 1960'lı yıllarda Mısır'da karşımıza çıkmaktadır. Daha sonrasında, dünyanın çeşitli bölgelerinde İslami bankacılık alanında çeşitli girişimlerde bulunulmuş ve şu an giderek büyüyen bir sektör haline gelmiştir. Sadece İslami bankacılık alanında hizmet veren kurumların yanı sıra, İslami bankacılık ürün ve hizmetlerini kendi bünyelerine katan konvansiyonel bankalar da bulunmaktadır.

Her işletme gibi, katılım bankaları da çeşitli açılardan risklere açıktır. Bu risklerden kaçınma veya risklerin yönetimi, bir bankanın kısa ve uzun vadeli operasyonlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Risk yönetimi uygulamaları kurumun süreçlerine, sistemlerine ve hatta kültürüne entegre edilmelidir. Finansal kurumlar, operasyonlarını yönetmek ve finansal performanslarını yükseltmek için çeşitli paydaşların baskısı ile karşı karşıyadırlar.

Bu çalışma, katılım bankalarında risk yönetimi uygulamalarının finansal performansa etkisi olup olmadığının ortaya konmasını, etkisi varsa seviyesinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye'de faaliyet gösteren beş katılım bankasının çeyreklik verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Yöntem olarak "Panel Veri Analizi" kullanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle risk kavramı ve türleri incelenmiş, risk yönetimi konusunda yaklaşımlar açıklanmıştır. Daha sonra risk yönetiminin ortaya çıkışı, gelişimi ile risk yönetim yaklaşımları ve uygulamaları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, katılım bankacılığı kavramı, gelişimi, ürün ve hizmetlerine yer verilmiştir. Katılım bankacılığının Türkiye'de ve dünyada gelişimi ve büyüklüğü ele alınmıştır. Buna ilave olarak, katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan farklarının daha iyi ortaya konması amacı ile fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri incelenmiştir. Ayrıca katılım bankacılığında finansal riskler ve finansal risk yönetimi uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, öncelikle Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarında risk yönetimi ve finansal performans ilişkisini açıklamak üzere üzere, araştırmanın amacı, kapsamı ve sınırlılıkları ile yazın çalışmasına yer verilmiş, sonrasında ise çeşitli oranlar vasıtası ile risk yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişki panel veri analizi ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSK VE RİSK YÖNETİMİ KAVRAMLARININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Risk Kavramı

“Risque” kelimesinin Türkçeleşmiş hali olan “Risk” kelimesi dilimize Fransızcadan geçmiştir. TDK’ye göre risk kelimesinin anlamı, zarara uğrama tehlikesidir (TDK, 2021). Riskin tanımı, coğrafi bölge, kültür, sektör, ekonomik ve siyasi atmosfere göre farklılık göstermekte; riskten etkilenene göre değişik anlamlar içermektedir. Geleneksel olarak tehlike ve kayıp ile ilişkilendirilen risk kavramı, günümüzde fırsat ve getiri potansiyelini de içine alacak şekilde ifade edilmektedir (Yarız, 2011: 3).

Risk kavramının tanımında gerçekleşen değişimle beraber riskten kaçınma yerine riski kontrol etme ve yönetme kavramı öne çıkmaya başlamıştır. Risk, hedeflenen sonuçtan farklı bir sonuca ulaşma ihtimalidir. Risk yönetimi ise kabullenilen riskler ile beklenen getiri arasında ideal dengenin oluşmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerdir (Pritchard, 2005: 9).

Sosyal bilimlerde riskin, iki yaygın tanımı bulunmaktadır. “Bir durum veya olayın insanın kendisi dâhil herhangi bir değerini tehlike altında bırakması” ve “bir olayın veya faaliyetin kişinin önemseydiği değerlere karşı belirsiz sonucu olması” şeklindedir. (Aven ve diğerleri, 2011: 1074).

Her iki tanım da, temelde riskin bir olay veya olayın sonucu olduğu fikrini ifade etmektedir. İlk durumda olay veya durumun belirsizliklere tabi olması söz konusu iken, ikinci durumda olay veya faaliyet sonucunun kişinin değerlerini etkilemesi durumu bulunmaktadır (Rosa, 1998: 28).

1.2. Risk ve Benzeri Kavramlar

Risk kavramı, belirsizlik ve olasılık kavramları ile sıklıkla karıştırılabilir. Bu kavramların arasındaki farklar gözden kaçmakta ve birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Söz konusu kavramların arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak için, ilerleyen kısımda bu kavramlar ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

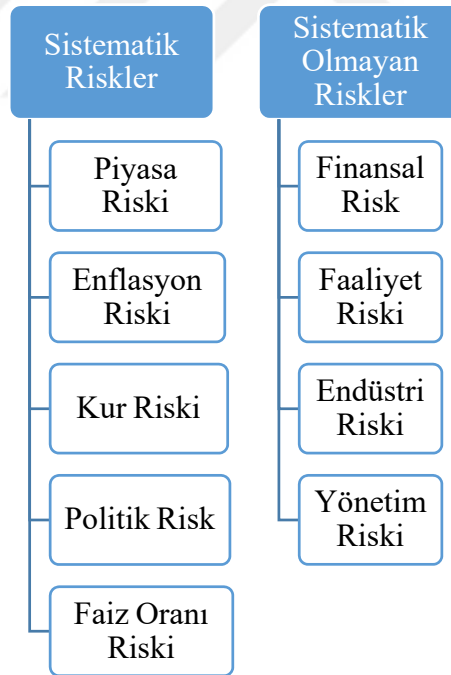
Risk kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle olasılık kavramının tanımlanmasında yarar vardır. Olasılık, bir şeyin gerçekleşmesinin veya gerçekleşmemesinin

matematiksel bir değer ile ölçümlenebilir olmasıdır. Olasılık kelimesi yaygın olarak iki anlamda kullanılır. Bunlardan ilki, bir inanç ya da beklentiyi ifade ederken; diğeri ise, istatistikçiler tarafından yorumlanan rastlantı veya şansla meydana gelen fiziki olaylardır (Emhan, 2009: 213).

Gelecek projeksiyonu oluşturmada kullanılan verilerin kesin olarak belirlenmesi mümkün değildir. Risk, gerçekleşmesi beklenen olayların olasılık olarak dağılımının bilindiği durumlarken, belirsizlik ise bu tür bir dağılım bilgisinin olmadığı durumlardır. Risk ve belirsizliği istatistiksel olup olmadığına göre birbirinden ayırabiliriz (Tevfik, 1997: 56). Başka bir deyişle, istatistiksel olan durumlar risk, istatistiksel olmayan durumlar belirsizlik olarak nitelendirilebilir.

1.3. Risk Türleri

Risk kavramı için kullanıldığı alanlarda farklı sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Burada sistematik risk ve sistematik olmayan risk olarak iki ana başlık altında incelenecektir. Şekil 1.1. Risk Türlerini göstermektedir.

Şekil 1.1. Risk Türleri

1.3.1. Sistematik Risk

Sistematik riskler, bütün ekosistemi ilgilendiren ve işletmenin müdahalede bulunamayacağı risklerdir. Piyasada bulunan bütün aktörler bu riske maruz kalmaktadır (Usta ve Demirelli, 2010: 28). Diğer bir ifadeyle, işletmelerin kontrolünde olmayan ve tamamen önlenemeyen risklerdir.

Sistematik risk oluşturan unsurlar, piyasa riski, enflasyon riski, kur riski, politik risk ve faiz oranı riskidir.

1.3.1.1. Piyasa Riski

Temel olarak piyasa riski, piyasalarda oluşan dalgalanmaların yatırım getirilerine olan etkisi olarak ifade edilebilir. Bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarda tutulan pozisyonlara ilişkin çeşitli enstrümanlarda, finansal piyasalarda oluşan fiyat dalgalanmaları sebebi ile zarar etme ihtimalidir (Dağlı, 2004: 102).

Bretton Woods sisteminin 1973 yılında yıkılarak esnek kur sistemine geçilmesi ile beraber 70'lerin başlarında yükselen enflasyon oranları piyasalarda oluşan dalgalanmaları şiddetlendirmiştir. Finansal kurumlar, dalgalanmaların olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla çeşitli türev işlemlerine başlamışlardır. Bu araçlar ile işlem hacimleri ve kurumların esnekliği artmıştır fakat aynı zamanda işlemlerin giderek karmaşıklaşması sebebi ile karşı karşıya kaldıkları riskleri de artırmıştır (Akan, 2007: 59).

1.3.1.2. Enflasyon Riski

Enflasyon riski, yüksek enflasyonu olan ülkelerde ön plana çıkmaktadır. Enflasyon seviyesinin yüksek olmasının, yatırım verimliliğine olumsuz etkisi bulunmaktadır. Fiyatların genel düzeyinde gerçekleşen artışlar sebebiyle paranın satın alım gücü olumsuz etkilenir. Bu durum menkul kıymet yatırımlarını da olumsuz etkiler (Usta ve Demirelli, 2010: 27).

Enflasyon oranında ki belirsizlikler, yatırımcıları için bir risk unsurudur ve yatırım kararlarında değerlendirmeye alınır. Yatırımdan elde edilecek reel bir kazançtan söz edebilmek için, söz konusu gelirin enflasyon oranından yüksek olması gerekmektedir.

1.3.1.3. Kur Riski

Kur riski, döviz kurlarında oluşan öngörülemeyen değişimlerin, kur etkisi altında olan kuruluşların nakit akışlarında olumsuz değişimlere sebebiyet vermesidir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, işletmelerin kontrolü dışında ve müdahale edemeyeceği döviz kurlarındaki dalgalanmalar sebebi ile dövizin ulusal para birimine çevrilmesi nedeni ile işletmelerin finansal yapısında oluşabilecek zararlardır (Kadıoğlu, 2003: 2).

Döviz kurunda meydana gelen artış veya azalışlar, esasında değişimin yaşandığı ülkenin ödemeler dengesini doğrudan etkilemektedir. Döviz kurundaki değişimler ülkenin aleyhinde gerçekleşir ise, ulusal para ile ödemeler dengesini hesaplayan ülke için enflasyon oluşturmaktadır.

1.3.1.4. Politik Risk

Politik risk, piyasadaki yabancı yatırımcının siyasi belirsizlik ve politik atmosfer sonucunda yatırımlarını başka ülkelere götürme riskidir. Yabancı yatırımcıların, yatırım kararı alırken göz önüne aldıkları kriterlerden biri de ülkedeki siyasi istikrardır. Bu açıdan, politik risk ve piyasa riski birbirleri ile çok yakından alakalıdır.

Terör, darbe, ırkçılık, savaş gibi şiddet içeren toplumsal ve siyasi olaylar politik riski oluşturan etkenlerden bazılarıdır. Ülkedeki hukuki sistemler gibi yasal faktörler, dış ülkelerde meydana gelen olaylar veya diğer ülkeler ile yapılan anlaşmalardan doğan olumsuz olaylar gibi dış faktörler, ülkenin içinde bulunduğu ulusal iklim ve ekonomik durum gibi çeşitli faktörler politik riski etkilemektedir (Bilson ve diğerleri, 2002: 7).

1.3.1.5. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, sabit getirili yatırım enstrümanlarının verimliliklerini doğrudan etkileyebilen bir risk türüdür. Faiz oranlarındaki yüksek volatilitte ve belirsizlikler, işletmelerde yatırım kararları alınırken gecikmelere sebep olmakta ve ekonomide daralmalar meydana getirmektedir (Usta ve Demirelli, 2010: 28).

Bu risk, faiz oranlarında oluşan ve olumsuz etkileri bulunan hareketlerin, işletmelerin finansal durumda oluşturduğu etki olarak açıklanabilir. Özellikle bankalar ve finansal kurumlar bu riske çok açıktır. Bu risk finansal kurumlar için oldukça doğal karşılanır ve hatta bu risk finansal kurumların gelirlerinde ve şirket değerlerinde gerçekleşen artışların

sebeplerinden olabilir. Fakat bu riske aşırı maruz kalmak, kurumun gelirleri ve sermayesi için büyük bir sorun haline gelebilir. Finansal kurumların, net faiz gelirleri ve diğer faize duyarlı gelirlerinde değişmelere yol açmaktadır (Navruz, 2019: 35).

1.3.2. Sistemik Olmayan Risk

Sistemik olmayan risk, tüm piyasayı etkilemeyen, etkisi işletme veya sektör olarak sınırlı kalan risk türüdür. Sistemik olmayan riskler, endüstrinin özelliklerinden, işletmenin finansal durumundan veya işletmenin yönetiminden kaynaklanabilir. Bu nedenle “işletmeye özgü risk” olarak da ifade edilebilir (Gümü, 2018: 10).

Sistemik olmayan riskleri dört başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar, finansal risk, faaliyet riski, endüstri riski ve yönetim riskidir.

1.3.2.1. Finansal Risk

Finansal risk, işletmelerin; borç ödeme gücünün azaldığı durumlarda karşılaştıkları bir risk türüdür. İşletme gelirlerinin borçlanma sebebi ile sürekliliğini kaybetmesi, elde edilen gelir ile borç ve faiz ödemelerini yapamaması durumunda finansal riskten bahsedebiliriz (Bolak, 2004: 67).

Yatırımcı gözünden bir işletmenin finansal riski, işletmenin borç oranının yükselmesi, satış rakamlarının dalgalanması, hammadde ve yarı mamul tedarikinde yaşanabilecek çeşitli problemler, rekabetin artması, işletmenin çağın gerisinde kalması gibi göstergeler ile belirlenebilmektedir (Üstünel, 2000: 5).

Bu göstergeler arasında en önemli olanı, işletmenin borç oranının yükselmesidir. Borçlanma oranındaki artış, işletmenin likiditesini etkileyerek mali yapıda bozulmalara sebebiyet vermekte ve finansal riski artırmaktadır (Gümü, 2018: 11).

1.3.2.2. Faaliyet Riski

Faaliyet riski, işletmenin sabit varlıklarının, toplam varlıklarına oranına göre ölçülmektedir. Yüksek faaliyet riski olan işletmeler, daha az borçlanma eğilimindedirler, çünkü yüksek faaliyet riski ile iflas riski yükselir ve bu da borçlanma maliyetini artırır (Fama ve French, 2002: 6).

Faaliyet riskinin yüksek olması, faaliyet kaldıraç oranının da yüksek olduğunun göstergesidir. Başka bir ifade ile sabit maliyetlerin düzeyinin yüksek olması faaliyet kaldıraç derecesini artırmaktadır. Faaliyet kaldıraç düzeyinin yüksek olması ise işletmenin başabaş noktasını yükseltmektedir. Ayrıca faaliyet kaldıraç düzeyinin yüksek olması, işletmenin faaliyet karında gerçekleşen değişmelerin satışlarda gerçekleşen değişimlere olan etkisini artırmaktadır. Dolayısı ile satış rakamlarında gerçekleşen ufak değişimler, işletme karını ve hemen arkasından işletmenin hisse senedi getirilerini etkileyecektir (Sevinç, 2007: 11).

1.3.2.3. Endüstri Riski

Endüstri riski, işletmenin içinde bulunduğu iş kolunun maruz kaldığı riskleri ifade eder. İş koluna özel olarak, arz ve talep değişiklikleri, sistemdeki rekabet şartları, hammadde ve yarı mamul tedariki gibi etkenler endüstri riskini etkileyen temel değişkenlerdir. Bu riski ortaya çıkaran faktörler olarak, tüketici tercihlerinde gerçekleşen değişimler, rekabetin artması, içinde bulunulan iş kolunda gerçekleşen işçi ayaklanmaları ve teknolojik değişimler sayılabilir (Taner ve Akkaya, 2009: 182).

Endüstri riski, sadece o endüstri içerisinde bulunan işletmeleri etkileyen, söz konusu endüstri içerisinde bulunmayan işletmeleri etkilemeyen risk türüdür. Endüstride gerçekleşmesi beklenen değişimler, yasal düzenlemelerde veya ekonomik şartlarda meydana gelmesi beklenen değişimlerdir. Bu alanlarda gerçekleşen değişimler, işletmenin karını doğrudan etkilemektedir. (Korkmaz ve diğerleri, 2013: 28).

1.3.2.4. Yönetim Riski

Yönetim riski, işletmenin yönetim süreci ile alakalı olarak kurumsal ilkelere ne derecede bağlı yönetildiğini açıklayan risk türüdür. İşletmenin yönetici kadrosunun yatırımcıya güven vermemesi, kurumsal ilkelere riayet etmemesi, sektörü bilmeyen idareci ataması gibi sebepler bu riski ortaya çıkabilmektedir (Uğurlu ve diğerleri, 2016: 165).

Yönetim riski, bono ve tahvil yatırımcılarından daha çok hisse senedi yatırımcılarını etkilediği için yatırımcılar yatırım yapacakları ve yaptıkları firmaların yönetici kadrosunu ve kadroda gerçekleşen değişimler ile firmanın genel yönetim anlayışını yakından takip etmektedir (Ural, 2010: 38).

1.4. Risk Yönetimi

Risk kavramı anlayışında değişim ile beraber, riskten kaçınma yerine riskin yönetimi anlayışı öne çıkmaya başlamıştır. Bu bölümde risk yönetimi kavramı ve risk yönetiminin aşamaları ele alınmıştır.

1.4.1. Risk Yönetimi Kavramı

Risk yönetimi tabiri ilk kez 1950'li yılların sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılmaya başlamıştır. İlk zamanlar sigortacılık ile risk yönetimi birbirinin yerine kullanılmıştır. Günümüzde ise üç farklı şekilde algılanmaktadır (Greene, 1997: 172). Geniş bakış açısında; risk yöneticisi, kar ve zarar riskini üzerine alan müteşebbis gibi görünür. Dar bakış açısına göre ise risk yönetimi bir sigortacı olarak görünür. Orta bakış açısı ise geniş ve dar bakış açılarının bir sentezi niteliğindedir (Emhan, 2009: 211).

Risk yönetimi, bir organizasyonun maruz kalabileceği kayıp ve zararları belirleme ve bu kayıp ve zararlar karşısında atılacak adımlar için en uygun teknikleri seçme sürecidir. (Saunders ve Cornett, 2006: 203). Bir başka deyişle, riski ölçme ve değerlendirmenin ardından, riskleri yönetmek için stratejiler geliştirme süreci olarak ifade edilebilir.

Risk yönetimi, bir finansal kuruluşun iş stratejisini tanımlamak, maruz kaldığı riskleri belirlemek, bu riskleri ölçmek ve karşı karşıya olduğu risklerin doğasını anlamak ve kontrol etmek için izlediği genel bir süreç olarak görülebilir (Cebenoyan ve Strahan, 2004: 21).

Riskleri kötü ve kaçınılması gereken şeyler olarak gören geleneksel risk yönetimi yerine, bütünlükçü sistemler geliştirilmiştir. Bu sistemlere örnek olarak "Risk Yönetim Modeli (RYM)", "Modern Portföy Teorisi (MPT)" ve "Kurumsal Risk Yönetimi (KRY)" gösterilebilir.

RYM'ye göre riski tanımlama; risk değerlendirmesi ve önceliklendirmesi ile talihsiz olayların olasılığını ve/veya etkisini en aza indirmek, izlemek, kontrol etmek veya fırsatların gerçekleşmesini en üst düzeye çıkarmak için kaynakların koordineli ve ekonomik bir şekilde kullanılmasını ifade eder. RYM'ye göre riskler, finansal piyasalardaki belirsizlikten, proje başarısızlıklarından, yasal yükümlülüklerden, kazalardan, doğal afetlerden, rakiplerin kasıtlı olarak saldırısından veya öngörülemeyen çeşitli olaylardan meydana gelir (Wenk, 2005: 237).

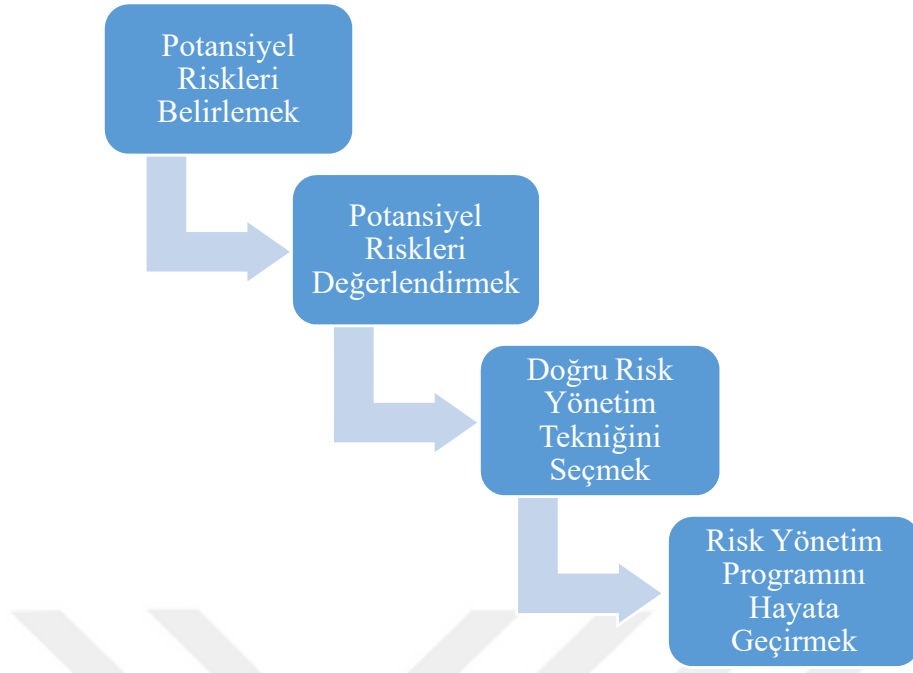
MPT, çeşitli varlıkların oranlarını hassas bir şekilde belirleyerek riski en aza indirmek sureti ile belirli bir portföyün beklenen getirisini maksimize etmeye çalışan bir yatırım teorisidir. 1980'lerden beri işletmeler, piyasa riskini yönetmek için MPT'yi başarıyla uygulamışlardır (Fan ve Shaffer, 2004: 7).

Bu teorilere son olarak, KRY; bir organizasyonun karşı karşıya olduğu tüm riskleri yönetmek için sistematik ve tutarlı bir yaklaşım benimsemeye odaklanan bir çerçeve olarak eklenebilir. Ayrıca, KRY, bir organizasyonun riske maruz kalmasını, organizasyonun hedefine ulaşmasını potansiyel olarak engelleyebilecek olayları tanımlamaya ve yönetmeye özel olarak vurgu yapan genel bir süreç olarak da açıklanabilir (Gordon ve diğerleri, 2009: 314).

1.4.2. Risk Yönetiminin Aşamaları

Genel olarak kaçınılması gereken bir kavram olarak algılanan risk, doğru bir şekilde yönetildiğinde organizasyonun karlılığını artıran bir enstrüman işlevi de gösterebilmektedir. Risk yönetimi; tanımlama, izleme ve kontrol etme amacıyla risklerin ölçülmesi olarak ifade edilebilir (Bessis, 2015: 74).

Moeller'e göre risk yönetimi 4 evreden oluşur. Bunlar, potansiyel riskleri belirlemek, potansiyel riskleri değerlendirmek, riski engellemek için doğru risk yönetimi tekniğini seçmek ve risk yönetimi programını hayata geçirmek ve süreci yönetmektir (Moeller, 2007: 96). Şekil 1.2. Risk Yönetim Sürecini göstermektedir.

Şekil 1.2. Risk Yönetim Süreci

Kaynak: Moeller, 2007 : 96

Kurumun amaçlarına ulaşmayı engelleyen riskler, potansiyel risklerdir. Bu aşamada kurumun amaçlarının açık, anlaşılır ve tutarlı olması ön koşuldur. Potansiyel riskler belirlendikten sonra değerlendirme aşamasında her bir riskin gerçekleşme olasılığı ve kuruma etki derecesi hesaplanır.

Riski engellemek için doğru risk yönetimi tekniğini seçme süreci, önceki aşamalardan elde edilen veriler ışığında, kabul edilebilir risk eşiğini geçen her bir risk için eylem planı hazırlanmasını ifade eder. Son aşama olan risk yönetim programını hayata geçirmek ve süreci yönetmek ise oluşturulan programın denetimi ve sapmalar halinde gerekli aksiyonların alınmasıdır.

Gerçekleşme ve muhtemel kayıp olasılığı en yüksek olan riskten en düşük olana doğru bir öncelik sırasının belirlenip, riskleri ele almada bu sıralamanın takip edilmesi gerekmektedir. Fakat pratikte bu süreç görüldüğü kadar kolay olmamakta, yüksek olasılık-düşük kayıp ve düşük olasılık-yüksek kayıp olan risklerin dengelenmesi yanlış değerlendirilebilmektedir. Dolayısı ile risk yönetimi, işletmelerin iş stratejisini belirlemek, maruz kaldığı riskleri belirlemek ve ölçmek, karşı karşıya kaldığı risklerin doğasını anlamak ve bu riskleri kontrol etmek için izlediği genel bir süreç olarak görülebilir (Mong'are, 2015: 3).

1.5. Finansal Riskler ve Finansal Risk Yönetimi

Önceki bölümlerde kısaca bahsedilen finansal risk, bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak, işletmelerin karşılaşılabileceği farklı finansal riskler ayrı ayrı tanımlanacak ve bahse konu risklerin yönetiminde kullanılan enstrümanlar üzerinde durulacaktır.

1.5.1. Finansal Risk Türleri

Finansal risk türleri çok çeşitli olup, işletmelerin en çok karşılaştığı riskler olarak; likidite riski, nakit akışı riski, varlık ve yükümlülük riski, kredi riski, kur riski ve faiz riski olarak sayılabilir (Yılmaz ve Aslan, 2016: 665). Şekil 1.3 Finansal Risk türlerini göstermektedir.

Şekil 1.3. Finansal Risk Türleri

Kaynak: Yılmaz ve Aslan, 2016: 665

1.5.1.1. Likidite Riski

Likidite riski, ihtiyaç duyulan fonun istenilen zamanda veya istenilen maliyette sağlanamaması, elde bulunan likit olmayan varlıkların istenilen fiyat veya vakitte likit hale getirilememesi olarak tanımlanabilir. Likidite riski, küresel finansal krizden önce çoğunlukla göz ardı edilen bir risk türüydü (Akkaya ve Azimli, 2018: 46).

Likidite riskinin kaynaklarını beş başlıkta inceleyebiliriz. Bunlar; vade uyumsuzluğu, aktif kalitesinin bozulması, donuk aktiflerin artması ve beklenmeyen çekilişlere maruz kalma olarak sıralanabilir.

Vade uyumsuzluğu, işletmelerin yükümlülüklerinin vadelerinin, varlıklarının vadelerinden kısa olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu uyumsuzluğu, genel ve dönemsel olarak iki grupta inceleyebiliriz. Genel vade uyumsuzluğu, ortalama aktif vadesinin,

ortalama pasif vadesinden kısa olması durumuyken, dönemsel vade uyumsuzluğu, genel durumda birbirini dengeleyen dönemlerin dengesizliği olarak açıklanabilir (Akan, 2008: 69).

Aktif kalitesinin bozulması, temerrüde düşen kredilerin artması sonucunda alacakları geri dönmemesi ve bankanın beklenen nakit çıkışlarını karşılayamaması olarak ifade edilebilir. Donuk aktiflerin artması, bankanın yatırımları veya geri dönmeyen alacaklarına karşılık elde ettiği donuk aktiflerin artışı sonucu bankanın likiditesini olumsuz etkilemesidir (Bingül, 2018: 465).

Son olarak, dış kaynaklı finansal krizler veya olağandışı olaylar sebebi ile bankalardan yüksek miktarda nakit çıkışları yaşanabilmektedir. Kısa sürede ve yüksek miktarlarda nakit çıkışlarının gerçekleşmesi ile birlikte bankalar likidite sıkıntısı çekebilmektedirler (Altıntaş, 2020: 114).

1.5.1.2. Nakit Akışı Riski

Nakit akışı riski, işletmelerin bilançolarında bulunan en likit varlık olan nakdi varlıkların verimsiz veya yanlış politikalar ile yönetilmesi sonucu işletmelerin zarar veya iflas etme riski ile karşı karşıya kalabileceği durumları ifade eder (Akarçay, 2021: 96).

İşletmelerin nakit akışlarında yaşanan dengesizlikler ve düzensizlikler sonucunda, nakit stokunun, nakit çıkışlarını zamanında ve yeterli düzeyde yapabilecek yeterliliğinin olmaması veya nakit girişlerinin, stokun yetersiz kaldığı zamanları dengeleyememesi durumunda ortaya çıkan risk türü olarak ifade edilebilir (BDDK, 2006: 2).

Nakit akış riskinde, riskin sürekli mi yoksa geçici mi olduğu bu riskin önemlidir. Geçici olduğu durumlarda, çeşitli araç ve yöntemler ile bu risk yönetilebilir fakat sürekli olarak nakit akış riskine maruz kalan bir işletmenin iflas riski ile karşılaşması muhtemeldir (Uzun, 2005: 159).

Nakit akışından yaşanabilecek problemler, işletmeleri çeşitli sıkıntılar ile karşı karşıya getirmektedir. Nakit akışı riskine maruz kalan işletmeler, piyasaya olan borçları ödemede yaşanan sıkıntılar, personel ödemelerinin yapılamaması, finansal kurumlardan alınan borç ve kredilerin anapara ve faizlerin ödenememesi gibi bazı yükümlülüklerini yerine getirmekte güçlük çekebilir (Kuzu, 2019: 97).

1.5.1.3. Varlık ve Yükümlülük Riski

Varlık ve yükümlülük riski, işletmelerin veya finansal kurumların yerine getirmeleri gereken yükümlülüklerini karşılayacak yeterli varlıklara sahip olamaması riskidir (Akan, 2008: 69). Başka bir deyişle, varlıkların vadesinin yükümlülüklerin vadesinden uzun olması halinde, finansal kurumların maruz kalabileceği risk türüdür.

Bu riske maruz kalınması halinde, işletmelerin yükümlülüklerini karşılayacak varlıklarının vadeleri henüz dolmadığında, işletmeler yükümlülüklerini karşılayacak pasif karakterli likidite oluşturmak durumunda kalırlar. Örneğin, bir yıl vadeli bir krediyi, üç aylık mevduat ile fonlayan bir banka düşünelim. Mevduat vadesi geldiği zaman, bankanın hesaptan çıkacak parayı karşılayacak herhangi bir nakit girişi yoktur. Mevduat sahibinin, mevduatını çekmeyi istemesi durumunda, kurumun yeni bir borç bulması gerekmektedir. Bu süreç, verilen kredinin vadesi tamamlanana kadar tekrar edebilmektedir (Çatalbaş ve Çatalbaş, 2008: 6).

Varlık ve yükümlülük riski, ilk bakışta likidite riski gibi görünse de, esasında işletmenin veya finansal kurumun aktif pasif dengesi ile alakalı bir durumdur. İşletme veya finansal kurum varlık ve yükümlülük kompozisyonunu stratejik olarak biçimlendirmelidir.

1.5.1.4. Kredi Riski

Kredi riski, karşı taraf riski olarak da bilinir, borçlu tarafın anlaşma hükümlerine uymaması olarak tanımlanabilir. Bir banka için bu risk, fonu kullanan tarafın yükümlülüklerini anlaşma koşullarına uygun bir şekilde yerine getirememesidir (Kavcıoğlu, 2011: 12.)

Kredi riskinin tanımına kısmi ödeme veya gecikmeli ödeme de girer. Çünkü, önceden belirlenmiş bir nakit girişinin gerçekleşmemesi işletmenin nakit akışında dengesizlikler oluşturur. Karşı tarafın yükümlülüklerini tam ve zamanında yerine getirememesinin oluşturduğu kredi riski ile birlikte, finansal kurumlar için aynı zamanda kredi verilen işletmelerin rating notlarının belirli bir derecenin altına düşmesi ile birlikte de bu riske maruz kalabilirler (Crouhy ve diğerleri, 2003: 65).

Kredi riskine konu olan tutara karşılık olarak alınan teminatlar, garantiler ve sigorta poliçeleri ile bu riskin etkisi azaltılabilirken, kredilendirme sürecinde borç vereni koruyacak en önemli şey, borç verenin borçluyu iyi analiz etmiş olmasıdır. Gelişmiş kredi izleme

yöntemleri kullanılarak, finansal kurumların daha sağlam bir kredi portföyüne sahip olmaları mümkündür.

1.5.1.5. Kur Riski

Kur riski, döviz kurlarında meydana gelen beklenmedik değişimlerin veya dalgalanmaların sebep olduğu kaynakların, varlıkların veya nakit akışlarının yerel para üzerinde olumlu veya olumsuz olarak etkileri olarak tanımlanabilir (Ünal ve Altın, 2010: 28).

Kur riskine temel yaklaşım, aynı döviz cinsinden varlık ve yükümlülüklerin eşit olduğu durumlarda kur riskinin gerçekleşmeyeceği, varlık ve yükümlülüklerin birinin bir diğerine göre fazla veya eksik olduğu durumlarda kur riskinin gerçekleşme ihtimali olduğu yönündedir. Dolayısıyla ile döviz cinsinden varlık ve yükümlülüklerin denk olmaması durumunda kur riskine maruz kalılabilmektedir (Bolgün ve Akçay, 2009: 292).

İşletmeler ve finansal kurumlar, sahip oldukları yabancı para cinsinden borç ve alacakları sebebi ile bu risk ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Döviz pozisyonları, vadeli döviz alım işlemlerine dövizli aktiflerin eklenmesi ile elde edilen tutardan, vadeli döviz satım işlemlerine dövizli pasiflerin eklenmesi ile elde edilen tutarın çıkarılması ile hesaplanmaktadır. Döviz aktifler, yabancı para cinsinden varlık ve alacakları ifade ederken, döviz pasifler yabancı para cinsinden borçları göstermektedir (Yahşi, 2014: 123).

1.5.1.6. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, faiz oranlarındaki artış veya azalışların, finansal kurumların nakit akışlarını, varlıklarını veya yükümlülüklerini etkilemesidir. Bu risk finansal kurumların karlılığını doğrudan etkileyebildiği için, özellikle Türkiye gibi faiz oranlarının sürekli olarak aynı kalmadığı ülkelerde, doğal bir risk olarak kabul edilir ve devamlı bu riske karşı önlemler alınır. Ancak faiz oranı riskine yüksek oranda maruz kalmak, finansal kurum veya işletmenin gelirlerinde ve sermaye tabanında önemli bir risk oluşturabilir (TBB, 2022: 65).

Özellikle finansal kurumlar bu riske sürekli olarak açık olmaktadır. Faiz oranı riskinin finansal kurumların hem gelirlerine hem de bilanço içi ve bilanço dışı kalemlerinin ekonomik değerleri üzerinde etkisi bulunmaktadır. Faiz oranı riski üç nedenden ötürü ortaya çıkabilir. Bunlar; yeniden fiyatlama riski, getiri eğrisi riski ve temel oran riskidir.

Yeniden fiyatlama riski, yeniden fiyatlandırmanın sebep olduğu faiz oranlarındaki değişimlerin finansal kurumların gelirlerinde ve ekonomik değerlerinde gerçekleştirdiği değişim olarak açıklanabilir. Getiri eğrisi riski, fiyatlandırmalarda yaşanan uyumsuzlukların, finansal kurumun gelir eğrisinin eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açması olarak ifade edilebilir. Temel oran riski ise, benzer fiyatlama şekilleri ile değişik araçlara uygulanan oranlar üzerinden kazanılan veya geri ödemeler arasındaki negatif etkilerden kaynaklanan risklerdir (TBB, 2022: 66).

1.5.2. Finansal Risk Yönetimi

Finansal risk yönetimi, finansal risklerden korunma amacı ile çeşitli finansal göstergelerin; işletmenin durumu, içinde bulunduğu sektörün ve piyasanın durumu, kısa ve uzun vade hedefleri gibi değişkenler göz önüne alınarak sürekli olarak güncellenen bir şekilde yeni önlemler alma sürecinde kullanılmasıdır (Horcher, 2005: 13).

Risk yönetim teknikleri, gelecek bir riskten kaçınma veya gelecek bir riski yönetme anlayışı ile ilgili olduklarından, beklenti yönetimi olarak da tanımlanabilir. Modern risk yönetim teknikleri, beklentileri kısmen de olsa somut hale getirdiği ve beklentilerin gerçekleşmesi için belirli zamanları işaret ettiği için, kur, faiz veya fiyatların ne düzeyde olacağını belirleme imkânı tanımaktadır (Sayılğan, 1995: 326).

Finansal risk yönetiminde, finans yöneticisi bu risklerin hepsine aynı anda tedbir almak zorunda değildir. Örneğin, Türkiye gibi enflasyon ve döviz kuru dalgalanmalarının yüksek, ihracatın ithalata büyük oranlarda bağımlı olduğu ülkelerde kur riskine karşı korunma gerekli olmaktadır. Bu tür ülkelerde ihracatın ithalatı karşılama oranı 1'den küçük olduğu için döviz cinsi borç yükü artış göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ise kur riskinden ziyade faiz ağırlıklı riskleri yönetmek daha önemlidir.

Finansal risk yönetiminde kullanılan yöntemler işletme içi yöntemler ve işletme dışı yöntemler olarak sınıflandırılabilir. Tablo 1.1. Finansal Risk Yönetimi Yöntemlerini göstermektedir.

Tablo 1.1. Finansal Risk Yönetimi Yöntemleri

İşletme İçi Yöntemler	İşletme Dışı Yöntemler	
Alacak ve Borçların Netleştirilmesi	Forward	Döviz Forward
		Faiz Forward
		Ticari Mal Forward
Eşleştirme	Future	Döviz Future
		Faiz Future
		Ticari Mal Future
Döviz Sepetleri	Swap	Döviz Swap
		Faiz Swap
Nakit Akışlarının Zamanlanması	Opsiyon	Alım Opsiyonu
		Satım Opsiyonu
Para Piyasaları Yoluyla Hedging		

Kaynak: (Gündoğdu, 2018: 210 ve Yahşi, 2014: 123)

1.5.2.1. İşletme İçi Yöntemler

İşletme içi yöntemler, büyük ölçüde bilanço üzerinden çeşitli ayarlamalar ile işletmelerin iç kaynakları kullanılarak finansal riskleri azaltmak veya kontrol etmekte kullanılan teknikleri içermektedir.

Bu teknikler, alacak ve borçların netleştirilmesi (netting), eşleştirme (matching), döviz sepetleri (currency baskets), nakit akışlarının zamanlanması (leading and lagging) ve para piyasaları yolu ile hedging olarak ifade edilebilir. İlerleyen bölümde bahse konu kavramlarla ilgili açıklamalar yapılacaktır.

1.4.2.1.1. Alacak ve Borçların Netleştirilmesi

Çokuluslu işletmeler, ana merkez ile ilişkili olarak farklı ülkelerde çalışmalarını sürdüren şubelerden oluşmaktadır. Ana merkezin bulunduğu ülke dışında, yabancı ülkelere de yatırım yapan işletmeye ana şirket, yabancı ülkelerdeki şube oluşumlarına ise yavru şirket ismi verilmektedir. Çalışma şekli ve işlevleri çerçevesinde ana şirket ve yavru şirketler bir işletme ağı oluşturmaktadır (Kabakçı, 2011: 98).

Çokuluslu işletmeler, kendi içlerinde hacim olarak yüksek tutarda işlemler gerçekleştirdikleri için bu işlemlere yüksek tutarda nakit bağlamaktadırlar. Bu türden şubeler arası veya şubeler ile ana merkez arası işlemlerde, ana şube veya bir şubenin alacağı aynı

zamanda ağa bağı olan diğer bir birimin borcu olmaktadır (Puxty ve Dodds, 1991: 250). Şirket içi alacak-borç ilişkisinin gerçekleştiği durumlarda, iki birim arasında ki mesafeler uzun olduğu için para transferi hem uzun surebilmekte hem de masraflı olmaktadır. Ayrıca farklı ülkelerde işlem görüldüğü için farklı döviz birimlerinin ortak bir döviz birimine çevrilmesi de ekstra masraf çıkarmaktadır (Kabakçı ve Kabakçı, 2013: 82).

okuluslu işletmeler bu tür masraflardan kaçınmak için, Şirket içi alacak ve borçlarını netleŐtirmektedir. Netleştirme işlemi, ana Şirket ve yavru Şirketler arasındaki para transferi, borç ve alacak işlemleri, kur risklerinin yönetilmesi gibi değişik alanlarda yapılan işlemlerin maliyetlerini minimize etmeye yardımcı olan bir tekniktir (Aydın ve diğerleri, 2006: 511).

okuluslu işletmelerin karşılaştıkları risklerin en önemli döviz kuru riskidir. IŐletmeler kendi bünyelerinde netleştirme merkezi kurabilecekleri gibi, çeşitli bankalar ile de anlaşmalar imzalayabilirler (Buckley, 2004: 212).

Özetlemek gerekirse, alacak ve borçların netleştirilmesi, bağılı işletmelerin mevcut olduğu durumlarda uygulanabilen bir yöntemdir. Bu yöntemde bağılı işletmeler arasındaki benzer dvizlerde dönem sonu borçlar, önceden belirlenen dönem sonunda karşılıklı kapatılmakta ve böylelikle tutarın tamamını risk altına sokmaktansa sadece iki hesap arasında kalan net borcun vadesinde ödenmesi gerekmektedir. Netleştirme işlemi iki işletme arasında yapılabileceği gibi, daha büyük ve karmaşık yapılarda bu yöntemin merkezileŐtirmesi de mümkündür.

1.4.2.1.2. EŞleştirme

okuluslu işletmeler, dış ticaret yapan Şirketler veya yabancı para cinsinden alacak veya borçları olan işletmelerin, döviz kuru riskini yönetmekte kullandıkları bilanço içi teknik olarak ifade edilebilir. Bu yöntem, işletmenin yabancı para cinsinden iki yönlü pozisyonu olduğu hallerde kullanılabilir. Belirli bir vade ve tutar üzerinden olan döviz borcunun, aynı vade ve tutarda ve aynı döviz cinsinden olan bir alacak ile eŐleŐtirilmesi halinde, işletme riskten kaçınmıŐ olacaktır (Erdoğan, 1995: 219).

Örneğin, Rus bir ithalatçı Ruble zerinden, Türk bir ihracatçı ise Türk lirası üzerinden fatura düzenlemektedir. Bu halde, iki taraftan biri diğer tarafın para birimi üzerinden faturalarını düzenleme ihtimali yok ise, eşleştirme yöntemi kullanılamayacaktır. Bunun dışında, döviz cinsinin uyıŐtuđu durumlarda dahi alacak ve borç vadeleri uyumu

sağlanamamış olabilir. Hem döviz cinsinin hem de vade konusunda bir mutabakat bulunduğu sürece bu yöntem kullanışlı olacaktır. Üçüncü olarak ise, döviz cinsi ve vade konusunda eşleştirme yapıldığı zaman, tutarda tam olarak eşleştirme yapılamayabilir. Alacak ve borç arasında kalan fark için ayrı bir yöntem kullanılması gerekir (Tunaboğlu, 2008: 95).

Başka bir deyişle, eşleştirme, firmanın aynı döviz biriminden olan alacak ve borçlarını dengeye getirmesidir. Aynı döviz cinsinden alacak ve borç vadelerini denk getirerek, alacak miktarındaki döviz ile borç miktarı ödenerek eşleştirilmiş olur ve bahse konu meblağ için kur riskinden kaçınılmış olur. Bu tekniğin etkili kullanımı, işletmenin finans ve satın alma birimlerinin birbirleri ile uyumlu çalışması ile mümkün olmaktadır. Ayrıca firmanın çok fazla farklı döviz türü ile işlem yapması da bu tekniği karmaşıklaştırarak, tekniğin başarısını etkileyecektir.

1.4.2.1.3. Döviz Sepetleri

Risk yönetimi amacıyla kullanılacak işletme içi yöntemlerden olan döviz sepetleri, işletmelerin aktif ve pasiflerinde yer alan kalemlerin belirli bir döviz sepeti cinsinden belirlenerek, farklı dövizlerin ortalaması ile döviz riskinin düşürülmesini hedeflemektedir (Kadıoğlu, 2003: 11).

Portföy olarak değerlendirildiğinde, döviz sepeti içerisinde yer alan tek bir para biriminde gerçekleşebilecek dalgalanmalar, döviz sepetinin diğer kalemlerin toplamında gerçekleşen dalgalanmalardan daha fazla olacağı için, bu yöntem ile tek bir birimin dalgalanmasından dolayı gerçekleşecek etkinin azaltılması hedeflenmektedir (Karluk, 2004: 568)

1.4.2.1.4. Nakit Akışlarının Zamanlanması

Geciktirme ve hızlandırma yöntemi ile işletmelerin alacaklarının tahsil edilmesi ve borçlarının ödenmesi, piyasa beklentilerine bağlı olarak, öne alma veya geciktirmeye dayalı işletme içi bir risk yönetim tekniğidir (Yücel, 2007: 43).

Bu yöntem, değer kazanması beklenen yabancı para cinsinden alacakların geciktirilmesi ve borçların hızlandırılması, değer kaybetmesi beklenen yabancı para cinsinden alacakların hızlandırılması ve borçların geciktirilmesi işlemlerinin yapılması esasına dayanır. Örnek olarak, bir Türk firmasının ABD doları cinsinden borcu bulunuyorsa ve ilerleyen dönemde doların artışı bekleniyorsa, işletme hızlandırma yöntemini kullanarak borçlarını

erken kapatarak, vade sonunda ödemesi gereken tutardan daha az ödeyerek kendini koruyabilmektedir (Karluk, 2004: 570).

Başka bir deyişle, nakit akışlarının zamanlanması, döviz kurlarının gelecek beklentilerine göre alacak ve borç ödemelerinin erkene alınması veya geciktirilmesidir. Bu tekniğin başarısı beklentilerin ne ölçüde gerçekleştiği ile ölçülmektedir. Bu yöntemin sınırlı uygulanmasının sebebi, bir işletmenin lehine olan vade tercihi, diğer işletmenin aleyhine olabilmektedir.

1.4.2.1.5. Para Piyasaları Yoluyla Risk Yönetimi (Hedging)

Para piyasaları yoluyla risk yönetimi (hedging) ise, işletmenin elinde bulundurduğu yerel fonlarla, değer kazanması beklenen yabancı bir dövizin spot piyasadan satın alınarak, borcun ödeme vadesine kadar dövizli bir hesaba yatırılması esasına dayanır. Bu yöntemin etkili olabilmesi için yerel paranın faiz getirisinin dövizin devalüasyon ve yatırım süresinde kazanılan faiz toplamından daha düşük olması gerekmektedir (Erdoğan, 1995: 110).

Para piyasaları yoluyla hedging yöntemi kullanıldığında, yabancı para cinsinden borçlanıldığından dolayı, bu borçtan kaynaklanabilecek kur risklerinden korunmak amacıyla, vadeli olarak dövizin bugünden alınması gerekebilir. İşletmelerin likiditesi veya kredibilitésinin yüksek olmasını gerektiren bu işlem, her işletme için kullanışlı bir yöntem olamamaktadır (Kadioğlu, 2003: 13).

1.5.2.2. İşletme Dışı Yöntemler

Finansal risklerin yönetilmesinde işletme dışı yöntemler, işletme içi yöntemlere nazaran çok daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. İşletmelerin finansal risklerden korunmak için kullandığı işletme dışı yöntemlerin başlıcaları; forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmeleri olarak sıralanabilir. Bu sözleşmeler türev araçları olarak adlandırılmakta olup, bu temel türev araçlardan türetilmiş çok sayıda türev araç bulunmakta ve yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Türev araçların spekülasyon amacıyla da kullanılabilmesi, bunların kullanımını daha yaygın hale getirmektedir.

1.4.2.2.1. Forward Sözleşmeleri

“Forward”, belirli bir miktardaki para, değerli maden, yabancı para ve diğer türev araçların, sözleşme tarihinde belirlenen fiyat ve vadede alım-satımını belirleyen vadeli

sözleşmelerdir. Forward sözleşmeleri, gelecekte yaşanabilecek problemlerin oluşturabileceği riskleri sınırlayarak, işletmenin nakit akışını düzenli hale getirmesi yönüyle önem arz etmektedir (Kırlıoğlu ve Altınkaynak, 2016: 605).

Forward sözleşmeler, vadeli sözleşmeler olarak tarihte karşılaşılan ilk sözleşmelerden olup, M.Ö. 1750 yılında, Mezopotamya'da karşımıza çıkmaktadırlar. Kayıtlara geçen ilk forward sözleşmesinin, baharda gerçekleşecek zeytin hasadı için yağhaneler ile kışın pazarlıklar yapan, filozof Thales tarafından oluşturulduğu düşünülmektedir (Aygören ve Kurtcebe, 2019: 2).

Forward işlemleri, genel olarak her tür mal ile ilgili yapılabilmektedir. Konu oldukları ürünün çeşidine göre ayrılabilirler fakat piyasalarda döviz, faiz ve ticari mal (emtia) olarak üç grupta incelenmektedir.

Döviz forward sözleşmeleri, yabancı paranın, yerli para karşılığında, belirli bir vadede teslim edilmesi şartı ile alım-satım işlemlerinin bugünden tamamlanması işlemidir. Bu sözleşmeler, piyasada işlem yapan aktörlere, ileri bir tarih için belirli bir döviz kuru sağlamaktadır. Bu sözleşmeler, sözleşme ile belirlenmiş dövizin, üzerinde anlaşılan döviz türüne belirli bir kurdan, yine sözleşme ile belirlenmiş tutar ve vadede çevrilmesini garanti altına alır. Bu sözleşmeler, ithalat ve ihracatçılara, gelecekte yapacakları alım-satımlarında, fiyat ve kur değişimlerinden doğan risklerden korunma sağlamaktadır (Kurtcebe, 2015: 29).

Faiz forward sözleşmeleri, faiz riskinden kaçınmak için kurulan sözleşmelerdir. Kredi sağlayıcıları gelecekteki faiz düşüşlerinden korunmak isterken, kredi kullanıcıları gelecekteki faiz artışlarına karşı kendilerini korumaya almak istemektedirler. Bu durumda, taraflar faiz forward sözleşmesi ile belirlenen tutarda anaparaya uygulanacak olan faiz oranı üzerinde anlaşabilmektedirler (Ceylan ve Korkmaz, 2012: 368).

Ticari mal forward sözleşmeleri, belirli bir malı, belirli bir vadede, sözleşme ile belirlenmiş fiyat üzerinden almak veya satmak için kurulan sözleşmelerdir. Malın miktarı, teslim vadesi, yeri ve niteliği gibi koşullar taraflarca belirlenir. Sözleşmenin satıcı tarafı, malın fiyatının düşmesine karşı kendini garantiye almak isterken, alıcı taraf malın fiyatının yükselmesi riskine karşı kendini garantiye almak istemektedir.

Özetle, forward sözleşmeleri, fiyatı bugünden belirlenen fakat yükümlülükleri ileri bir tarihte yerine getirilecek olan sözleşme türüdür. Bu sözleşmeler mal ve hizmetlerle ilgili

olabileceği gibi döviz ve hisse senedi gibi finansal araçlar için de yapılabilir. Forward sözleşmeler genellikle iki finansal kurum veya bir finansal kurum ile kendisi ile iş yapan bir şirket arasında gerçekleşir. Bir taraf alıcı pozisyonuna girer ve belirli bir malı, gelecekteki belirli bir tarihte, önceden sözleşme ile belirlenmiş bir fiyata almayı taahhüt eder. Diğer taraf ise satıcı pozisyonuna girerek, aynı malı, aynı tarih ve fiyata satmayı kabul eder (Büker ve Aşıkoğlu, 1997: 186).

1.4.2.2.2. Futures Sözleşmeleri

Futures sözleşmeleri, amaç olarak forward sözleşmeleri ile aynıdır. İki sözleşme de gelecekteki belirli bir tarihte, belirli bir malı önceden anlaşılmalı tutara almayı veya satmayı taahhüt eder. Forward sözleşmeleri tezgahüstü piyasalarda işlem görürken, futures sözleşmeleri organize piyasalarda işlem görür. Futures sözleşmeleri, standart miktar ve kalitede bir varlığı önceden belirlenmiş bir fiyattan gelecekte belirli bir tarihte teslim etme ya da teslim almaya ilişkin olarak düzenlenen yasal bir sözleşmedir. Her bir sözleşmenin bir alıcısı ve bir satıcısı vardır. Sözleşmenin alıcısı uzun pozisyonda (long position), satıcısı kısa pozisyondadır (short position). Piyasada uzun pozisyonların sayısının kısa pozisyonlara eşit olması gerekir (Jarrow ve Oldfield, 1981: 376).

Futures sözleşmelerin organize piyasalarda işlem görmesi, sözleşmeye uymama riskini ortadan kaldırmaktadır. Vadeli işlem borsaları, futures işlemlerinin gerçekleşmesine aracı olmanın yanı sıra, alım-satım ve sözleşmenin gerçekleştirilmesiyle ilgili düzenleyici kurallar oluşturması sebebiyle düzenleyici ve denetleyici olarak sözleşmenin üçüncü tarafı olmaktadır (Birgili ve diğerleri, 2005: 111). Forward ve futures sözleşmeleri arasındaki benzerlikler ve farklar Tablo 1.2.'de gösterilmiştir.

Tablo 1.2. Forward ve Future arasındaki benzerlikler ve farklar

	Forward Sözleşmeleri	Future Sözleşmeleri
Riskten Korunma	Evet	Evet
Standart Sözleşme	Hayır	Evet
İşlem Gördüğü Piyasa Türü	Tezgahüstü	Borsa
Fiziki Teslimat	Var	Genelde Yok
Teminat Zorunluluğu	Yok	Var
Vadeye Karşı Nakit Akış	Yok	Var
Kredi Riski	Var	Yok
Kaldıraç Etkisi	Yok	Var
Fiyat Değişkenliği	Var	Yok
Fiyatların Belirlenmesi	Karşılıklı Mutabakat	Piyasa
Fiyatların Açıklanması	Yayınlanmaz	Yayınlanır
Takas İşlemleri	Yok	Var
Pozisyon Kapama	Sınırlıdır	Kolaydır
Günlük Fiyat Dalgalanmaları	Fiyat Limiti Yok	Fiyat Limiti Var

Kaynak: Aydın ve Çatuk, 2019: 2077

1.4.2.2.3. Swap Sözleşmeleri

Swap işlemler, forward sözleşmeleri gibi tezgahüstü piyasalarda işlem görürler. Swap işlemleri, spot alıp vadeli satmak veya spot satıp vadeli almak olarak tanımlayabiliriz. Örneğin, döviz piyasalarında gerçekleştirilen bir swap işleminde spot piyasada satılan bir dövizin belli bir süre sonra satın alınması veya spot piyasada satın alınan bir dövizin belli bir süre sonunda teslim edilmek üzere satın alınması söz konusudur. Faiz swapları ise iki taraf arasında kupon ödemelerinin takasının yapıldığı finansal enstrümanlardır. Tek para birimli faiz swaplarında anapara takası gerçekleşmez, sadece kupon ya da faiz ödemelerinin takası gerçekleşir.

Ülkemizde gerçekleştirilen swap işlemleri çoğunlukla bankalar arasında risk yönetimi ve spekülasyonun yanında etkili bir aktif-pasif yönetiminin sağlanması amacıyla ile kullanılmaktadır. Ülkemizde, bu sözleşmeler öncelikli olarak likidite ihtiyacının karşılanmasına yönelik kullanılmaktadır (Kepçe, 2007: 44). Swap işlemleri genellikle uzun vadeli konut finansmanının fonlanmasında kullanılmaktadır (BDDK, 2009: 47).

1.4.2.2.4. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon, en temel anlamıyla satın alma veya satma hakkı olarak tanımlanabilir. Opsiyon; satın alan tarafa, bir mal veya kıymeti, gelecekte belirli bir tarihte, belirli bir fiyattan, belirlenen miktarda alma veya satma hakkını sağlayan sözleşmedir (Kurtcebe, 2015). Anlaşılacağı üzere, opsiyon sözleşmelerinde alıcı taraf bir hak satın alır ve bu hakkı kullanıp kullanmama hakkı alıcı tarafa aittir. Bu durumda alıcının yükümlülüğü opsiyon primi ile sınırlıdır. Ancak opsiyonun satıcı tarafı bir yükümlülük altına girer ve bu yükümlülük alıcı tarafından talep edildiği vakit satıcı tarafından yerine getirilmek zorundadır.

Opsiyon sözleşmeleri, sağladığı haklar, vadelerinin farklılığı, işlem gördükleri piyasalar ve opsiyonun içeriği gibi çeşitli açılardan gruplanabilir.

Sağladığı haklar bakımından, alım opsiyonu, satım opsiyonu ve karışık opsiyon olarak gruplanabilir. Alım opsiyonu, sözleşmede belirlenen varlıkları, yine sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden belirli bir tarihe kadar alma opsiyonu veren sözleşmelerdir. Satım opsiyonu ise sözleşmede belirlenen varlıkları, yine sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden belirli bir tarihe kadar satma opsiyonu veren sözleşmelerdir. Karışık opsiyon, alım ve satım opsiyonlarının değişik formlarda bir araya gelmesinden oluşmaktadır (Merton, 2005: 230).

Vadeleri bakımından opsiyonlar, Avrupa tipi ve Amerikan tipi olarak ikiye ayrılır. Avrupa tipi opsiyon sözleşmelerinde, opsiyon hakkı sadece sözleşmede belirtilen vade tarihinde kullanılabilir. Vadeden önce işleme konulmaları mümkün olmamaktadır. Amerikan tipi opsiyon sözleşmelerinde ise, opsiyon hakkı sözleşme tarihinden vade tarihine kadar herhangi bir tarihte kullanılabilir. Buna ek olarak, Amerikan tipi opsiyonların, Avrupa tipi opsiyonlara kıyasla opsiyon priminin daha yüksek olduğu fakat alım-satım veya esneklik açısından da daha kullanışlı olduğu kabul edilmektedir (Özoğul, 2006: 18).

İşlem gördükleri piyasalar açısından, opsiyon sözleşmeleri hem organize piyasalarda hem de tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedirler. Organize piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerinde sınırlamalar ve standartlar bulunurken, tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyonlar daha fazla çeşitlilik sunabilmektedir. Sınırlamaların olmaması tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerini daha esnek hale getirmektedir. Fakat, organize piyasalarda bu tür işlemlerin takas odasınınca gerçekleştirilmesi sistemi güvence altına alırken, tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerinde böyle bir güvence sistemi bulunmamaktadır (Akçaoğlu, 2002: 35).

Opsiyonun içerdiği haklar bakımından ise opsiyonlar; emtia opsiyonu, hisse senedi opsiyonu, faiz opsiyonu, döviz opsiyonu, vadeli işlem opsiyonu ve endeks opsiyonu olarak sınıflandırılabilir (Reva, 2006: 542).

1.6. Risk Yönetimi ve Finansal Performans İlişkisi

Risk yönetiminin amacı, işletmenin maruz kalabileceği bütün riskleri yönetmek ve maruz kalınan riskler arasında bulunan ilişkilerin olup olmadığı, varsa ne ölçüde olduğu hakkında sistematik bir şekilde bilgi sahibi olmaktır. Riskleri ortak noktalarından yola çıkarak çeşitli gruplar halinde bir araya getirdikten sonra, tek tek ele almak gerekmektedir.

Finansal kurumlar ve işletmeler, işletme sermayesini tüketmemek için; geleceği planlarken mantıklı finansal risk yönetim teknikleri kullanmalıdırlar. İhtiyati tedbirler ile olası kayıpların önüne geçmek; riskleri azaltıp, karı yükseltmek için atılan ilk adım olarak tanımlanabilir. Finansal kurumların; kazaları ve diğer olumsuz faaliyetleri engellemesinin, engelleyemediği durumlarda meydana gelen olayın kuruluşun durumu üzerinde etkilerinin en aza indirilmesinin, doğrudan bir finansal çıkarı bulunmaktadır.

Finansal kurumların işleyişinde risk yönetiminin önemi göz önüne alındığında, bir finansal kuruluşun risk yönetiminin etkinliğinin, finansal performansı önemli ölçüde etkilemesi beklenmektedir. Bankacılık literatürünün hatırı sayılır bir kısmı, risk yönetiminin bankaların finansal performansı için çok önemli olduğunu savunmaktadır (Santamero ve Babel, 2001: 326). Kurumsal finans literatürü, risk yönetiminin önemini hissedar değeri maksimizasyonu hipotezi ile ilişkilendirmiştir. Bu hipotez, bir firmanın hissedar değerini artırması durumunda risk yönetimi politikalarına gireceğini göstermektedir (Fatemi ve Luft, 2002: 34).

İşletmeler risk yönetimi stratejisi geliştirme ve uygulama sırasında çeşitli finansal ve finansal olmayan varlık ve kaynakları kullanırlar. İşletmeler doğal hedefleri gereği bu uygulamalar sonucunda çeşitli getiriler elde etmeyi beklemektedirler. Geçmiş çalışmalarda, risk yönetimi uygulamalarının teorik olarak işletmelere sağlaması beklenen yararları konu alan birçok çalışma bulunmaktadır. Beasley ve diğerleri (2008: 529) risk yönetimi uygulamalarının işletmenin performansını artıracaklarını, Nocco ve Stultz (2006: 16) sermaye maliyetlerinde tasarrufa gidileceğini, Kommunuri ve diğerleri (2016: 19) rekabette çeşitli avantajları sağlayacağını ve Myers ve Read (2001: 578) sermaye tahsisatında etkinliğin artacağını ifade eden çalışmalar ortaya koymuşlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI

2.1. Katılım Bankacılığı Kavramı

Konvansiyonel bankacılık sisteminin faiz temelli olması ve İslamiyet'te faizin yasaklanması, inançlı insanları finansal sistemin dışına itmiştir. Bu kişiler için finansal varlıklarını değerlendirecek faizsiz bir sistem ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu ihtiyaç üzere ortaya çıkan İslami finans sistemi, faiz hassasiyeti olan kişiler için klasik anlamda finans sistemine alternatif olmuştur. Türkiye'de isimlendirildiği hali ile katılım bankacılığı, İslami finans şartlarını taşıyan ve faizsiz bankacılık prensiplerine göre hareket eden sistemi ifade etmektedir (Pehlivan, 2016: 300).

Teorik olarak, katılım bankacılığı konvansiyonel bankacılıktan temelde önemli farklara sahiptir. Katılım bankacılığında veya İslami finasta faiz uygulaması, spekülasyon, yasadışı faaliyetlerin fonlanması, alkol ve kumar gibi İslam dininde haram kabul edilen işlemlere fon sağlamak yasaklanmıştır. Bu zorunluluk katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasındaki fonlama ve faaliyet yapısındaki farklılıkları şekillendirir (Beck ve diğerleri, 2013: 434)

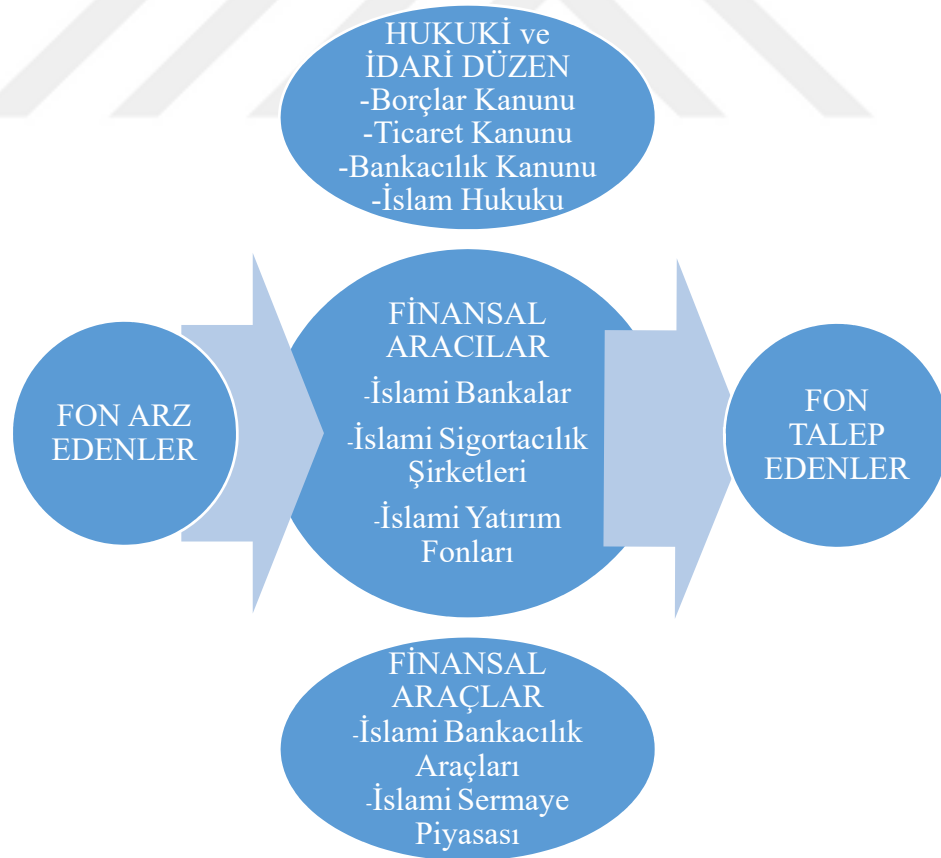
Sanghi ve Sangmi'ye (2012: 3) göre, İslami finans, para üzerinden önceden belirlenmiş şekilde gelir elde etmeyi yani faizi, sözleşmelerde varlıkları ve nitelikleri kesin olarak belirtilmeyen ürün ve hizmetler üzerinden işlem yapmayı, kumar ve kumar yerine geçen spekülasyon işlem yapmayı ve İslam dininde haram kabul edilen domuz, alkol, uyuşturucu ve şans oyunları gibi madde ve hizmetler üzerinden ticaret yapmayı veya bu mal ve hizmetleri fonlamayı yasaklamaktadır.

Katılım bankaları, faizsizlik prensipleri ile çalışan, bu prensipler dâhilinde bankacılık işlemlerini gerçekleştiren, finansal araçlar ile makine, teçhizat ve emlak alımı için ticaret, sanayi sektörleri ve tüketiciler için bankacılık hizmetleri sunan bir bankacılık modelidir. Sistemin temelinde, tasarruf sahiplerinden toplanan fonların kesin bir gelir garantisi verilmeyip, ticaret ve sanayide değerlendirilerek kar ve zarara ortak olması durumu vardır. Katılım bankaları, finansman ihtiyacı olan kişi veya kurumlara, finansmanı nakit olarak vermeyip; hammadde, yarı mamul, mamul, emlak ve teçhizatı, peşin alıp vadeli satarak sağlamaktadır. Alım-satım arasındaki fark katılım bankasının asıl gelirini oluştururken, tasarruf sahipleri ile belirli oranlarla elde edilen bu kar paylaşılmaktadır.

Katılım bankacılığının temel işlevi, reel ekonomiye yaptığı katkı olarak ifade edilmektedir. Üretim, hizmet ve yatırım gibi sektörlere yatırım yapmak isteyen mudiler, tasarruflarını katılım bankacılığına dâhil ederek üretim girdisine dönüştürebilirler. Katılım bankacılığını, para hareketleri ile mal ve hizmet hareketlerinin birbirinden ayrılmadığı, her para hareketinin mutlaka bir mal veya hizmet ile karşılandığı, elde edilen gelirin katılım hesabı mudileri ile kar ve zarar ortaklığı esasına göre paylaşıldığı bir sistem olarak da ifade edilebilir (Gezen, 2019: 214).

Türkiye ve dünyada halkın bir kesimi, faiz gelirlerinden uzak durmayı tercih etmektedir. Bu sebeple, konvansiyonel bankalara yatırılmayan fonlar, reel ekonominin dışında atıl durumda kalmaktadır. Bu durum, hem tasarruf sahibi açısından, hem de ülke ekonomisi açısından kayıp olarak değerlendirilebilir. Katılım bankaları, konvansiyonel bankalara gitmeyen bu fonların ekonomiye kazandırılması ve tasarruf sahiplerinin fonlarının banka güvencesi ile saklanması ve gelir elde etmesi için kurulan alternatif kuruluşlardır.

İslami finans sistemi genel hatları ile Şekil 2.1.'de gösterilmektedir.

Şekil 2.1. İslami Finans Sisteminin Unsurları

Kaynak: Yanpar, 2015: 39

Şekil 2.1.'de görülebileceği üzere İslami finans sisteminde fon arz edenler ile fon talep edenler finansal aracılardan aracılığı ile bir araya gelmektedirler. Hukuki ve idari düzende, konvansiyonel bankacılıktan farklı olarak İslam Hukuku da uyulması gereken kurallar arasındadır. İslami finans sistemi içinde katılım bankacılığı yaklaşık yüzde 80'lik bir kısmı oluştururken, geri kalan kısmı İslami sigortacılık işlemleri ve İslami yatırım fonları oluşturmaktadır.

2.2. Katılım Bankacılığının Gelişimi

Modern bankacılık hizmetleri çerçevesinde katılım bankacılığı uygulamaları son 60 yılda ortaya çıkmıştır. İslami finansı konu eden bilimsel çalışmalar, İslam iktisatçılarından ilham alınarak başlamış ve İslami bankacılığın temelleri atılmıştır. Türkiye'de ilk uygulama 1975 yılında gerçekleşmiştir. Şu anda 60'tan fazla ülkede işlem görmekte olan katılım bankalarının sayıları ve büyüklükleri hızla artmaktadır (Karapınar, 2003: 15).

2.2.1. Dünya'da Katılım Bankacılığı Gelişimi

İslami finans ve katılım bankacılığı fikri ilk olarak 1950'li yıllarda gündeme gelmeye başlamıştır. İslam ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı sonrası özgürleşmesi ile ulus devletlerinin ortaya çıkması, bu arayışların başlamasının ana sebebi olarak gösterilmektedir (Chapra, 2000: 33). Mısır 1922'de, Suudi Arabistan 1932'de, Umman 1951'de ve Kuveyt 1961'de bağımsızlıklarını kazanmışlardır. İngilizlerin bahse konu bölgeye etkileri bir süre daha devam etmiş olsa da, bu ülkeler, ekonomilerinin helalleştirilmesi sürecini başlatmışlardır.

Modern anlamda katılım esasına dayanan ilk banka 1963 yılında Ahmed en-Naccar tarafından, Mısır'da kurulmuştur. Myt-Gamr kasabasında, kırsal kesimde üretim yapan şahısları, aracı ve tefecilerden korumak için kurulmuştur. Almanya'nın hızlı kalkınmasında etkileri olan tasarruf bankalarından etkilenen en-Naccar, bu sistemi İslam'ın iktisadi değerleri ile uygulamaya koymuştur. Bir süre sonra verdikleri destek kesilse de, Almanya'dan bilimsel destek ve sermaye de almıştır. Banka, 1967 yılına kadar ayakta kalabilmiş, ağır siyasi baskılara maruz kalmıştır. Ancak, kendisinden sonra pek çok katılım bankasına ilham olmuştur (Bayındır, 2007: 17).

Bu girişimin ardından, 1970'de gerçekleşen petrol fiyatlarındaki yükseliş ile Arap yarımadasında ciddi bir sermaye birikimi olmuştur. Fakat biriken bu sermaye batı ekonomisine aktarılmıştır. Bunun sonucunda söz konusu İslam ülkelerinde kalkınma zorluğu

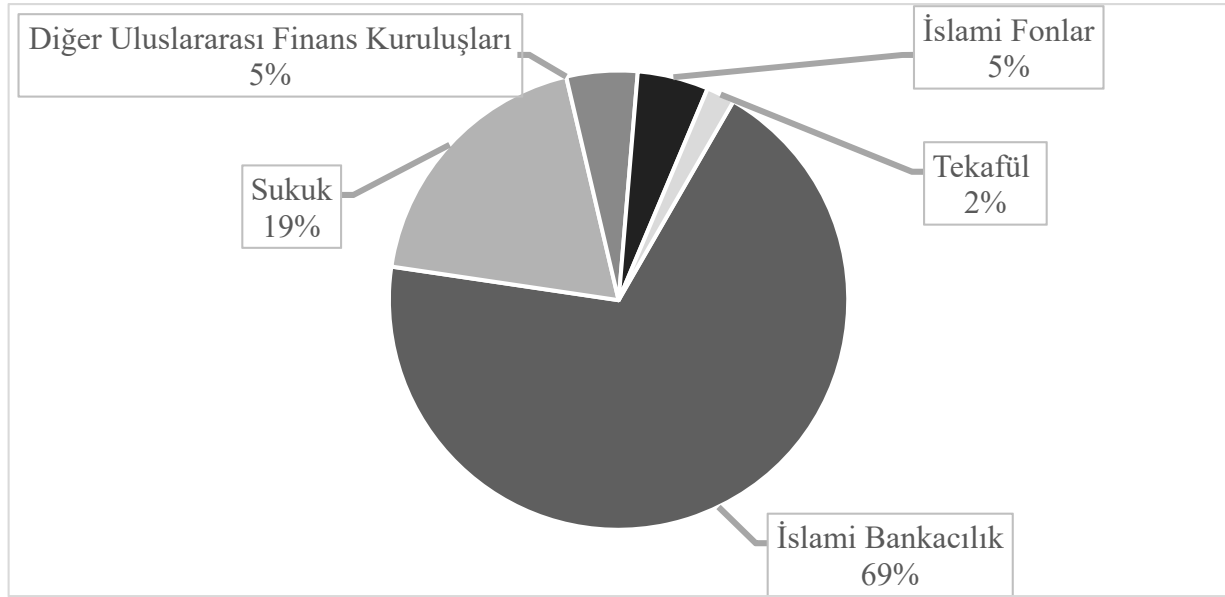
yaşanmıştır. Oluşan sermaye birikiminin kalkınma amacıyla kullanılması için, faizli sisteme alternatif olarak İslami esaslara dayalı bankacılık modeli ortaya çıkmıştır (Kalaycı, 2013: 60).

İlerleyen yıllarda, muhtelif yer ve zamanlarda birçok İslami banka kurulmuştur. Cidde’de gerçekleştirilen “İslam Ülkeleri Maliye Bakanları Toplantısı” ile kurulmasına karar verilen İslam Kalkınma Bankası (İKB), 1975’de Türkiye’nin de dâhil olduğu 29 İslam ülkesi katılımı ile ilk uluslararası katılım bankası oldu. İKB’yi, 1975’te Dubai İslam Bankası, 1977’de Kuveyt Finans Kurumu, Mısır Faysal İslam Bankası ve Sudan İslam Bankası, 1978’de Ürdün İslam Bankası ve 1979’da Bahreyn İslam Bankası takip etmiştir. Böylelikle katılım bankaları dünya geneline yayılmaya başlamıştır (Bayındır, 2007: 22).

1990’lı yıllarda Körfez ülkelerinin aşırı zenginleşmesi bir kırılma noktası olmuştur. Biriken sermaye ile oluşan zenginliğin İslami usullere göre yönetilen bir finans sistemi içerisinde kullanma isteği katılım bankacılığının ilgi görmesini sağlamıştır. Dünya genelinde Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgelere ek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve çeşitli Avrupa ülkeleri katılım bankacılığı uygulamalarına izin vermişlerdir (Topdağ ve Işık, 2019: 67).

Bu bilgiler ışığında, İslami finans ve katılım bankacılığı alanlarında teorik çalışmaların 1950’li yıllarda başladığı, ilk deneyimin 1960’lı yıllarda yaşandığı, ülkelerarası ciddi girişimlerin 1970’li yıllarda gerçekleştiği ve 1990’lı yıllarda yaşanan zenginleşme ile hızla geliştiği ve dünyanın birçok bölgesinde kabul gördüğü söylenebilir.

2020 yılı İslami Finansal Gelişim Raporu’na (IFDI, 2020: 6) göre 2012 yılında 1.761 milyar ABD doları olan İslami finansal varlıklar, 2019 yılında 2.875 milyar ABD dolarına çıkmıştır. 2024 yılı projeksiyonu ise bu tutarın 3.963 milyar ABD dolarına ulaşması yönündedir. 2019 yılı itibariyle küresel İslami finansal varlıkların dağılımı aşağıdaki Şekil 2.2’de gösterilmiştir.

Şekil 2.2. Küresel İslami Finans Varlık Dağılımı

Kaynak: IFDI, 2020: 8

Yine aynı rapora göre, İslami Finans alanında en gelişmiş ülkeler sırasıyla, Malezya, Endonezya, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan olarak gösterilmiştir (IFDI,2020: 12).

2.2.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi

Türkiye’de katılım bankacılığının macerası, ilk olarak Özel Finans Kurumları (ÖFK) ile başlamıştır. Yaklaşık 16 yıl ÖFK olarak faaliyetlerine devam eden kurumlar, 1999 yılında 4491 sayılı kanun ile banka statüsüne alınmışlardır. Türkiye’de şu anda faaliyet gösteren 6 katılım bankası bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, 1984 yılında Albaraka Türk Özel Finans Kurumu olarak kurulan Albaraka Türk Katılım Bankası, halen faaliyetini sürdürmektedir. 1989 yılında kurulan Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu, günümüzde Kuveyt Türk Katılım Bankası olarak hayatına devam etmektedir. 1991’de kurulan Anadolu Özel Finans Kurumu ve 1985 yılında kurulan Faisal Finans, 2005 yılında birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası çatısı altında faaliyetlerini sürdürmektedir. 1995’de kurulan İhlas Finans Kurumunun faaliyetlerine, 2001 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından bankacılık ruhsatının iptali sebebiyle faaliyetlerine son vermiştir. 1996 yılında kurulan Asya Özel Finans Kurumu, Bank Asya olarak faaliyet gösterirken 2015 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilmiş ve 2016 yılında faaliyet izni kaldırılmıştır.

Kamu bankaları ise katılım bankacılığı sektörüne 2015 yılında Ziraat Katılım Bankası ile giriş yapmıştır. İkinci kamu katılım bankası olarak 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası kurulmuştur. 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası ismi ile kurulan Türkiye Emlak Bankası ise 2019 yılında Türkiye Emlak Katılım Bankası olarak faaliyet izni alarak, üçüncü kamu katılım bankası olmuştur.

Türkiye’de katılım bankaları, konvansiyonel bankacılığın tamamlayıcısı gibi çalışmakta ve finansman ihtiyacı olan çeşitli sanayi ve ticaret işletmelerine alternatif fon sağlayıcıları olarak çalışmaktadır (Sümer, 2020: 19).

Türkiye’de katılım bankacılığının toplam bankacılık içerisindeki payı 2000’li yıllarda yalnızca % 1 seviyelerinde iken, 2015 yılında bu oran % 6’ya, 2020 yılı sonu itibari ile % 9’a ulaşmıştır (TKBB, 2021).

Türkiye’de katılım bankacılığının gelişimi ile ilgili önemli bilgiler Tablo 2.1.’de özetlenmiştir.

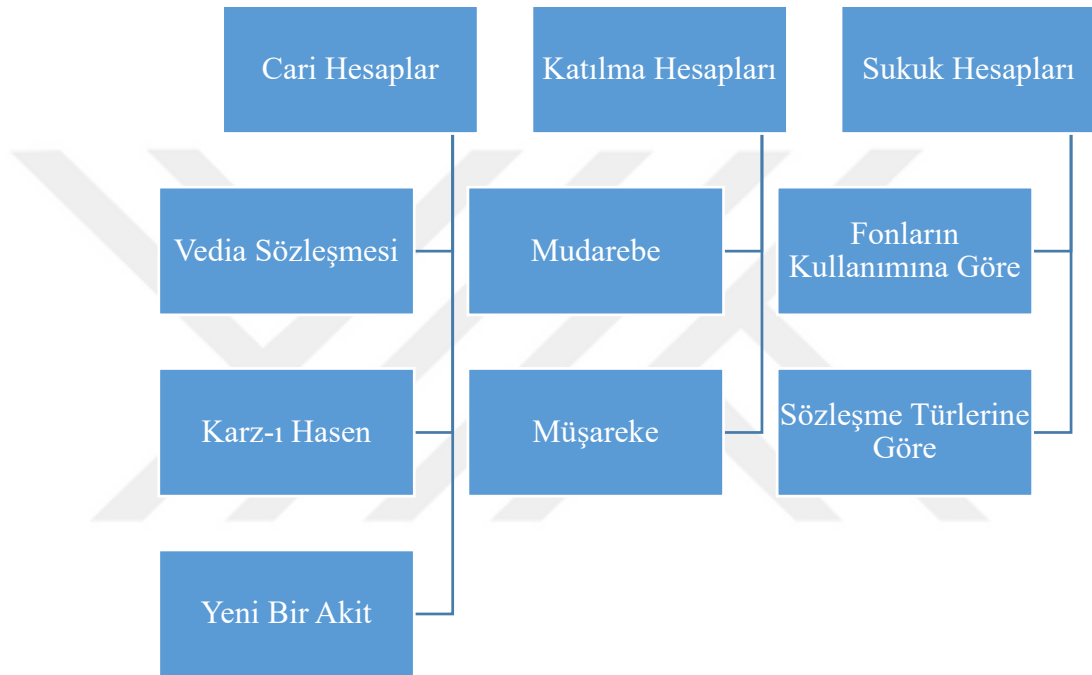
Tablo 2.1. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Gelişimi

YILLAR	KATILIM BANKACILIĞI İLE İLGİLİ GELİŞME
1983	83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumlarına faaliyet izni verildi.
1984	Albaraka Türk Özel Finans Kurumuna faaliyet izni verildi.
1985	Albaraka Türk ÖFK ve Faisal Finans Kurumu faaliyete başladı.
1989	Kuveyt Türk ÖFK kuruldu.
1991	Anadolu Finans Kurumu kuruldu.
1995	İhlas Finans Kurumu ve Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı kuruldu.
1996	Asya ÖFK kuruldu.
1999	ÖFK’lar 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dahil edildi.
2000	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) kuruldu.
2001	İhlas Finans Kurumunun faaliyetleri BDDK tarafından durduruldu ve bankacılık ruhsatı iptal edildi ve Özel Finans Kurumları Birliği kuruldu.
2003	Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı tasfiye edilerek tüm malvarlığı Özel Finans Kurumları Birliğine devredildi.
2005	5411 sayılı Kanun ile ÖFK’ların ünvanları Katılım Bankası olarak değiştirildi.
2005	Anadolu ÖFK ile Faisal Finans birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası oldu.
2006	Türkiye Katılım Bankaları Birliği statüsü Resmi Gazete’de yayınlandı.
2015	Ziraat Katılım Bankası kuruldu.
2016	Vakıf Katılım Bankası kuruldu ve Bank Asya’nın faaliyet izni kaldırıldı.
2019	Türkiye Emlak Katılım Bankası kuruldu.

Kaynak: TKBB, 2022.

2.3. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarının, konvansiyonel bankalar gibi gerçek ve tüzel kişilerden tasarruflarını toplama fonksiyonu bulunmaktadır. Genellikle cari ve katılım hesapları olarak fon toplanır. 2010 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tebliği ile başlayan sukuk ihraçları da fon toplama yöntemlerindedir. Şekil 2.2 Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemlerini göstermektedir:

Şekil 2.3. Katılım Bankaları Fon Toplama Yöntemleri

Kaynak: Yanpar, 2015: 128, Dinç, 2016: 345 ve Alkış, 2018: 122

2.3.1. Cari Hesaplar

Cari hesaplar, şahıs veya tüzel kişi olarak açılabilen, istenildiği vakit tamamının veya bir kısmının çekilebildiği ve hesap sahibine herhangi bir kar veya zarar yansıtılmadığı hesaplardır. Konvansiyonel bankalardaki vadesiz hesapların karşılığıdır.

Banka, bu hesaplarda biriken tasarrufları, fon sahiplerinden izin almak sureti ile ticari faaliyetlerinde kullanır. Bu fonların kullanılması ile birlikte elde edilen kar fon sahibi ile paylaşılmadığı gibi, zarar edilmesi durumunda fon sahibi bu zarardan etkilenmez. Elde edilen kar veya zarar kurumun hesabına işlenir.

Katılım bankacılığında cari hesapları, temel olarak üç farklı yaklaşım ile ele alabiliriz. Bu yaklaşımlar; vedia sözleşmesi, karz-ı hasen ve yeni bir akit olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma yapılırken, sözleşmenin içeriği ve tarafların anlaşma sonucu elde etmek istedikleri sonuç göz önüne alınmıştır (Bayındır, 2005: 53).

Cari hesaplar üzerinden;

- Para yatırma ve para çekme,
- Para transferi (Havale, EFT ve FAST),
- Yabancı para transferi (SWIFT),
- Altın transferi (ATS),
- Döviz ve kıymetli maden işlemleri,
- Kredi ve kredi kartı ödemeleri,
- Bağış, aidat kira ödemeleri,
- Fatura, vergi ve SGK prim ödemeleri,
- Çek ve senet tahsilatları,
- Çek karnesi işlemleri,
- İleri vadeli para transferleri, düzenli ödeme talimatları ile döviz ve altın alım-satım talimat işlemleri,

gibi bankacılık işlemleri gerçekleştirilebilmektedir (ziraatkatilim.com.tr, 2022).

2.3.1.1. Vedia Sözleşmesi

Vedia sözleşmesi, bir kişi veya kurumun kendisine emanet edilen bir malı saklamak üzere kabul etmesi ve onu güvende tutma sorumluluğu altına girmesidir. Bu sözleşme ile katılım bankaları, tüm riskleri üstlenmek suretiyle, katılım bankacılığı prensiplerine uygun bir şekilde istedikleri gibi kullanma haklarına sahip olurlar. Katılım bankası ile hesaba tasarruflarını yatıran şahıs veya tüzel kişi arasındaki cari hesap ilişkisi vedia akdi olarak tanımlanabilir (Yanpar,2015: 128).

Cari hesaba para yatıran tasarruf sahipleri için öncelik yatırımlarının korunmasıdır. Bankanın, cari hesaplarda bulunan tasarrufları kullanması, cari hesabın vedia akdi olmasına engel değildir. Emanetçi olan banka, tasarruf sahibinin izin vermesi durumunda vedia olarak bırakılan maldan yararlanabilir.

2.3.1.2. Karz-ı Hasen

İslami kuralların izin verdiği yegâne nakit borç verme işi “karz-ı hasen”dir. Karz-I Hasen, faizsiz borç verme işlemi olarak açıklanabilir. Genelde borca düşen insanları, faize bulaşmadan sıkıntıdan kurtarma amacı ile yapılır. Fakat bazı akademisyenlere göre, tasarruf sahibi ile banka arasındaki cari hesap ilişkisi bir çeşit karz akdidir. Çünkü ödünç alanın fakir olması gerekliliği olmadığını savunarak, tasarruf sahibinin misli ile almak koşulu ile parasını bankaya ödünç verdiğini dolayısı ile cari hesapların aslında karz-ı hasen esasına dayandığını iddia etmektedirler (Bayındır, 2005: 56).

2.3.1.3. Yeni Bir Akit

Modern İslam hukukçularından el-Cüнді’ye göre, cari hesap akdi tasarruf sahipleri ile banka arasında, karşılıklı menfaati hedefleyecek şekilde yapılır. Buna göre cari hesap, yardımlaşma amaçlı yeni bir akittir. İhtiyaç üzere doğmuş ve ticari örf olarak devam etmektedir. Dolayısı ile daha önce fıkıh kaynaklarında karşılaşamayacağımız yeni ve henüz ismi olmayan bir akittir. Dayandığı ilkeler meşru olduğu için, hesabın kendisi de meşru olarak tanımlanabilir (Alkış, 2018: 122).

2.3.2. Katılma Hesapları

Katılma hesapları, katılım bankacılığı esaslarına göre işlem gören bankalara yatırılan fonların, bahse konu bankalar tarafından kullanılması sonucu elde edilen kâra veya zarara katılma ile sonuçlanabilen, tasarruf sahibine konvansiyonel bankalarda olduğu gibi önceden belirlenmiş bir getiri vermeyen ve anaparanın korunmasını garanti etmeyen hesaplardır (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm>, 2005).

Katılım bankaları, katılma hesaplarına fon toplamak için “mudarebe” ve “müşareke” yöntemlerini kullanırlar. Teorik olarak “müşareke” yöntemi ile de katılma hesaplarına fon toplamak mümkünken, genelde “mudarebe” yöntemi ile fon toplandığı görülmektedir. Mudarebe sözleşmesinde, bir taraf sermayeyi getiren tasarruf sahibi, diğeri ise “mudarip” sıfatı ile emek ve bilgisi ile sözleşmeye taraf olan bankadır. Bu sözleşmede kâr iki taraf

arasında belirli oranlar ile paylaşılırken, zarar yalnızca sermayeyi getiren tasarruf sahibinin olmaktadır (Vural ve Kök, 2022: 190).

Bu sözleşmeye göre fonlar, cari hesaplardaki gibi bankaya saklaması için veya borç olarak yatırılmaz. Bankaya sermaye olarak verilmiş olur. Banka emek ve bilgisini kullanarak bu parayı, meşru ve faizsiz alanlarda işletecektir. K r paylaşım oranlarının sözleşme anında belli olmasına ek olarak, banka k r ve zarar dağıtımı yapacağı için sürekli olarak hesaplama yapmak zorundadır (Din , 2016: 345).

Bu hesaplara Türk lirası ve yabancı para cinsinden fonlar yatırılabilceği gibi, bankanın kabul etmesine bağlı olarak, altın ve gümüş gibi para olarak kullanılabilen değerli madenler de yatırılabilir.

2.3.3. Sukuk Hesapları

Sertifika anlamına gelen ‘‘sukuk’’ kelimesi, Arapça’da ‘‘sak’’ kelimesinin çoğul halidir. Varlık senedi olarak da isimlendirilen sukuk, bir mal, hak, hizmet, bir yatırım veya proje varlığı üzerindeki hisseleri temsil eden vesikalar olarak tanımlanmaktadır. Varlığa elde bulunan sertifika oranı kadar sahip olmayı ve ondan yararlanma hakkını sağlamaktadır (Durmuş, 2010: 148).

Sukuk mutlaka bir varlığa dayanmak zorundadır. Temelinde bulunan bu varlık, ticari faaliyetlerde bulunabilmekte ve söz konusu ticari işlem sukuk türüne göre çeşitli formlarda olabilmektedir. Hem varlık hem de ticari işlem, İslami prensiplere uygun olmalıdır.

Sukuk, tasarruf sahipleri açısından bir yatırım aracı niteliği taşırken, diğer taraftan finanse ettiği proje için finansman aracı olarak çalışır. Katılım bankaları açısından, tasarruf sahiplerinden fon toplama yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Sukuk türleri, fonların kullanımı ve sözleşmelerin türüne göre 2 ana başlık altında sınıflandırılabilir.

2.3.3.1. Fonların Kullanımına Göre Sukuklar

Fonların kullanımına göre sukuklar; proje endeksli sukuk, varlığa endeksli sukuk ve bilanço endeksli sukuk olmak üzere 3 alt başlıkta toplanabilir.

Proje endeksli sukuk, belirli bir projeye finansman sağlamak için ihraç edilen sukuk türüdür. Sağlanan finansman ile proje gerçekleştirilir ve elde edilen kar, sukuk yatırımcıları

arasında paylaşılır (Yılmaz, 2014: 88). Katar hükümeti tarafından çıkartılan Katar Global Sukuku, proje endeksli sukuka örnek olarak gösterilebilir. Bu sukuk ile Doha'da bulunan medikal merkezi inşaatına kaynak sağlanmıştır.

Varlığa endeksli sukuk, dayanak varlıktan elde edilecek gelir hakkının yatırımcılara devredilmesi yoluyla gerçekleştirilir. Arazi, arsa, bina gibi gayrimenkullerin varlık olarak kullanıldığı sukuk türüdür (Gökgöz, 2015: 153). Bahreyn havalimanı tadilatı ve genişletilmesinde kullanılmak üzere ihraç edilen beş yıl süreli icare sukuku, varlık endeksli sukuk için örnek gösterilebilir.

Bilanço endeksli sukuk ise, banka veya ticari işletmelerin bilançolarında yer alan varlıkların temel alınarak ihraç edildiği sukuk türüdür. Yatırımcılarına kiracı olan banka veya ticari kuruluş elde edilen gelir ile birçok projeye fon sağlayabilir (Büyükakın ve Bilal, 2016: 43). İKB tarafından, bilançosunda yer alan varlıkları dayanak alınarak çıkartılan sukuk bilanço endeksli sukuktur. Elde edilen fon, İKB üyesi ülkelerin projelerini finanse etmek için kullanılmıştır.

2.3.3.2. Sözleşmelerin Türlerine Göre Sukuklar

Sözleşme türlerine göre sukuklar; kira sözleşmesi, satış sözleşmesi ve ortaklık sözleşmesi olarak sınıflandırılabilir.

Kira sözleşmesine dayalı olan sukuk türü, icare sukuk, literatürde leasing olarak bilinen işlemin sukuk karşılığıdır. İslami menkul kıymetler arasında en çok kullanılan sukuk türüdür. Varlık Kiralama Şirketleri (VKŞ) bir varlığı satın alıp, müşterisine kiralayıp, kira sonunda söz konusu varlığı kiracıya devreder. Kira süresince, VKŞ elde edilen geliri sukuk sahiplerine dağıtır (Tekin, 2017: 168).

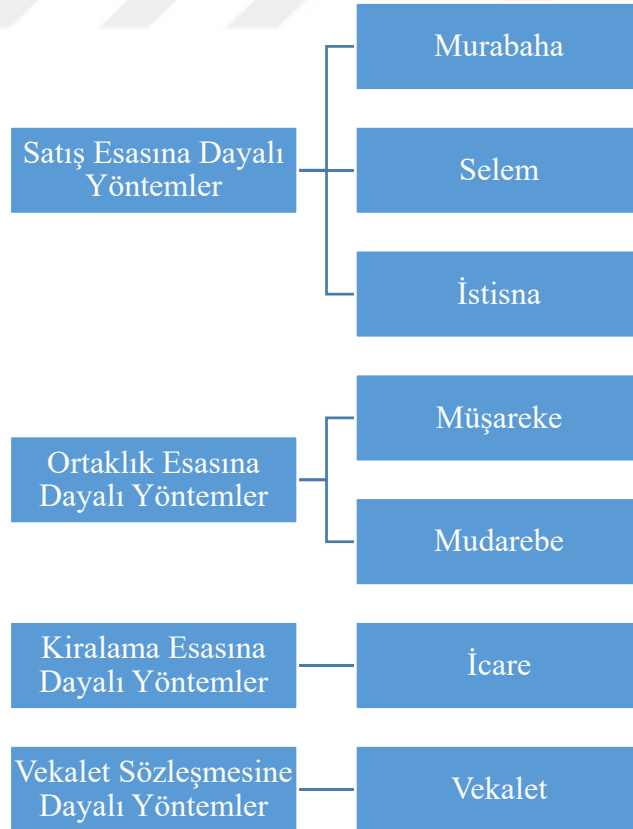
Satış sözleşmeleri; murabaha sukuk, selem sukuk ve istisna sukuktur. Murabaha sukuk VKŞ tarafından toplanan fonlar ile tedarikçiden peşin olarak satın alınan malın, talepte bulunan firmaya vadeli olarak satımı ile gerçekleşir. Firma taksit ödemelerini gerçekleştirdikçe, VKŞ sukuk yatırımcılarına payları nispetinde ödeme yapar. Selem sukuk, genellikle tarımsal ürünlerde kullanılır. Belirli bir malın ileri bir tarihte teslim edilmesi taahhüdü ile kurulur. Peşin ödeme yapılan varlık, teslim tarihinde son alıcılara satılır. Elde edilen karın yatırımcılara dağıtılması ile birlikte sukuk sözleşmesi sona erer. İstisna sukuk ise, belirli bir ürün veya projeyi üretmek için ihraç edilen sukuk türüdür. Çoğunlukla büyük fon

ihtiyacı olan, büyük inşaat projeleri, altyapı projeleri ve gemi üretim projelerinde kullanılır. Projenin uygulayıcısı ve son satın alıcısı bellidir (Yılmaz, 2014: 93).

Ortaklık sözleşmeleri; mudarebe sukuk, müşareke sukuk ve hibrit sukuktur. Mudarebe sukuk, bir tarafın emek ve bilgisini diğer tarafın ise finansmanı getirdiği sukuk türüdür. Kar iki taraf arasında paylaşılırken, zarar yalnızca tasarruf sahiplerine yansıtılır. Müşareke sukuk, her iki tarafın da sermaye ortağı olduğu sukuk türüdür (Çelenk ve Çebi, 2019: 127). Kar ve zararın paylaşımı açıkça belli edilmelidir. Hibrit sukuk ise, sukuk sözleşmelerinin yaygınlaşması ile birlikte, farklı taleplere cevap verebilmek için oluşturulan sukuk türü olup, istisna, murabaha ve icare sukuk sözleşmelerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır (Monda, 2019: 145).

2.4. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri, satış, kiralama ve ortaklık esaslarına dayalı olarak ayrılabilir. Satışa dayalı yöntemler; murabaha, selem ve istisnadır. Ortaklık esasına dayalı sözleşmeler ise, müşareke ve mudarebe; kiralama olarak ise icare sayılabilir. Şekil 2.3 katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerini göstermektedir.

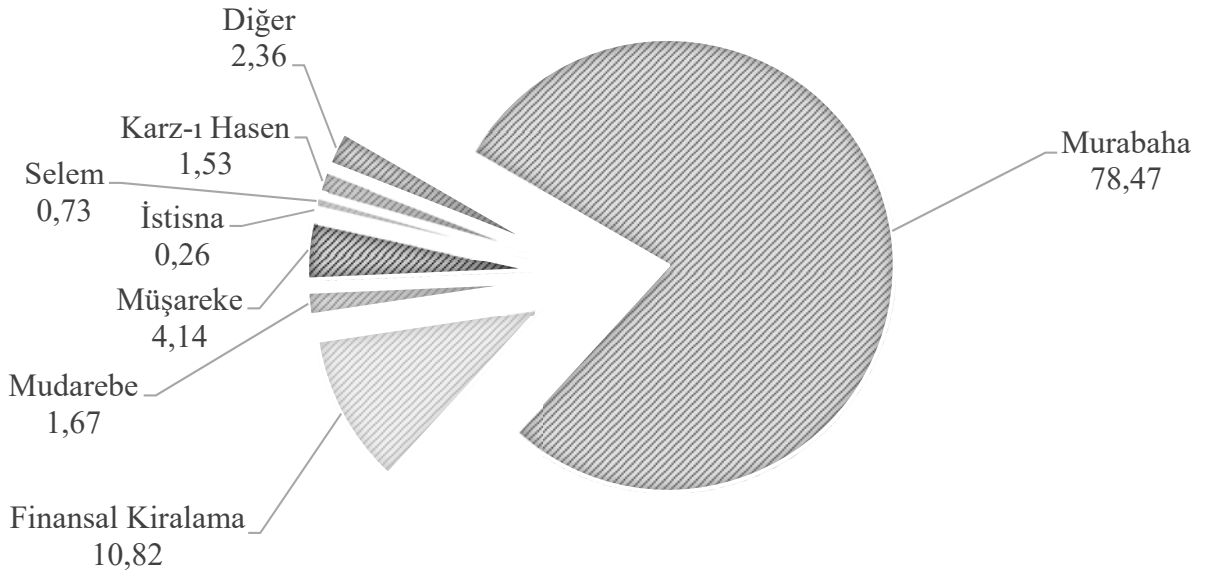

Şekil 2.4. Katılım Bankaları Fon Kullandırma Yöntemleri

Satış esasına dayalı yöntemlerden murabaha peşin alınan bir malın vadeli satımı şeklinde ilerlerken, selem vadeli malın peşin satımını ifade eder. İstisna ise, belirli özellikleri olan bir malın imal edilmesi üzerine yapılan bir siparişi temel alır.

Ortaklık esasına dayalı yöntemlerden müşareke, ortakların her birinin sermayeleri ile ortak olmasını ifade eder. Mudarebe ise taraflardan birinin sermayesi ile diğer tarafın ise emeği ile ortaklığa dâhil olmasını ifade eder.

Dünya ölçeğinde katılım bankaları ve uluslararası finans kuruluşlarının, fon kullandırma yöntemlerinin dağılımı Şekil 2.4.'de yer almaktadır.

Şekil 2.5. Dünyada Katılım Bankaları Fon Kullandırma Yöntemleri Dağılımı

Kaynak: World Bank, 2016: 69

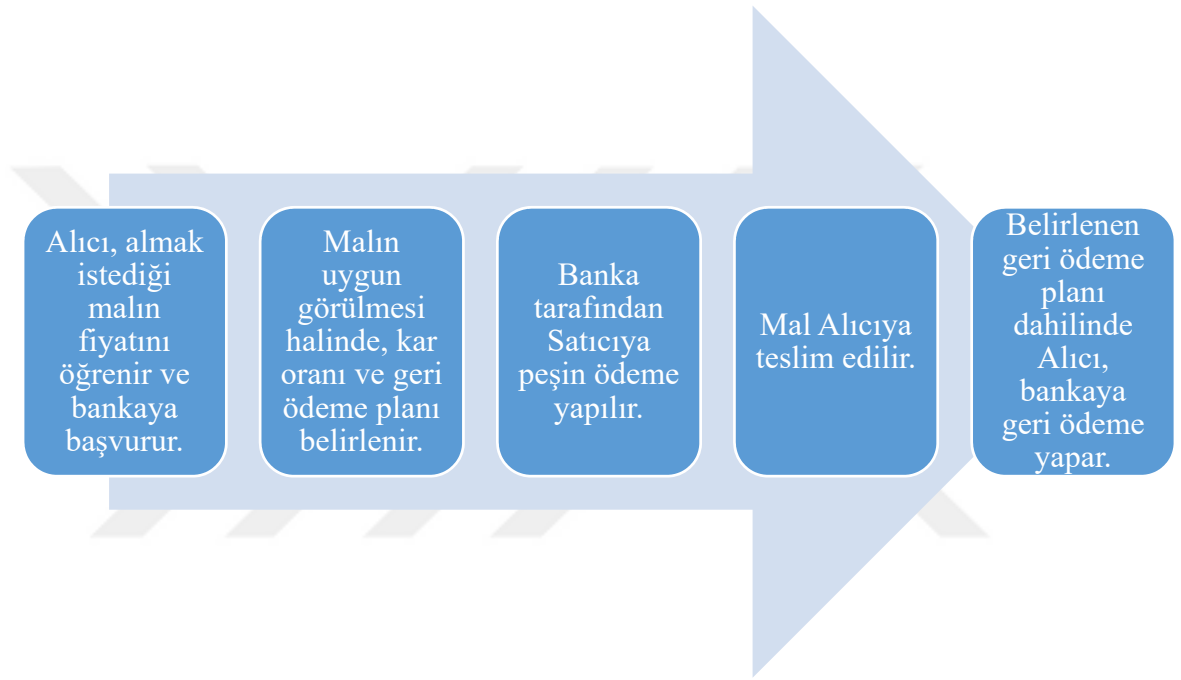
2.4.1. Murabaha

Murabaha katılım bankalarının en çok kullandığı fon kullandırma yöntemidir. Toplam katılım bankacığı işlemlerinin yüzde 78'ini murabaha işlemleri oluşturmaktadır (Nurul ve diğerleri, 2015: 330).

Murabaha sözleşmelerinde, alıcı satın alma işlemleri ile ilgili gerekli bilgileri bankaya sağlamakla yükümlüdür. Alıcı, satın almak istediği malın fiyatını öğrenip, bankaya gerekli

bilgiler ile başvurur. Banka tarafından uygun görülmesi halinde, satın alım banka adına müşteri tarafından yapılmakta ve banka tarafından alıcıya belli bir kar payı ile satış gerçekleştirilmektedir. Alıcı, malın kendi fiyatını ve bankanın aldığı kar payını bilmektedir.

Bu sözleşmedeki önemli husus, malın önce banka tarafından satın alınması işlemidir. Önceden satın alınmış bir mal için murabaha işlemi uygulanamaz. Bu durumda borç finanse edilmiş olunur ve faiz devreye girer. Murabaha sözleşmesinde esas malın finanse edilmesidir. Şekil 2.5. ile murabaha sözleşmesinin akışı gösterilmiştir.

Şekil 2.5. Murabaha Mekanizması

2.4.2. Selem

Selem, özellikleri belirlenmiş, belirli bir vadede teslim edilmesi planlanan bir malın peşin olarak satılmasını ifade etmektedir. Genelde standart tarım ürünlerinin alım-satımı için kullanılan selem sözleşmeleri, özellikleri tam olarak belirlenemeyen mallar için uygulanamaz (Aktepe, 2010: 62).

Selem sözleşmelerinde vadeli ödeme yöntemi kullanılamaz. Vadeli malın vadeli satımı İslam hukukçularına göre caiz değildir ve katılım bankacılığı yöntemi olarak kullanılamaz.

2.4.3. İstisna

İstisna sözleşmeleri “eser sözleşmesi” olarak da adlandırılabilir. Özellikleri belirlenmiş bir malın üretimi üzerine kurulan sözleşmelerdir. Belirli bir imalat sürecine girmesi gereken mallar için kurulan sözleşmelerdir. İmal edilmesi gerekmeyen, sebze, meyve, hayvan veya tahıl ürünleri gibi doğal ürünler için istisna sözleşmesi kurulamaz (Kurşat, 2009: 145).

İstisna ve selem arasındaki fark, istisna henüz mevcut olmayan, üretimi talep edilen ve özellikleri alıcı tarafından belirlenmiş mallar üzerine yapılırken, selem ise satıcının üretmeye başladığı veya üretmeyi planladığı malı peşin bedelle satması olarak ifade edilebilir. Bir diğer fark ise, istisna sözleşmelerinde imalat veya sanat icra etme şartı bulunurken, selem sözleşmelerinde imalat veya sanat icra süreci bulunmamaktadır.

2.4.4. Müşareke

Müşareke, her bir ortağın sermayesi oranınca kar ve zarara ortak olduğu ortaklık türüdür. Kar paylaşımı sözleşmeye göre değişkenlik gösterebilirken, zarar edilmesi durumunda sermayeleri oranlarında dağıtım yapılması gerekmektedir. İslami finans ile ilgilenen birçok akademisyen, mürâşekenin faize dayalı finansmana en yakın İslami finans alternatifi olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır (Nurul ve diğerleri, 2015: 329).

İki çeşit müşareke sözleşmesi bulunmaktadır. Bunlar; daimi müşareke ve azalan müşarekedir. Daimi müşareke sözleşmesinde, ortakların belirli bir süre sonunda ortaklığı sonlandırma hedefi yoktur. Azalan müşareke ise ortaklardan birinin, parça parça diğer tarafın hisselerini satın almayı taahhüt etmesi ve belirli bir süre sonunda hisselerin hepsini satın alıp, ortaklığı sonlandırması üzerine kurulan sözleşmelerdir.

2.4.5. Mudarebe

Mudarebe sözleşmelerinde, bir taraf sermayesi ile ortaklığa katkı verirken diğer taraf emeği ile ortaklığın parçası olur. Sermaye sahibi ile sermayesi olmayan fakat bilgi ve tecrübesi olan kişi veya kurumların bir araya gelmesini sağlayan sözleşme türüdür (Nidaussalam, 2016: 74).

Mudarebe sözleşmelerinde, kar paylaşımı sözleşme ile belirlenirken, zarar sermayesi ile ortaklığa katılan tarafından üstlenilmektedir.

2.4.6. İcare

Kiralama esasına dayalı olarak kurulan sözleşme olan icare sözleşmeleri, finansal kiralama veya leasing olarak bilinen işlemlerin faizsiz muadilidir. Katılım bankasının satın aldığı malı, müşterisine belirli bir süre kiralaması ve kira bitiminde söz konusu malın müşteriye satışının gerçekleştirilmesi veya geri alınması işlemidir. Ülkemizde, çoğunlukla kira sözleşmesinin sonunda az bir bedel ile satışı yapılmaktadır.

Yasa gereği ülkemizdeki konvansiyonel bankalar leasing işlemleri gerçekleştirmek için ayrı bir tüzel kişilik oluşturmaları gerekirken, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının böyle bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Katılım bankaları, konvansiyonel bankalar gibi ayrı bir fon ayırmaları gerekmeden, kendi özkaynakları ile birlikte toplanan fonları doğrudan icare işlemlerinde kullanabilmektedir.

2.4.7. Vekâlet

Vekâlet bir temsilcilik sözleşmesidir. Bu sözleşmenin temelinde sermaye sahiplerinin bir temsilci ile anlaşmaları sonucunda, sermayelerini bir temsilci aracılığı ile yatırıma dönüştürmeleri söz konusudur. Temsilci veya acente olarak belirlenen kurum, sermaye sahiplerinden acentelik ücreti talep eder. Bu sistem, İslami finansman yöntemi olarak son dönemlerde rağbet görmeye başlamıştır (Çürük, 2013: 47).

2.5. Katılım Bankacılığında Finansal Riskler

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), bankaların maruz kaldığı riskleri finansal ve finansal olmayan risk olarak iki başlıkta sınıflandırmıştır. Finansal riskler, kredi ve piyasa riski olarak alt başlıklara ayrılırken, finansal olmayan risk ise operasyonel risk olarak kabul edilmektedir. TBB'ye ek olarak Basel tarafından likidite riski de finansal risklere eklenmiştir (Büyükağaoğlu, 2011: 69).

Katılım bankaları, konvansiyonel bankaların da maruz kaldığı gibi, bazı risklere açıktırlar. Finansal faaliyetlerinin yanı sıra, müşterilerine sundukları temel bankacılık faaliyetleri de çok çeşitli riskler ile karşılaşmalarına sebebiyet verir. Katılım bankalarının maruz kaldıkları riskler birçok açıdan konvansiyonel bankalar ile benzerlik göstermektedir (Tetik ve Şahin, 2020: 303).

Samad (2004: 12), Bahreyn’de faaliyet gösteren katılım bankaları ve konvansiyonel bankalarının finansal performanslarını ölçen çalışması neticesinde, iki tür banka arasında likidite riski açısından büyük farklılıklar olmadığı, kredi riskinde ise katılım bankalarının daha az kredi riskine maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Kredi riskini ele aldığımızda, katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinde bulunan, gerçek bir mal veya hizmete dayanma esası, katılım bankalarına fazladan bir koruma sağlar (Yahşi, 2014: 61).

Bankalar arası farklı etki gösteren bir diğer risk ise, piyasa riskinin alt bileşeni olan faiz oranı riskidir. Konvansiyonel bankalar için faiz riski ortaya çıkarken, katılım bankaları için bu risk kar payı riski olarak ortaya çıkmaktadır. Kavramsal farklılığın sebebi, iki tür bankanın faaliyetlerinin farklı modeller ile kurgulanmış olmasında yatmaktadır. Piyasada mevcut olan faiz oranının değişmesi, en başta getiri sözü veren konvansiyonel bankaların karlılığını doğrudan etkilerken, belirli bir orana bağlanmayan kar payı paylaşımı esasına göre faaliyetlerini sürdüren katılım bankaları için daha az etkili olmaktadır (Peköz ve Dertli, 2021: 241).

Son olarak, katılım bankalarının karşılaşılabileceği ana risklerden olan operasyonel risk ise, bankanın türüne göre değişiklik göstermemekte, finansal kurumun kendisini ilgilendiren risk olarak değerlendirilmelidir.

2.5.1. Kredi Riski

Katılım bankaları, önceki bölümde bahsedildiği üzere, murabaha, selem, istisna, müşareke, mudarebe ve icare sözleşmeleri ile faizsiz bankacılık esaslarına uygun olarak fon kullandırabilmektedirler. Bankacılık mevzuatına göre, hangi yöntem ile kullandırıldığı fark etmeksizin, katılım bankalarının kullandıkları fonlar sonucunda gerçekleşen bakiyeler kredi alacağı olarak belirlenmiş ve konvansiyonel bankalar ile benzer bir düzenlemeye tabi tutulmuşlardır (Yahşi, 2014: 62).

Kredi riski, banka ile borçlu arasında yapılan anlaşmaya borçlunun uymaması veya anlaşma şartlarını yerine getirememesi durumunda, bankanın sermayesinde veya gelirinde kayıplar meydana getirmesi olasılığı olarak ifade edilebilir (İltaş, 2021: 315).

Katılım bankaları açısından, kullandırılan fon gerçek bir hizmet veya mal temini için tahsis edildiğinden dolayı, bu risk konvansiyonel bankaların maruz kaldığı kredi riskine göre daha az etkili olmaktadır.

2.5.2. Piyasa Riski

Piyasa riski, finansal kurumun içinde bulunduğu piyasa koşullarının oluşturduğu risk faktörlerinin, kurumu etkilemesi olasılığını ifade etmektedir. Piyasa riski; kar oranı riski, kur riski ve hisse senedi riski olarak üç bileşende incelenebilir (Candan ve Özün, 2006: 57).

Kar oranı riski, konvansiyonel bankalar için faiz oranı riski, uluslararası literatürde getiri oranı riski olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Sabit maliyetli kaynaklar ile sabit getirili aktiflerin vadelerindeki uyumsuzluk bu riski açığa çıkarmaktadır. Katılım bankalarının, konvansiyonel bankalar gibi sabit getiri yöntemi kullanmaması, bu riskin yönetilmesini kolaylaştırmaktadır. Getiri oranı riskini sebebi, katılım bankalarının varlıkları veya yatırımları üzerinden elde ettikleri karın belirsizliğidir. Katılım hesaplarına para yatıran mudiler belirli seviyelerde karlılık beklemektedir. Beklentileri ile gerçekleşen kar arasındaki farkın büyüklüğü, getiri oranı riskini büyütmektedir. Katılım bankalarının bu riske maruz kalmasını azaltan bir diğer sebep ise; katılım hesapları ile toplanan fonlar ve cari hesaplar ile toplanan fonlar arasında oransal olarak çok az bir fark olmasıdır. Katılım bankalarının fonlarının neredeyse yüzde 40'ı, kar beklentisi olmayan cari hesaplardan oluşmaktadır (Yahşi, 2014: 111).

Kur riski, finansal kurumların tüm döviz varlıkları ve yükümlülüklerini etkileyen risk türüdür. Döviz cinsinden varlık ve yükümlülük düzeylerinin farklı olması durumunda kur riskinden bahsedilebilir (Şenol ve Koç, 2021: 535). Bu risk, bankanın döviz cinsinden tüm varlıkları ve yükümlülükleri, cayılamayan türden gayrinakdi yükümlülükleri ve gayrinakdi kredilerden alacakları, vadeli döviz işlemleri ve kur riski içermekte olan türev sözleşmeleri üzerinden hesaplanmaktadır. Kurumun altın pozisyonu da bu risk kapsamında değerlendirilmektedir (Candan ve Özün, 2006: 67).

Hisse senedi riski ise, katılım bankalarının hisse senedi portföyü bulundurması durumunda karşılaşılabilecekleri bir risk türüdür. Portföyünde bulunan hisse senetlerinin fiyatlarında oluşabilecek değişiklikler nedeni ile ortaya çıkabilecek risk türü olarak da ifade edilebilir. Hisse senedi riski, özel risk ve genel piyasa riski olarak ikiye ayrılmaktadır. Özel risk, finansal kurumun elinde bulunan hisselerin pozisyonlarının toplamını ifade ederken,

genel piyasa riski, kısa ve uzun pozisyonlar arasındaki farkı ifade etmektedir (Rodoplu ve Ayan, 2008: 9). Bu risk, bankanın elinde bulunan portföyün değerinde, olumsuz bir olay ile yaşanabilecek değer kayıplarının, bankanın karlılık düzeyine veya sermayesine negatif yönlü bir etkisi olarak tanımlanabilir. Genel olarak ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler tüm portföyü etkileyebilirken, portföyü oluşturan hisse senetlerinin herhangi birinde yaşanan olumsuz gelişmeler o hisse senedinin fiyatlanmasında olumsuz bir etkisi olabilmektedir.

2.5.3. Operasyonel Risk

Gelişen ve büyüyen bankacılık sektöründe ortaya çıkan büyük zararların bazıları operasyonel risk kaynaklıdır. Bu risk türü, bankanın finansal pozisyonu veya büyüklüğü ile doğrudan ilgili değildir. Operasyonel risklerin sebepleri, bankaların faaliyetlerinin gerçekleştiği süreçler, kurum çalışanları, teknolojik sistemler veya dışsal kaynaklı olabilmektedirler (Candoğan ve Altan, 2014: 269).

Bankanın faaliyet süreçlerini yanlış geliştirmesi veya yanlış uygulamalara maruz kalması riskini süreç riski olarak tanımlayabiliriz. Yeni ürün ve hizmetlerin uygulanmasından muhasebe kayıtlarının tutulmasına kadar, banka içi bütün uygulamalar bu riski barındırmaktadır (Zengin ve Yüksel, 2016: 78).

Kurum çalışanlarından kaynaklı riskler, çalışanların bilgi düzeylerinin yetersizliği, görev ve konumlarını kötüye kullanmaları, sahtecilik ve dolandırıcılık yapmaları veya bunlara alet olmaları gibi insan kaynaklı riskler olarak tanımlanabilmektedir (Özbilgin, 2012: 93).

Teknolojik sistemlerden kaynaklı riskler genel olarak hızlı gelişen teknoloji ile birlikte, banka altyapılarının ürün ve hizmetlerini sağlıklı bir şekilde müşterilerine sunamadıkları zaman ortaya çıkabilmektedir. Sistem kapasitesi, teknik aksaklıklar ve sistem güvenliği bu riski etkileyen başlıca sebeplerdendir.

Dışsal kaynaklı riskler ise, diğer risklerin aksine kurumun içinden değil, kurumun faaliyet alanlarına bağlı olarak, kurum dışından gelen riskleri ifade eder. Rekabetçi piyasalar, siyasi istikrarsızlık, üçüncü şahıslar tarafından dolandırıcılık veya diğer suç teşkil eden faaliyetler, doğal afetler ve altyapı kaynaklı problemler bu riski oluşturabilmektedir (Şenol, 2019: 894).

2.5.4 Likidite Riski

Bankacılık sektörü için likidite, varlıkların ihtiyaç duyulan zamanda zarara uğramadan nakde çevrilebilmesi olarak açıklanabilir. Bu nedenden dolayı likidite yönetimi finansal sistemin kritik bir parçası olan bankalar için hayati bir yere sahiptir (Soprano, 2015: 4).

Bankaların yükümlülüklerinin en önemli kaynağı mevduattır. Buna karşılık, varlıklarının en büyük kısmını ise krediler oluşturmaktadır. Krediler ve mevduat arasındaki farkın izlenmesi likidite yeterliliğine önemli bir gösterge izlenmektedir. Fakat 2000’li yıllardan sonra ortaya çıkan finansal yenilikler ile beraber kredi ve mevduat arasındaki bu bağ kopmuştur. Bu durumun sebebi, bankaların mevduata göre daha az maliyetli kaynaklara yönelerek kaynaklarını çeşitlendirmesidir (Demirezen, 2015: 63).

Konvansiyonel bankalar, finansal sisteminin sağladığı yeni enstrümanlara yönelirken, katılım bankalarının kaynakları büyük ölçüde mevduata bağlı kalmaya devam etmektedir. Risklilik açısından, finansman açığında yaşanan artışlar likidite riskini artırmaktadır. Bu açıdan katılım bankalarının daha düşük likidite riski taşıdığı ifade edilebilir (Onat, 2019: 86).

2.6. Katılım Bankacılığında Finansal Risk Yönetimi Uygulamaları

Önceki bölümlerde bahsedilen riskler, konvansiyonel veya katılım olması fark etmeksizin, bankaları etkilemektedir. Fakat çalışma prensiplerinin farklı olması nedeniyle, katılım bankaları kendilerine özgü risk yönetim teknikleri geliştirmeleri gerekmektedir.

İslami finansal araçlarının doğası gereği, kredi riskinin kaynakları piyasa veya operasyonel risklerle aynı olabilir. Örneğin bir Selem sözleşmesinde, emtia fiyatları gibi piyasa risk faktörleri veya kötü hava koşulları gibi çevresel faktörler, temerrüt olasılığını etkileyebilmektedir. (IFSB, 2005: 7). Bu durum, katılım bankalarının risk ölçümünü konvansiyonel bankalara göre daha karmaşık hale getirebilmektedir.

İslami Finansal Hizmetler Kurulu (Islamic Financial Services Board – IFSB) 2005 ve 2012 yıllarında yayınladıkları raporlar ile katılım bankalarının karşı karşıya kalabileceği muhtemel riskleri incelemiş ve bu riskler ile mücadelede prensipler belirlemiştir (IFSB, 2005 ve IFSB, 2012).

Genel olarak kredi riskini azaltmakta kullanılan dört teknikten bahsedilebilir. Bunlar; riskin yansıtılması, riskin sınırlandırılması, riskin paylaşılması ve riskin

çeşitlendirilmesidir. Riskin yansıtılması, krediyi alan taraf üzerindeki riskin başka bir varlık üzerine yansıtılmasıdır. Bu yansıtma işlemi, kredinin geri ödemesinin yapılmadığı durumlarda bankanın karşı karşıya kalacağı zararın engellenmesi amacı ile duruma uygun teminatın alınmasıdır (Takan ve Boyacıoğlu, 2018: 330).

Riskin sınırlandırılması, kullanılacak toplam kredi miktarına üst sınırlar getirmek olarak ifade edilebilir. Üst sınırlar toplam kredi üzerinde olabileceği gibi, sektör, bölge veya müşteri grubu üzerine de olabilmektedir. Bankalar, zorunlu olarak uygulanan üst sınırları kendi risk algılarına göre daha alt sınırlara da çekebilirler (Demirel, 2015: 27)

Riskin paylaşılması, yüksek tutarlı kredileri farklı kreditörlere paylaştırarak, kredi tutarının büyüklüğünden kaynaklanan riski kreditörlere dağıtma işlemi olarak ifade edilebilir (Yago ve McCarthy, 2004: 7).

Riskin çeşitlendirilmesi ise riskin nitelik olarak farklı gruplara dağıtılmasıdır. Büyüklüklerine göre müşteri grupları, bölgesel veya sektörel olarak çeşitlendirme yapılabilmektedir. Bir diğer çeşitlendirme yöntemi ise vadeler yönünden olmaktadır. Toplam kredi stokunun kısa, orta ve uzun vadeler şeklinde bölünmesi ile risk çeşitlendirmesi yapılabilmektedir (Altıntaş, 2020: 85)

Katılım bankalarını etkileyen bir sonraki risk olan piyasa riski ise, getiri oranı riski, döviz kuru riski ve hisse senedi fiyat değişim riskidir. Getiri oranı riskini besleyen en önemli faktör vade uyumsuzludur. Etkili bir aktif pasif yönetimi ile bu riski minimize etmek mümkün olmakla beraber, bankalar aktif ve pasiflerindeki vade farkları üzerinden kar ettiğinden dolayı bu riskin sıfıra indirilmesi mümkün olmamaktadır (Tiby, 2011: 62)

Döviz kuru riski, bankaların döviz pozisyonlarının varlık ve yükümlülük bakımından eşit olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Netleştirme işlemi ile döviz varlık ve yükümlülükler dengelenebilmektedir. Yani, bu riskten tamamen kaçınmak mümkündür (Ertürk, 2010: 68)

Hisse senedi fiyat değişim riski ise, kredi riskinde olduğu gibi riskin çeşitlendirilmesi ile azaltılabilmektedir. Çeşitlendirme amacı ile portföy oluşturulurken, birbirleri ile düşük etkileşimde olan hisselerin seçilmesi tekniğinin başarısını etkileyebilmektedir (Altay, 2015: 284).

Operasyonel risk, çoğunlukla kurumun işleyişi ile ilgili olduğundan dolayı kendilerine özgü risk yönetim teknikleri geliştirmeleri gerekmektedir. Diğer taraftan katılım bankacılığının ülkemizde ve dünyada büyük oranda konvansiyonel bankalar için hazırlanmış olan mevzuata göre faaliyet göstermesi, operasyonel riski artırıcı etkisi bulunmaktadır.

Son olarak likidite riski, hem katılım bankalarının hem de konvansiyonel bankaların tamamen kaçınamayacağı bir risk türüdür. Bu risk türünde asıl amaç hiç riske girmemek değil, riski sınırlamak ve iyi yönetmektir (Türküner, 2016: 4). Bu riski, aktif ve pasif yönetimi ile sınırlamak mümkündür. Aktif yönetimi, en yüksek getiriye en az riskle elde etmeyi hedeflerken, pasif yönetimi ise en düşük maliyet ile borçlanmayı hedeflemektedir (Yenigün, 2016: 45).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RİSK ANALİZİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ: TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARINDA BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının risk yönetimlerinin finansal performansları üzerinde etkisini tanımlamaktır.

Tanımlayıcı bir çalışma iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi veya bir şeyin meydana gelme sıklığını araştırmak için kullanılır. Değişkenleri manipüle etmeden, var olan durumu tanımlamaya yardımcı olduğu için bu yöntem kullanılabilir (Chan ve diğerleri, 2004: 7).

Ülkemiz bankacılık sektörü içerisinde son yıllarda hızlı bir büyüme gösteren katılım bankalarının faaliyetlerine devam edebilmesi için performanslarının belli aralıklarda ölçülmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve çeşitli risk yönetim teknikleri ile zafiyet gösteren yerlere takviyeler yapılması gerekmektedir.

Çalışmada kullanılan veriler ile Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının 2016-2020 arasındaki değişimleri gözlemlenebilmektedir. Çalışma hem teorik hem de pratik açılarından, katılım bankalarında risk yönetim birimlerine ve çalışmadan faydalanmak isteyen diğer kişi ya da kurumlara fikir verebilmektedir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren beş katılım bankasının 2016-2020 arasındaki 5 yıllık verileri kullanılmıştır. 2015 ve 2016 yıllarında iki yeni kamu katılım bankasının kurulması ve 2016 yılında bir özel katılım bankasının faaliyetlerine son verilmiş olması nedeniyle veriler 2016 yılında başlamaktadır. 2020 yılı sonrası veriler ise bütün dünyayı etkileyen COVID-19 pandemisi etkilerini devre dışı bırakmak için çalışmaya dahil edilmemiştir.

2016 yılı itibariyle varlığını sürdüren katılım bankaları; Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım çalışmaya dahil edilmiştir. Günümüzde faaliyet gösteren bir diğer katılım bankası Emlak Katılım ise, 2019 yılı itibariyle faaliyet izni aldığı için çalışma dışında bırakılmıştır.

3.3. Yazın Taraması

Yurtiçi ve yurtdışı kaynak taramalarında, katılım bankalarının finansal performanslarını çeşitli yöntem ve oranlar vasıtası ile ölçen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarında konvansiyonel bankalar ile karşılaştırmalı yapılan incelemeler de bulunmaktadır.

Gündoğdu (2018: 210), Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının 2010-2017 yılları arasındaki finansal performanslarını, 15 adet finansal oran ile “Gri İlişki Analizine” göre incelemiştir. Yapılan analiz sonucunda 2017 yılında finansal performans sıralamasında Türkiye Finans Katılım Bankası ilk sırada, Albaraka Türk Katılım Bankası’nın ise son sırada yer aldığı görülmektedir. Bankaların finansal performanslarını sıralanmış ve sıranın genelde istikrarsız olduğu sonucuna varmıştır. Kullanılan rasyolar, Özkaynaklar/(Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar), Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Net Bilanço Pozisyonu/Özkaynaklar, Toplam Toplanan Fonlar/Toplam Aktifler, Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktifler, Takipteki Krediler (brüt)/Toplam Krediler ve Alacaklar, Özel Karşılıklar/Takipteki Krediler, Duran Aktifler/Toplam Aktifler, Net Dönem Karı (Zararı)/Toplam Aktifler, Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar, Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kar (Zarar)/Toplam Aktifler, Özel Karşılıklar Sonrası Net kar payı Geliri/Toplam Aktifler, Özel Karşılıklar Sonrası Net kar payı Geliri/Toplam Faaliyet Gelirleri (Giderleri), Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktifler şeklindedir.

Bayram (2020: 37), 5 katılım bankasının finansal performanslarını “CRITIC” ve “PROMETHEE I-II” yöntemi kullanarak analiz etmiştir. Çalışmada öncelikle CRITIC yöntemi ile kullanılan verilerin önem ağırlıkları hesaplanmış, PROMETHEE I-II yöntemi ile öncelik değerine dayalı olarak banka sıralaması yapılmıştır. 2016-2019 arası dönemde finansal performansı en yüksek katılım bankası olarak Ziraat Katılım olduğu ve kamu bankalarının sektöre girmesinin özel sermayeli bankaların performanslarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kullanılan rasyolar, Özkaynaklar/Toplam Risk Ağırlıklı Tutarlar, Özkaynaklar/Toplam Varlıklar, Net Bilanço Pozisyonu/Özkaynaklar, Toplam Krediler/Toplam Varlıklar, Donuk Alacaklar/Toplam Krediler, Likit Varlıklar/Toplam Varlıklar, Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Yükümlülükler, Ortalama Aktif Kârlılığı, Ortalama Özkaynak Kârlılığı, Net Kâr Payı Geliri/Toplam Varlıklar şeklindedir.

Dizgil (2017: 49), aktif büyüklüğü açısından ilk onda bulunan bankaların 2009-2017 yılları arasındaki verilerini kullanarak “Panel Veri Analizi” gerçekleştirmiştir. Çalışma ile aktif karlılık ve sermaye yeterliliği rasyosu, faaliyet giderleri oranı, finansal varlıklar/toplam aktifler oranı ve ortalama özkaynak karlılığı ile sermaye yeterliliği rasyosu, faaliyet gideri ve likit aktif/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Esmer ve Bağcı (2016: 29), Türkiye’de işlem gören katılım bankalarının finansal performans ölçümlerini “TOPSIS” metodu ile çalışmışlardır. Çalışmada 2005-2014 yıllarına ilişkin sıralama yapılmıştır. Finansal performans analizlerinin yatırımcıya ipuçları vermesi açısından, bilanço ve gelir tablolarındaki sayısal göstergelerin doğru yansıtılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, Net Kâr/Toplam Aktif, Net Kâr/Özkaynaklar, Özkaynaklar/Toplam Aktif, Net Kâr Payı Geliri/Toplam Aktif, Vergi öncesi kar/Pasif Toplamı, Takipteki Krediler/Toplam Krediler, Toplam Krediler/Toplam Aktif rasyoları kullanılmıştır.

Gezen (2021: 107), Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarını “Entropi” ve “WASPAS” yöntemleri ile analiz etmiştir. Finansal performansı en yüksek mevduat bankalarının 2016-2018 yılları arasında özel sermayeli, 2019 ve 2020 yılları arasında ise kamu sermayeli bankalar olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada Toplam Aktifler, Toplam Krediler ve Alacaklar, Toplam Fon, Toplam Özkaynaklar, Ödenmiş Sermaye, Şube Sayısı, Çalışan Sayısı verileri kullanılmıştır.

Özgür (2007: 200), Türkiye’de bulunan 5 katılım bankasının 2001-2005 yılları arasındaki finansal etkinliğini “Veri Zarflama Analizi” ile araştırmıştır. Ekonomik istikrar dönemlerinin bankalar üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu ve toplam faktör verimliliğinin etkinlik ile yakından ilişkili olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Çalışmasında, Toplanan Fonlar, Personel Giderleri, Kar Payı Giderleri, Kullandırılan Fonlar, Kar Payı Gelirleri verilerini kullanmıştır.

Çetin ve Bıtırak (2010: 88), “Analitik Hiyerarşi Süreci” ile bankaların finansal performanslarını, karlılık analizi ile değerlendirmişlerdir. Çalışma ile Türkiye’de faaliyet gösteren aktif büyüklüğü açısından ilk dört özel ticari ve katılım bankasının 2005-2007 arasındaki verileri analiz edilmiş ve sermaye yeterliliği oranının, bankaların finansal performanslarını belirlemede önem açısından ilk sırada olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmada, Özkaynaklar/Risk Ağırlıklı Varlıklar, Özkaynaklar/Toplam Aktifler,

(Özkaynaklar – Duran Aktifler)/Toplam Aktifler, Toplam Krediler/Toplam Aktifler, Takipteki Krediler (net)/Toplam Krediler, Özel karşılıklar/Takipteki Krediler, Duran Aktifler/Toplam Aktifler, Likit aktifler/Toplam Aktifler, Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler, Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler, Dönem Net Karı/Toplam Aktifler, Dönem Net Karı/Toplam Özkaynaklar, Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler, Net Faiz Geliri/Toplam Faaliyet Gelirleri, Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler, Faiz Dışı Gelirler/Toplam Faaliyet Gelirleri rasyoları kullanılmıştır.

Günay (2022: 120), “Regresyon Analizi” ile 2011-2016 yılları arasında Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye’de faaliyet gösteren 66 ticari banka ile 32 katılım bankasının, karlılıklarını etkileyen unsurları araştırmıştır. Aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı üzerinde anlamlı etkiye sahip değişkenleri ortaya koymuştur. Net Krediler/ Toplam Aktifler, Net Krediler/Mevduatlar ve Fonlar, Net Kar Payı Geliri/Ortalama Aktifler, Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Özkaynaklar/Borçlar rasyoları kullanılmıştır.

Yudistira (2004: 17), “Veri Zarflama Analizi” ile 18 katılım bankasının verimliliğini araştırmıştır. Katılım bankalarının 1998-1999 yıllarında küresel krizden zarar gördüğü fakat sonrasında çok iyi performans gösterdiği ifade edilmiştir. İslami bankaların verimsizliğinin, konvansiyonel banka ile karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, küresel finansal istikrar arayışında İslami bankacılığın dikkate alınması gerektiğini önermektedir. Çalışmada, Toplam Aktifler, Duran Varlıklar, Personel Giderleri, Toplanan Fonlar, Krediler, Likit Varlıklar verileri kullanılmıştır.

Mong’are (2015: 53), 2010-2014 yılları arasında Kenya’da işlem gören 2 katılım bankası ve katılım bankacılığı ürünleri sunan 5 konvansiyonel banka ile risk analizi ve finansal performans arasındaki bağlantıyı çalışmıştır. Çalışmada “Regresyon Analizi” kullanılmıştır. Risk yönetimi ile finansal performans arasında kuvvetli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada, Net Kâr/Toplam Aktif, Takipteki Krediler/Toplam Aktif, Likit Varlıklar/Toplam Varlıklar, Faiz Hassas Aktifler Oranı/Faiz Hassas Pasifler, Özkaynaklar/Risk Ağırlıklı Varlıklar, Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif, Banka Aktif Büyüklüğü rasyoları kullanılmıştır.

Samad ve Hassan (1999: 6), “T Testi” ve “F Testi” yöntemleri ile Malezya İslami Bankasının 1984-1997 yılları arasındaki performansını, çeşitli oranlar üzerinden ölçmüştür.

Malezya İslami Bankası ve sektörde faaliyet gösteren sekiz konvansiyonel banka karşılaştırıldığında, ekonomik katılımında aralarında kayda değer bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, Net Kar/Toplam Aktifler, Net Kar/Özsermaye, Kar/Toplam Giderler, Nakit/Toplam Fon, Krediler/Toplam Fon, Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Borçlar, Dönen Varlıklar/Toplam Aktifler, Borçlar/Özsermaye, Borçlar/Toplam Varlıklar, Toplam Varlıklar/Hisse Senedi Payları, Uzun Vadeli Krediler/Toplam Krediler, Devlet Tahviline Yatırım Yapılan Fonlar/Toplam Fon, Muderebe-Muşareke/Toplam Krediler rasyoları kullanılmıştır.

3.4. Çalışmada Kullanılan Veriler

Çalışmada kullanılan veriler bankaların yayınladıkları faaliyet ve denetim raporları ile TKBB'nin yayınladığı çeyreklik bilanço raporları ve mukayese raporlarından alınmıştır.

Çalışmada, Aktif Karlılığı (ROA), Özsermaye Karlılığı (ROE), Sermaye Yeterliliği (SYO), Kredi Riski (KR) ve Likidite Riski (LR) oranları kullanılmıştır.

Karlılığın beş temel ölçütü bulunmaktadır. Bunlar; aktif karlılığı (ROA), özsermaye karlılığı (ROE), kar marjı, net faiz marjı ve fiyat farkıdır. Bu ölçütler arasında, finansal performans anlamında en önemli kriterler aktif karlılığı ve özsermaye karlılığıdır (Tunay ve Silpar, 2006: 4). Literatür incelemesinde, bankaların performans ölçümleri için en çok ROA ve ROE oranları kullandığı görülmüştür. Bu sebepten dolayı, bağımlı değişken olarak bu iki oran kullanılarak iki model kurulmuştur.

Bağımsız değişkenler de ise, daha önceki bölümlerde bahsedilen, katılım bankalarını etkileyen risklerden piyasa riski ve operasyonel risk çalışmaya dahil edilmemiştir. Bunun sebebi, enflasyon ve faiz oranı gibi piyasa riskini oluşturan faktörlerin her banka için aynı oranda olması, operasyonel risklerin kuruma özgü riskler barındırdığından karşılaştırma yapılmasının mümkün olmamasıdır. Kullanılan veriler aşağıda paylaşılmaktadır.

Tablo 3.1. Aktif Karlılığı Değişkenine Ait Veriler

	Aktif Karlılığı - ROA				
	Albaraka	KuveytTürk	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım
2020 Aralık	0,00368	0,00919	0,00830	0,01255	0,01061
2020 Eylül	0,00201	0,00677	0,00732	0,01064	0,00943
2020 Haziran	0,00106	0,00564	0,00589	0,00647	0,00300
2020 Mart	0,00022	0,00267	0,00305	0,00415	0,00285
2019 Aralık	0,00123	0,01063	0,00721	0,01071	0,01703
2019 Eylül	0,00025	0,00811	0,00396	0,00934	0,01254
2019 Haziran	0,00113	0,00692	0,00404	0,00623	0,00729
2019 Mart	0,00061	0,00304	0,00163	0,00225	0,00418
2018 Aralık	0,00317	0,01172	0,00945	0,01553	0,01454
2018 Eylül	0,00832	0,00869	0,00625	0,01200	0,01114
2018 Haziran	0,00485	0,00712	0,00486	0,00070	0,00819
2018 Mart	0,00263	0,00335	0,00235	0,00375	0,00426
2017 Aralık	0,00654	0,01180	0,00960	0,01046	0,01107
2017 Eylül	0,00417	0,01016	0,00748	0,00866	0,00819
2017 Haziran	0,00384	0,00670	0,00496	0,00592	0,00491
2017 Mart	0,00108	0,00308	0,00235	0,00421	0,00277
2016 Aralık	0,00662	0,01118	0,00763	0,00406	0,00385
2016 Eylül	0,00625	0,00975	0,00665	0,00247	0,00205
2016 Haziran	0,00438	0,00581	0,00436	0,00174	0,00051
2016 Mart	0,00219	0,00296	0,00222	0,00131	-0,00081

Aktif karlılığı (ROA) bir işletmenin, bu örnek üzerinden gidersek bir bankanın, varlıklarını ne kadar verimli kullandığını ölçen finansal performans göstergesidir. Bu oran bankanın kar oluşturmada ne kadar başarılı olduğunu gösterir (Akgül, 2020: 994). ROA, bankanın net karının toplam varlıklarına bölünmesi ile bulunur.

Tablo 3.2. Özsermaye Karlılığı Değişkenine Ait Veriler

	Özsermaye Karlılığı - ROE				
	Albaraka	KuveytTürk	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım
2020 Aralık	0,06299	0,17514	0,12296	0,13897	0,17100
2020 Eylül	0,03467	0,13755	0,11046	0,12237	0,14102
2020 Haziran	0,01604	0,10033	0,07736	0,06300	0,04175
2020 Mart	0,00319	0,04628	0,03728	0,03374	0,03495
2019 Aralık	0,01660	0,16270	0,07834	0,16570	0,16317
2019 Eylül	0,00355	0,12202	0,04280	0,13794	0,12911
2019 Haziran	0,01512	0,09954	0,04468	0,08937	0,07586
2019 Mart	0,00833	0,04469	0,01887	0,03358	0,03909
2018 Aralık	0,04108	0,15993	0,10288	0,21306	0,14544
2018 Eylül	0,10629	0,12860	0,07667	0,15792	0,14755
2018 Haziran	0,05978	0,09509	0,05004	0,01038	0,09737
2018 Mart	0,03092	0,04196	0,02231	0,04724	0,04586
2017 Aralık	0,09554	0,14680	0,09244	0,12468	0,11320
2017 Eylül	0,05922	0,12301	0,06996	0,09453	0,07288
2017 Haziran	0,05524	0,08115	0,04772	0,05386	0,06583
2017 Mart	0,01571	0,03732	0,02422	0,02785	0,03196
2016 Aralık	0,09546	0,13854	0,08087	0,02170	0,04012
2016 Eylül	0,08053	0,11443	0,06827	0,00705	0,01654
2016 Haziran	0,05919	0,06975	0,04893	0,00314	0,00334
2016 Mart	0,02985	0,03554	0,02499	0,00162	-0,00417

Özsermaye Karlılığı (ROE) bankanın özsermaye getirilerinin ve yatırımlarındaki potansiyel büyümenin ölçüsüdür. ROE ile ilgili olarak, bankalar faaliyetlerinin başarısızlığını önlemek ve düzenleyici otoriteler tarafından belirlenen sermaye gereksinimlerini karşılamak için sermaye tutarlar. Ancak, özsermaye sahiplerinin getirilerini düşürmemek için çok fazla sermaye tutmak istemezler. Hâlihazırda sermaye gereksinimlerini düzenleyen anlaşma 2007 yılında dünya çapında uygulanmaya başlanan Basel 2 Sermaye Anlaşmasıdır (Petersen ve Schoeman, 2008: 1). Türkiye’de Basel 2 anlaşması 1 Temmuz 2012’de yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.3. Sermaye Yeterlilik Oranı Değişkenine Ait Veriler

	Sermeye Yeterlilik Oranı - SYO				
	Albaraka	KuveytTürk	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım
2020 Aralık	16,13944	18,04796	13,80734	10,07782	15,11746
2020 Eylül	16,21843	19,32911	14,08181	10,49875	13,95043
2020 Haziran	14,16490	16,77715	12,14106	8,73611	12,91226
2020 Mart	13,65626	16,14509	11,12675	7,06395	11,14625
2019 Aralık	12,44671	14,31079	9,86110	14,47860	10,49168
2019 Eylül	13,28383	13,87972	9,72136	1,36267	9,24950
2019 Haziran	12,31437	13,24068	9,98590	13,25994	9,36576
2019 Mart	12,65963	13,54541	10,46967	13,84032	8,30442
2018 Aralık	11,94628	12,64928	9,88376	12,72136	9,00134
2018 Eylül	11,09318	13,13745	10,38758	11,81007	11,72210
2018 Haziran	10,76529	11,76458	8,61351	13,54459	10,39334
2018 Mart	9,87694	10,96301	7,87269	11,27746	9,23986
2017 Aralık	13,59963	11,44200	8,62442	10,92375	9,22322
2017 Eylül	13,19513	11,10232	8,35351	9,91736	7,90234
2017 Haziran	13,39553	11,11153	8,61502	8,09433	12,40102
2017 Mart	13,49737	10,99322	9,27205	5,62061	10,53207
2016 Aralık	13,41079	11,39166	9,59448	4,34212	9,40974
2016 Eylül	11,89110	10,62159	9,23625	1,85275	7,08848
2016 Haziran	12,51952	10,88918	10,19417	0,80739	5,55443
2016 Mart	12,63308	10,74198	10,24747	0,23275	4,16106

Sermaye Yeterlilik Oranı (SYO), bankaların varlıklarını ve sermayelerini kullanarak yükümlülüklerini yerine getirebilme gücünü ifade etmektedir. Bankaların bulundurmaları gereken asgari sermaye tutarı, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 45. maddesi ile belirlenmiştir. Bu madde, “Bu Kanunun uygulanmasında maruz kalınan riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı yeterli özkaynak bulundurulması sermaye yeterliliğini ifade eder. Bankalar, Kurum tarafından düzenlenecek yönetmelikte öngörülen usûl ve esaslara göre % 8 oranından az olmamak üzere belirlenecek sermaye yeterliliği oranını hesaplamak, tutturmak, idame ettirmek ve raporlamak zorundadır” şeklindedir (Bankacılık Kanunu, 2005).

Yasanın verdiği yetkiye dayanarak, BDDK kararı ile bu oran % 12 olarak belirlenmiştir. SYO, özkaynaklar toplamının toplam riske esas tutara bölünmesi ile elde edilen değerdir (Geçer, 2015: 90). BDDK'nın belirlediği yöntem ile hesaplanan SYO çeyreklik olarak yayınlanmadığından dolayı bu çalışmada özkaynaklar toplamının toplam borçlara bölünmesi ile elde edilen değer kullanılmıştır. Günay (2022), özkaynaklar/borçlar rasyosu ile finansal performans arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 3.4. Kredi Riski Değişkenine Ait Veriler

	Kredi Riski - KR				
	Albaraka	KuveytTürk	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım
2020 Aralık	0,64694	0,94373	0,71412	0,80032	0,66794
2020 Eylül	0,79850	0,91055	0,67059	0,82818	0,75118
2020 Haziran	0,52218	0,89672	0,62451	0,77188	0,73118
2020 Mart	0,50521	0,85045	0,60713	0,73835	0,70808
2019 Aralık	0,45687	0,82341	0,54255	0,66850	0,69300
2019 Eylül	0,55259	0,87721	0,66841	0,65088	0,75716
2019 Haziran	0,54406	0,81993	0,64792	0,60543	0,71479
2019 Mart	0,54448	0,76603	0,65898	0,57809	0,28165
2018 Aralık	0,49501	0,75229	0,70400	0,51588	0,51574
2018 Eylül	0,61356	0,72076	0,69817	0,55408	0,59630
2018 Haziran	0,58671	0,76046	0,71896	0,59476	0,65437
2018 Mart	0,59327	0,67049	0,72110	0,74565	0,63693
2017 Aralık	0,57720	0,93393	0,70883	0,79408	0,51916
2017 Eylül	0,55373	0,87983	0,67535	0,74297	0,41903
2017 Haziran	0,54657	0,83399	0,06665	0,56656	0,34334
2017 Mart	0,51970	0,07786	0,66138	0,23543	0,27502
2016 Aralık	0,52364	0,78299	0,62651	0,20565	0,36554
2016 Eylül	0,49519	0,78053	0,60507	0,19968	0,20707
2016 Haziran	0,52453	0,76463	0,58116	0,00000	0,33333
2016 Mart	0,57501	0,74350	0,61200	0,00000	0,33333

Kredi riski, bankaların verdikleri kredileri geri alamama riski olarak açıklanabilir. Bankalardan fon ihtiyaçlarını karşılayan kişi ya da kurumların sözleşme yükümlülüklerini yerine getiremeyip, anapara ve konvansiyonel bankalar için faiz, katılım bankalarını için kar payı ödemelerini zamanında ve tam gerçekleştirememeye riskidir (Kavcıoğlu, 2011: 14). Kredi riski oranı, özel karşılıkların takipteki kredilere bölünmesi ile bulunmaktadır. Gündoğdu (2018) ve Çetin ve Bıtırak (2010), yaptıkları çalışmalarda özel karşılıklar/takipteki krediler rasyosunu kullanmışlardır.

Tablo 3.5. Likidite Riski Değişkenine Ait Veriler

	Likidite Riski - LR				
	Albaraka	KuveytTürk	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım
2020 Aralık	0,33461	0,39104	0,37254	0,42924	0,27296
2020 Eylül	0,31930	0,44589	0,31337	0,43503	0,23606
2020 Haziran	0,29993	0,42375	0,28706	0,42564	0,17607
2020 Mart	0,29024	0,35831	0,35800	0,37990	0,19204
2019 Aralık	0,33497	0,40892	0,34317	0,35369	0,20479
2019 Eylül	0,32974	0,40357	0,37234	0,40262	0,16477
2019 Haziran	0,28855	0,35218	0,30077	0,34762	0,16032
2019 Mart	0,34780	0,33221	0,31806	0,36210	0,17323
2018 Aralık	0,33357	0,31726	0,28992	0,33401	0,18470
2018 Eylül	0,29307	0,28461	0,30558	0,23885	0,16314
2018 Haziran	0,28396	0,28172	0,27028	0,30251	0,19736
2018 Mart	0,27030	0,26318	0,27772	0,24642	0,20918
2017 Aralık	0,26531	0,30076	0,25940	0,25837	0,17048
2017 Eylül	0,25968	0,29496	0,25479	0,34297	0,17958
2017 Haziran	0,28449	0,30505	0,25882	0,38010	0,23371
2017 Mart	0,26014	0,31466	0,26575	0,34712	0,24064
2016 Aralık	0,30406	0,34573	0,24671	0,34281	0,26203
2016 Eylül	0,24323	0,31967	0,24533	0,34697	0,22035
2016 Haziran	0,25743	0,30837	0,24479	0,34970	0,21998
2016 Mart	0,25483	0,30449	0,21905	0,23119	0,20793

Likidite riski, bir bankanın yükümlülüklerini zamanında karşılamak adına yeterli likiditeye sahip olmaması riskidir. 2008 yılında yaşanan küresel kriz ile birlikte iflas eden finansal kurumlardan sonra bu riske önem verilmeye başlanmıştır (Akkaya ve Azimli, 2018: 36). Bu çalışmada likidite riski, dönen varlıkların toplam aktiflere bölünmesi ile elde edilen oran üzerinden hesaplanmıştır. Samad ve Hassan (1996), Malezya İslami Bankasının performans ölçümünde likidite riskini dönen varlıklar/toplam aktifler rasyosu ile hesaplamışlardır.

3.5. Ekonometrik Yöntem ve Ampirik Bulgular

Çalışmada, seriler arasındaki ilişki analizinden önce paneli oluşturan yatay kesitler arasında bir bağımlılık olup olmadığını ortaya koymak amacı ile Breusch ve Pagan (1980) Testi, Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD (Cross Section Dependent) ve CD_{LM} Testleri ile Pesaran vd. tarafından geliştirilen LM_{adj} (Bias-Adjusted Cross Sectionally Dependence Langrage Multiplier) Testi kullanılmıştır. Çalışmada, birim kök analizi ikinci kuşak panel

birim kök testlerinden Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF (Cross Sectionally Augmented Dickey Fuller Test) Testi ile yapılmıştır.

Panel veri analizi, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı bağımlı değişkenleri için ayrı yapılmıştır. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir.

H1: Katılım Bankalarında SYO, KR ve LR kısa dönemde ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

H2: Katılım Bankalarında SYO, KR ve LR kısa dönemde ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

H3: Katılım Bankalarında SYO, KR ve LR uzun dönemde ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

H4: Katılım Bankalarında SYO, KR ve LR uzun dönemde ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

3.5.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmadan yapılan analizlerde elde edilen sonuçlar sapmalı ve tutarsız olabileceğinden dolayı analize başlamadan önce seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılık testlerinden ilki Lagrange Multiplier (LM) Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilmiştir (Koçbulut ve Altıntaş, 2016: 152). Bu test, zaman boyutunun (T) yatay kesit boyutundan (N) büyük olduğu durumlarda kullanılmaktadır.

Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CDLM Testi ise, Breusch ve Pagan (1980) Testinin geliştirilmiş halidir. Bu test hem zaman boyutu hem de kesit boyutu büyük olduğu durumlarda kullanılması için geliştirilmiştir. Bu teste göre $T \rightarrow \infty$ ve $N \rightarrow \infty$ olduğu durumlarda yatay kesit bağımlılığının olmadığı varsayılır. Fakat yatay kesit boyutu, zaman boyutundan büyük olduğu durumlarda bu test büyük sapmalar göstermekte ve yatay kesit boyutu büyüdükçe sapmalar da büyümektedir.

Bu sebepten dolayı yine Pesaran (2004) tarafından yatay kesit boyutunun, zaman boyutundan büyük olduğu durumlar için CD testi geliştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan yatay kesit bağımlılığı testlerin sonucusu olan LM_{adj} testi ise Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilmiştir.

Bu testlerin sonucunda kabul edilebilecek hipotezler:

H_0 = Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 = Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir.

Yatay kesit bağımlılığın bulunmadığı koşullarda birinci nesil panel birim kök testleri kullanılmaktayken, yatay kesit bağımlılığının bulunduğu koşullarda ise ikinci nesil panel birim kök testleri kullanılmaktadır.

Tablo 3.6. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Constant Model	ROE		ROA	
	İstatistik Değerleri	Olasılık Değerleri	İstatistik Değerleri	Olasılık Değerleri
CD_{lm} (BP,1980)	18.992	0.04**	20.240	0.027**
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	2.011	0.022**	2.290	0.011**
CD (Pesaran, 2004)	-2.706	0.00***	-2.958	0.00***
LM_{adj} (PUY, 2008)	2.115	0.017**	1.003	0.158

Not: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ modelinde gecikme sayısı (p_i) 1 olarak alınmıştır. ***, **, * figürleri 1 %, 5 % ve 10 % anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Olasılık değerleri dikkate alındığında yatay kesit bağımlılığının olduğu şekilde alternatif hipotez kabul edilmektedir. Dolayısı ile ikinci nesil birim kök testleri ile devam edilecektir.

3.5.2. Panel Birim Kök Testi

İkinci nesil birim kök testlerinden değişkenlerin durağan olup olmadıklarını her bir birim için tek tek test edebilen ve zaman boyutu yatay boyuttan büyükken uygulanabilen (T>N) cross-sectionally augmented Dickey–Fuller (CADF) uygulanacaktır. CADF testinde hipotezler;

H_0 = Seri birim kök taşır.

H_1 = Seri birim kök taşımaz şeklindedir.

Eğer CADF test istatistiği, kritik değerden küçükse o birim serisinin durağan olduğunu gösterir. Eğer CADF test değeri, kritik değerlerden büyük ise boş hipotez kabul edilir ve o birimin serisinin durağan olmayan süreç karakteristiğine sahiptir.

Tablo 3.7. CADF Birim Kök Testi

	Sabitli		Sabitli ve Trendli	
	Gecikme	CADF İst.	Gecikme	CADF İst.
<u>ROE</u>				
Albaraka	1	-1.607	1	-2.821
Kuveyt Türk	2	-1.366	2	-9.278***
Türkiye Finans	1	-1.202	1	-1.129
Vakıf Katılım	4	-1.346	4	-0.698
Ziraat Katılım	1	-1.674	1	-1.069
Panel		-1.439		-2.999**
<u>ROA</u>				
Albaraka	1	-1.902	1	-2.722
Kuveyt Türk	4	2.398	4	0.500
Türkiye Finans	1	-1.186	1	-0.679
Vakıf Katılım	4	-2.020	4	-2.448
Ziraat Katılım	4	-2.175	4	-2.536
Panel		-0.977		-1.577
<u>KR</u>				
Albaraka	2	-2.567	2	-2.434
Kuveyt Türk	3	-1.225	3	-2.197
Türkiye Finans	1	-3.942**	1	-3.149
Vakıf Katılım	3	-5.375***	3	-4.251**
Ziraat Katılım	1	-2.348	1	-2.278
Panel		-3.072***		-2.862**
<u>LR</u>				
Albaraka	1	-2.066	1	-1.892
Kuveyt Türk	1	-3.604**	2	-2.059
Türkiye Finans	1	-1.890	1	-3.754
Vakıf Katılım	1	-3.247*	1	-4.353**
Ziraat Katılım	2	-2.229	2	-2.402
Panel		-2.607***		-2.892**
<u>SYO</u>				
Albaraka	1	-1.966	1	-1.572
Kuveyt Türk	1	-1.823	2	-0.039
Türkiye Finans	1	-2.360	1	-2.268
Vakıf Katılım	1	-2.367	1	-2.255
Ziraat Katılım	1	-3.175	1	-3.958**
Panel		-2.338**		-2.018

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. CADF istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -4.11 (%1), -3.36 (%5) ve -2.97 (%10) (Pesaran 2007, table I(b), p:275) ; sabit ve trendli modelde -4.67 (%1), -3.87 (%5) ve -3.49 (%10) (Pesaran 2007, table I(c), p:276). Panel istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -2.57 (%1), -2.33 (%5) ve -2.21 (%10) (Pesaran 2007, table II(b), p:280) ; sabit ve trendli modelde -3.10 (%1), -2.86 (%5) ve -2.73 (%10) (Pesaran 2007, table II(c), p:281). Panel istatistiği, CADF istatistiklerinin ortalamasıdır.

ROE değişkeni Kuveyt Türk'te sabitli ve trendli modelde %1 anlam seviyesinde birim kök taşımaktadır. KR değişkeni Türkiye Finans'ta sabitli modelde yüzde 5 anlam seviyesinde, Vakıf Katılım sabitli modelde yüzde 1 anlam seviyesinde ve sabitli-trendli modelde yüzde 5 anlam seviyesinde birim kök taşımaktadır. LR değişkeni Kuveyt Türk'te sabitli modelde yüzde 5 anlam seviyesinde, Vakıf Katılım sabitli modelde yüzde 10 anlam seviyesinde ve trendli modelde yüzde 5 anlam seviyesinde birim kök taşımaktadır. SYO değişkeni ise Ziraat Katılım trendli modelde yüzde 5 modelde birim kök taşımaktadır. Değişkenler iktisadi şokların etkisinde kaldığı için birim kök taşımaktadır.

3.5.3. Homojenite Testleri

Panel veri analizleri ile ilgili olarak homojenite testleri ilk olarak 1970 yılında Swamy tarafından yapılmıştır. Pesaran ve Yamagata (2008) bu test geliştirilerek delta (Δ) testi olarak isimlendirilmiştir. Bu teste göre,

$$ROA_{it} = \alpha_i + \beta_{1i}SYO_{it} + \beta_{2i}LR_{it} + \beta_{3i}KR_{it}\varepsilon_{it} \text{ ve}$$

$ROE_{it} = \alpha_i + \beta_{1i}SYO_{it} + \beta_{2i}LR_{it} + \beta_{3i}KR_{it}\varepsilon_{it}$ modellerine ilişkin oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

$H_0: \beta_i = \beta$ ise homojenite vardır.

$H_1: \beta \neq \beta_j$ ise homojenite yoktur.

Tablo 3.8. ROA Modeli için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri

	İstatistik	Olasılık Değeri
<u>Cross-section dependency tests:</u>		
LM (BP,1980)	90.700	0.00***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	18.045	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	9.370	0.00***
LM_{adj} (PUY, 2008)	15.520	0.00***
<u>Homogeneity tests:</u>		
$\tilde{\Delta}$	-0.776	0.781
$\tilde{\Delta}_{adj}$	-0.889	0.813

Not: ***, **, * figürleri 1 %, 5 % ve 10 % anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 3.9. ROE Modeli için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri

	İstatistik	Olasılık Değeri
<u>Cross-section dependency tests:</u>		
LM (BP,1980)	88.443	0.00***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	17.540	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	9.713	0.00***
LM_{adj} (PUY, 2008)	16.453	0.00***
<u>Homogeneity tests:</u>		
$\tilde{\Delta}$	-0.874	0.809
$\tilde{\Delta}_{adj}$	-1.002	0.842

Not: ***, **, * figürleri 1 %, 5 % ve 10 % anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Olasılık değerleri dikkate alındığından yatay kesit bağımlılığının olduğu alternatif hipotez ve homojenitenin olduğu sıfır hipotezi kabul edilir. Buna göre yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve homojen tahmine dayalı eş-bütünleşme yöntemleri kullanılmalıdır.

3.5.4. Panel Eş-Bütünleme Testi

Aktif karlılığını bağımlı değişken olarak kabul eden ilk model için eş-bütünleşme testi yapılmış ve sonuçlar tablo 3.10'da sunulmuştur. Sonuçlara bakıldığında ilk modelde asimptotik değerler değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişkinin olduğunu gösteren sonuçlar vermiştir. Buna göre kredi ve likidite riski ile sermaye yeterliliği aktif karlılığı ile etkileşim halindedir. Uzun dönemde ortaya çıkan eş-bütünleşmenin varlığı kısa dönem analizlerinin de yapılabileceğini göstermektedir. Bu nedenle analizin üçüncü aşamasında hata düzeltme ve nedensellik analizlerinin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 3.10. ROA modeli için Panel Eşbütünleşme Testi

	Sabitli			Sabitli ve Trendli		
	İstatistik	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri	İstatistik	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
Error Correction						
Group_tau	-4.909	0.00***	0.191	-6.729	0.00***	0.318
Group_alpha	-0.691	0.292	0.534	-4.301	0.275	0.615
Panel_tau	-2.632	0.00***	0.273	-4.845	0.00***	0.279
Panel_alfa	-2.337	0.011**	0.403	-2.764	0.038**	0.599

Not: testin sıfır hipotezi eşbütünleşme yok şeklindedir. Error Correction testinde Gecikme ve öncül bir olarak alınmıştır. Bootstrap olasılık değerleri 1.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. ***, **, * figürleri 1 %, 5 % ve 10 % anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 3.11’de ise özsermaye karlılığının bağımlı değişken olarak alınan modele ait eşbütünleşme analizinin sonuçları bulunmaktadır. Dikkate alınan her bankanın verilerinin kullanıldığı analiz sonuçlarına göre hem sabitli hem de sabitli ve trendli modelde asimptotik değerlerin % 1 anlamlılık seviyesinde istatistiki olarak anlamlı eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Bu sonuçlar ışığında ilk modelde olduğu gibi özsermaye karlılığının bağımlı değişken olduğu modelde de nedensellik ve hata düzeltme metotlarının da kullanılabileceği görülmüştür.

Tablo 3.11. ROE modeli için Panel Eşbütünleşme Testi

	Sabitli			Sabitli ve Trendli		
	İstatistik	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri	İstatistik	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
Error Correction						
Group_tau	-3.898	0.00***	0.302	-5.618	0.00***	0.429
Group_alpha	-0.580	0.281	0.645	-0.290	0.386	0.726
Panel_tau	-2.521	0.00***	0.384	-3.734	0.00***	0.381
Panel_alfa	-2.226	0.013**	0.514	-1.653	0.049**	0.611

Not: testin sıfır hipotezi eşbütünleşme yok şeklindedir. Error Correction testinde Gecikme ve öncül bir olarak alınmıştır. Bootstrap olasılık değerleri 1.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. ***, **, * figürleri 1 %, 5 % ve 10 % anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Her iki modelde de eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Bu durum analize dahil edilen katılım bankalarında farklı karlılık göstergelerinin kredi ve likidite riski ile sermaye yeterliliklerinden etkilendiği, aynı zamanda bu risk göstergelerini de etkileyebileceği anlamına gelmektedir. Bu muhtemel ilişkilerin varlığını netleştirebilmek için kısa ve uzun dönemli ilişkilerin ortaya konması gerekmektedir.

3.5.5. Panel VAR ve VECM Modelleri

Hem kısa hem de uzun dönemli ilişkileri netleştirebilmek adına Panel VAR ve VECM (hata düzeltme modeli) metotları kullanılarak analizler yapılmıştır. Her iki modele de bakıldığında teorik olarak açıklanmaya çalışılan etkileşimin daha çok uzun dönemde var olduğu görülmektedir. Zira ilk model için Panel VAR ve hata düzeltme modelinden elde edilen nedensellik sonuçları tablo 3.12’de görülmektedir. Buna göre aktif karlılığının bağımlı değişken olan ilk modelde, kısa dönemde likidite riskinden sermaye yeterliliğine doğru yüzde 1 anlamlılık seviyesinde, aktif karlılığından hem likidite hem de kredi riskine doğru, sırasıyla yüzde 10 ve yüzde 5 anlamlılık seviyelerinde nedensellik bulunmaktadır. Fakat kısa dönemde bağımsız değişkenlerin hiçbirisi aktif karlılığı üzerinde etkili değildir.

Tablo 3.12. ROA modeli için Panel VAR and VECM Testi

	Kısa Dönem Nedensellik				Uzun Dönem Nedensellik
	Δ (ROA)	Δ (SYO)	Δ (LR)	Δ (KR)	ECT(-1)
Δ (ROA)	-	0.344 (0.951)	7.016 (0.071)*	8.080 (0.044)**	-0.612 [-2.495]**
Δ (SYO)	4.026 (0.258)	-	0.409 (0.938)	1.593 (0.661)	-6.077 [-0.274]
Δ (LR)	1.805 (0.613)	17.995 (0.00)***	-	3.603 (0.307)	-5.774 [-1.720]*
Δ (KR)	1.909 (0.591)	5.725 (0.125)	4.305 (0.230)	-	9.680 [0.621]

Not: () olasılık, [] t istatistiklerini göstermektedir. ***, **, * figürleri 1 %, 5 % ve 10 % anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

İlk model için uzun dönem nedenselliklere bakıldığında ise sermaye yeterlilik oranı, likidite riski ve kredi riskinden bir bütün halinde aktif karlılığına doğru % 5 anlam seviyesinde bir nedensellik bulunmaktadır. Ayrıca yine uzun dönemde aktif karlılığı, sermaye yeterlilik oranı ve kredi riskinden bir bütün halinde likidite riskine doğru % 10 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi görülmektedir. Bu sonuçlar demek oluyor ki, analiz dönemi uzadığında nedensellik ilişkileri daha fazla netleşmekte, tüm risk ölçütlerinden aktif karlılığına doğru bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bağımlı ve diğer bağımsız değişkenlerin likidite riskini istatistiki olarak çok anlamlı olmasa da etkilediği anlaşılmaktadır.

İkinci model için kısa ve uzun dönem nedensellik analiz sonuçları Tablo 3.13’de sunulmaktadır. Buna göre kısa dönemde hem likidite riski hem de kredi riskinden sermaye yeterlilik oranına doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır. Bununla birlikte

nedenselliğin istatistiki anlamlılık seviyesi ilkinde % 1 ikincisinde ise % 10'dur. Yani istatistiksel anlamlılık likidite riski için yüksektir. Öte yandan kısa dönemde özsermaye karlılığından likidite riskine doğru bir nedensellik bulunsa da istatistiki anlamlılığı ancak % 10'dur.

Tablo 3.13. ROE modeli için Panel VAR and VECM Testi

	Kısa Dönem Nedensellik				Uzun Dönem Nedensellik
	Δ (ROE)	Δ (SYO)	Δ (LR)	Δ (KR)	ECT(-1)
Δ (ROE)	-	1.921 (0.588)	7.693 (0.052)*	5.073 (0.166)	-0.700 [-2.544]**
Δ (SYO)	5.713 (0.159)	-	0.437 (0.932)	1.571 (0.665)	-12.027 [-0.610]
Δ (LR)	5.871 (0.118)	19.492 (0.00)***	-	3.107 (0.375)	-0.293 [0.975]
Δ (KR)	5.676 (0.128)	7.810 (0.050)*	3.350 (0.340)	-	0.893 [0.624]

Not: () olasılık, [] t istatistiklerini göstermektedir. ***, **, * figürleri 1 %, 5 % ve 10 % anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Uzun dönem nedensellik analiz sonuçlarına bakıldığında ise sermaye yeterlilik oranı, likidite riski ve kredi riskinden özsermaye karlılığına doğru bir nedenselliğin var olduğu ve istatistiki anlamlılık seviyesinin % 5 olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bankalar kar amacı güden ticari işletmelerdir. Bunun yanı sıra kişi ya da kurumların birikimlerini, yatırıma dönüştürme hususunda aracılık görevleri de bulunmaktadır. Dolayısı ile bankaların karlılığı, bütün ekosistemi ilgilendirmektedir. Güçlü bir finansal sektör kriz dönemlerinde reel sektörü destekleyebilecektir.

Bankacılık sektörü içerisinde küçük bir paya sahip olan İslami Bankacılık veya ülkemizde geçtiği ismi ile Katılım Bankacılığı, hızla büyümektedir. İşleyiş yapıları konvansiyonel bankalardan farklı olsa da sundukları hizmetler son kullanıcı açısından benzer sonuçlar vermektedir. Dolayısıyla katılım bankaları, birbirleri ile olduğu kadar birçok alanda konvansiyonel bankalar ile de rekabet halindedir.

Çeşitli çalışmalarda, katılım bankalarının 2008 küresel finans krizinden konvansiyonel bankalar göre daha az etkilendiklerinin görülmeleri, katılım bankacılığının önemini artırmıştır. Daha az da olsa, katılım bankaları da çeşitli risklere açık olmakta ve çeşitli risk yönetim teknikleri ile bu risklerden kaçınmaları veya riskleri yönetmeleri gerekmektedir.

Bu çalışma ile katılım bankalarının risk yönetimlerinin finansal performanslarına etkisi araştırılmıştır. Çalışmada 2016 Mart – 2020 Aralık arasında Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının risk yönetimlerinin finansal performanslarına etkisi Panel Veri Analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler ”Sermaye Yeterlilik Oranı”, “Kredi Riski” ve “Likidite Riski”nin, bağımlı değişkenler “Aktif Karlılığı” ve “Özsermaye Karlılığı”na etkisi değerlendirilmiştir.

Basel II ile getirilen sermaye yeterliliği sınırı % 8 olan bu rasyo, çalışmanın baz aldığı 2016-2020 arası Aralık dönemlerinde, Vakıf Katılım 2016 Aralık hariç, hep % 8’in üzerinde gerçekleşmiştir. Kredi riski ele alındığında, 2016-2020 arası Aralık dönemlerinde 0.50 ve 0.73 aralığında değiştiği gözlemlenmiştir. Bir diğer değişken olan likidite riskinin ise 0.24 ve 0.36 aralığında değiştiği görülmektedir. Çalışmanın dikkate aldığı dönemde bağımsız değişkenlerden kredi riski ve likidite riski yüzde 50’ye varan değişimlere uğramıştır. Böyle bir dalgalanmaya rağmen sonuçların anlamlı olması, risk yönetim uygulamalarının önemini vurgulamaktadır.

Çalışmada kısa dönem olarak ifade edilen dönem dört çeyreklik dönemi kapsamakta olup, uzun dönem olarak ifade edilen dönem ise dört çeyrekte fazla olan dönemleri ifade etmektedir.

Kısa dönemde bağımsız değişkenlerin aktif karlılığı üzerinde etkili olmadığı fakat birbirleri üzerinde etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle likidite riskinden sermaye yeterlilik oranı üzerine % 1 anlamlılık seviyesinde nedensellik bulunduğu görülmüştür. Yine kısa dönemde bakacak olursak, bağımsız değişkenlerin özsermaye karlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu modelde de sermaye yeterlilik oranı üzerinde likidite riskinden % 1 anlamlılık seviyesinde, kredi riskinden ise % 10 anlamlılık seviyesinde bir nedensellik bulunmuştur. Her iki modelde de likidite riski bağımsız değişkenler üzerinde en çok etkisi bulunan değişken durumundadır.

Uzun dönemde ise aktif karlılığı ve özsermaye karlılığının bağımsız değişkenlerden önemli ölçüde etkilendikleri görülmüştür. Uzun dönemde hem aktif karlılığının hem de özsermaye karlılığının bağımsız değişkenlerden bütün halinde % 5 anlam seviyesinde etkilendiği anlaşılmaktadır.

Tüm bu sonuçlar dikkate alındığında, hem özsermaye, hem de aktif karlılığı için kısa dönemde ele alınan likidite riski, sermaye yeterlilik oranı ve kredi risklerinin önemli etkenler olmadığı görülmektedir. Öte yandan uzun vadede bu değişkenler karlılık oranlarını etkilemektedir.

Bu çerçevede, kısa vadede likidite riskinin, diğer bağımsız değişkenler üzerindeki etkisi göz önüne alınarak, çalışmada kullanılan üç bağımsız değişken arasında en çok dikkat edilmesi gereken risk olduğu sonucuna varılabilir. Uzun vadede ise üç bağımsız değişkenin de aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı üzerinde bütün halinde önemli bir etkisi olduğu bilgisi elde edilmiştir.

Sonuç olarak, araştırma hipotezlerimizden H1 ve H2 reddedilirken H3 ve H4 kabul edilmektedir.

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlar bankaların risk yönetimi açısından önem taşımaktadır. Risk yönetimi ve bankaların finansal performansları arasında kuvvetli bir ilişki bulunmuştur. Risk yönetim uygulamalarının, bankanın finansal performansını olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile rekabetin yoğun olduğu finans sektöründe hayatta kalmak

isteyen kurumların risk yönetim uygulamalarına gereken önemi vermeleri gerekmektedir. Çalışma, ele alınan risk faktörlerini doğru yöneten bankaların, finansal performanslarına etki edebileceklerine gösterge olması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akan**, Burak (2007). “Piyasa Riski Ölçümü”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 61, ss. 59-74.
- Akan**, Burak (2008). “Likidite Riski Ölçümü”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 66, ss. 59-74.
- Akarçay**, Mehmet (2021). Nakit Akış Riski ve Sermaye Yapısı Kararlarına Etkisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Nevşehir.
- Akçaoğlu**, Ertuğrul (2002). **Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Akgül**, Yunus (2020). “Şirket Büyüklüğünün Aktif Karlılık Üzerindeki Etkisi: Türk Sigortacılık Sektöründen Kanıtlar”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 39, ss. 993-1006.
- Akkaya**, Murat ve Terane Azimli (2018). “Türk Bankacılık Sektöründe Likidite Riski Yönetimi”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı 638, ss. 35-57.
- Aktepe**, İshak Emin (2010). **İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, İstanbul: TKBB yayınları.
- Alkış**, Alpaslan (2018). “İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri”, **Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, ss. 120-133.
- Altay**, Erdinç (2015). **Bankacılıkta Risk: Piyasa Riski Kredi Riski ve Operasyonel Riskin Ölçümü ve Yönetimi**, İstanbul: Derin Yayınları.
- Altıntaş**, Ayhan (2020). **Bankacılıkta Risk ve Sermaye Yönetimi**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Aven**, Terje, Ortwin Renn ve Eugene A. Rosa (2011). “On The Ontological Status of The Concept of Risk”, **Safety Science**, Cilt 49, Sayı 8, ss. 1074-1079.
- Aydın**, Kadir ve Cüneyt Çatuk (2019). “Kobilerin Kur Riski Yönetiminde Forward ve Futuresların Performans Değerlemesi: Ampirik Bir Ugulama”, **Turkish Studies**, Cilt 14, Sayı, 4, ss. 2071-2087.

- Aydın**, Nurhan, Mehmet Başar ve Metin Coşkun (2006), **Uluslararası İşletmecilik**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aygören**, Hakan ve Emin Kurtcebe (2019), “Türev Finansal Araçların Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 84, ss. 1-16.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu** (2009). Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu, Sayı 6.
- Bayındır**, Servet (2005). **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, İstanbul: Rağbet yayımları.
- Bayındır**, Servet (2007). “Asya ve Afrika Kültürünün Dünyaya Bir Armağanı: Faizsiz Bankacılık”, **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı Bildiri Özetleri Kitabı**, ss. 909.
- Bayram**, Erdi (2020). “Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi: CRITIC ve PROMETHEE Yaklaşımları” **Balkan Journal of Social Sciences**, Cilt 9, Sayı 18, ss. 32-38.
- Beasley**, Mark S., Richard Clune ve Dana R. Hermanson (2008). “Enterprise Risk Management: An Empirical Analysis of Factors Associated with the Extend of Implementation”, **Journal of Accounting and Public Policy**, Cilt 24, Sayı 6, ss. 521-531.
- Beck**, Thorsten, Aslı Demirgüç-Kunt ve Ouarda Merrouche (2013). “Islamic vs. Conventional Banking: Business Model, Efficiency and Stability”, **Journal of Banking and Finance**, Cilt 37, Sayı 2, ss. 433-447.
- Bessis**, Joel (2015). **Risk Management in Banking**, New York: Wiley Publishing.
- Bilson**, Christopher M., Timothy J. Brailsford ve Vincent C. Hooper (2002). “The Explanatory Power of Political Risk in Emerging Markets”, **International Review of Financial Analysis**, Cilt 11, Sayı 1, ss. 1-27.

- Bingül**, Berna Ak (2018). “Bankacılık Sisteminde Risk ve Sermaye Yeterliliği”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 14, ss. 456-477.
- Birgili**, Erhan, Nermin Akyel ve Nevran Karaca (2005). “Futures Sözleşmeler ve Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 26, ss. 109-119.
- Bolak**, Mehmet (2004). **Risk ve Yönetimi**, İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Bolgün**, Evren ve M. Barış Akçay (2009). **Risk Yönetimi**, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Buckley**, Adrian (2004). **Multinational Finance**, Harlow: Financial Times.
- Büker**, Semih ve Rıza Aşıkoğlu (1997). **Finansal Yönetim**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Büyükağaoğlu**, Şenil Işıl (2001). Ticari Bankalarda Fon Yönetimi ve Fon Yönetiminde Karşılaşılan Finansal Riskler, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Büyükkakın**, Figen ve Ersan Bilal (2016). “Finansal Krizlere Karşı Sukukun Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 14, ss. 33-55.
- Candan**, Hasan ve Alper Özün (2006). **Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Candoğan**, Mehmet Ali ve Mikail Altan (2014). “Basel Kriterleri Çerçevesinde Operasyonel Risk Ölçüm Yöntemlerinin Karşılaştırılması: Örnek Bir Uygulama”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 31, ss. 265-276.
- Cebenoyan**, Sinan ve Philip E. Strahan (2004). “Risk Management, Capital Structure and at Banks”, **Journal of Banking and Finance**, Cilt 28, Sayı 1, ss.19-43.
- Ceylan**, Ali ve Turhan Korkmaz (2012). **Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi**, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Chan**, Wesley S., Richard Frankel ve S.P. Kothari (2004). “Testing Behavioral Finance Theories Using Trends and Consistency in Financial Performance”, **Journal of Accounting and Economics**, Sayı 38, ss. 3-50.

- Chapra**, Muhamed Umer (2000). "Is It Necessary to Have Islamic Economics?", **Journal of Socio-Economics**, Cilt 29, Sayı 1, ss. 21-37.
- Crouhy**, Michel, Dan Galai ve Robert Mark (2003). "A Comparative Analysis of Current Risk Models", **Journal of Banking and Finance**, Cilt 24, Sayı 1-2, ss. 59-117.
- Çatalbaş**, Gaye Karpat ve Ersin Çataşbal (2008). "Finansman Sorunu Yaşayan Kobiler, Basel II ve Bankacılık Sektörü", **Bankacılar Dergisi**, Sayı 66, ss. 3-12.
- Çelenk**, Hakan ve Asım Çebi (2019). "Finansman Sağlamada Mudarebe Sukuk ve Müşareke Sukukun Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikaları Boyutuyla Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, ss. 124-142.
- Çetin**, Ali Cüneyt ve İbrahim Anıl Bıtırak (2010). "Banka Karlılık Performansının Analitik Hiyerarşi Süreci ile Değerlendirilmesi: Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarında Bir Uygulama", **Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, ss. 75-92.
- Çürük**, Suna Akten (2013). İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Selçuk Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- Dağlı**, Hüseyin (2004). **Sermaye Piyasası ve Portföy Analizi**, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Demirel**, Baki (2015). "Türk Bankacılık Sisteminde Kredi Riski ve Modellenmesi", **Sosyoekonomi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 29, ss. 23-44.
- Dinç**, Yusuf (2016). "Katılım Fonunun Hukuki Niteliği Üzerine Fıkhi Sorular", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 15, ss. 337-357.
- Dizgil**, Eda (2017). "Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Karlılığını Etkileyen Mikro Düzeyli Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, ss. 31-52.
- Durmuş**, Abdullah (2010). "Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkhi Açından Tahlili", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 16, ss. 141-156.

- Emhan**, Abdurrahim (2009). “Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetimde Kullanılan Teknikler”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 23, Sayı 3, ss. 209-220.
- Erdoğan**, Niyazi (1995). **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi: Çağdaş Finansman Teknikleri**, Ankara: Kent Matbaacılık.
- Ertürk**, Hakan (2010). “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Risk Yönetimi” **Denetim Dergisi**, Sayı 4, ss. 62-70.
- Esmer**, Yusuf ve Haşim Bağcı (2016). “Katılım Bankalarında Finansal Performans Analizi: Türkiye Örneği”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 15, ss. 17-30.
- Fama**, Eugene F. ve Kenneth R. French (2002). “The Capital Asset Pricing Model: Theory and Evidence”, **Journal of Economic Perspectives**, Cilt 18, Sayı 3, ss. 25-46.
- Fan**, Linbo ve Sherrill Shaffer (2004). “Efficiency Versus Risk in Large Domestic US Banks”, **Managerial Finance**, Cilt 30, Sayı 9, ss. 1-19.
- Fatemi**, Ali ve Carl Luft (2002). “Corporate Risk Management: Cost and Benefits”, **Global Finance Journal**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 29-38.
- Geçer**, Turgay (2015). “Sermaye Yeterliliği Oranına Yeniden Bir Bakış”, **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, ss. 89-102.
- Gezen**, Aslı (2019). “Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Entropi ve WASPAS Yöntemleri ile Performans Analizi”, **Muhasebe ve Finans Dergisi**, Sayı 84, ss. 213-232.
- Gezen**, Aslı (2021). “Türkiye’de Faaliyet Gösteren Mevduat Bankalarının Entropi ve WASPAS Yöntemleri ile Performans Analizi, 2016-2020”, **Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, ss. 91-111.
- Gordon**, Lawrence A., Martin P. Loeb ve Chih-Yang Tseng (2009). “Enterprise Risk Management and Firm Performance: A Contingency Perspective”, **Journal of Accounting and Public Policy**, Sayı 28, ss. 301-327.

Gökgöz, Ahmet (2015). “Kira Sertifikalarının (Sukukun) Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 66, ss. 151-174.

Greene, Mark R. (1997). **Risk and Insurance**, Cincinnati: South-Western Yayınevi.

Gümüş, Ersin (2018). Sektörel Bazda Sistemik ve Sistemik Olmayan Riskler ve Bileşenleri, Borsa İstanbul Uygulaması, Anadolu Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, Doktora Yeterlilik Tezi, Eskişehir.

Gündoğdu, Aysel (2018). “Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Gri İlişki Analizi ile Ölçülmesi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 17. UİK Özel Sayısı, ss. 201-214.

Horcher, Karen (2005). **Essentials of Financial Risk Management**, Hoboken: John Wiley and Sons Inc.

Islamic Financial Services Board (2005), Guiding Principles Of Risk Management For Institutions (Other Than Insurance Institutions) Offering Only Islamic Financial Services, December.

Islamic Financial Services Board (2012), Guiding Principles On Liquidity Risk Management For Institutions Offering Islamic Financial Services [Excluding Islamic Insurance (Takāful) Institutions And Islamic Collective Investment Schemes], March.

İltaş, Tuğba (2021). “Kredi Risk Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesi”, **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, ss. 314-335.

Jarrow, Robert A. ve George S. Oldfield (1981). “Forward Contracts and Future Contracts”, **Journal of Financial Economics**, Cilt 9, Sayı 4, ss. 373-382.

Kabakçı, Yurdagül ve Cengiz Çağrı Kabakçı (2013), “Çokuluslu Şirketlerin Ödemelerinin Netleştirilmesine Yönelik Teorik Bir Çalışma”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 14, Sayı 4, ss. 81-89.

Kabakçı, Ali (2011), “Çokuluslu İşletmelerde Merkezi Nakit Yönetimi ve Havuzlama”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 97-110.

- Kadioğlu**, Eyüp (2003). *Şirketlerin Karşılaştıkları Kur Riski ve Kur Riskinin Yönetilmesi*, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlik Etüdü, Ankara.
- Kalaycı**, İrfam (2013), “Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?”, **Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 19, ss. 51-74.
- Karapınar**, Aydın (2003), **Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karluk**, Rıdvan (2004). **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Kavcıoğlu**, Şahap (2011). “Ticari Bankacılıkta Kredi Riskinin ve Kredi Risk Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesi”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, ss. 11-19.
- Kepeçe**, Nazlı (2007). Swap Sözleşmelerinin Finansal Tablolarda Raporlanması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Kırhoğlu**, Hilmi ve Fırat Altıncaynak (2016), “Forward Sözleşmelerinin Günümüz Piyasalarında Yeri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 12, Sayı 12, ss. 604-614.
- Kommunuri**, John, Anil Narayan, Mark Wheaton, Lilibeth Jandug ve Satya Gonuguntla (2016). “Firm Performance and Value Effects of Enterprise Risk Management”. **New Zealand Journal of Applied Business Research**, Cilt 14, Sayı 2, ss. 17-28.
- Korkmaz**, Aydın, Nurhan Aydın ve Güven Sayılğan (2013). **Portföy Yönetimi**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kurşat**, Zekeriya (2009). “Eser ve Vekalet Sözleşmelerinin Nitelendirilmesi Sorunu ve Nitelendirmenin Hükümü”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, Cilt 67, Sayı 1-2, ss. 143-166.
- Kurtcebe**, Emin (2015). Türev Finansal Araçlar ve Muhasebeleştirilmesi, Pamukkale Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Denizli.
- Kuzu**, Serdar (2019). **Risk Yönetim Uygulamalarının Endüstri İşletmelerinin Sermaye Yapıları Üzerine Etkileri**, Ankara: İksad Yayınevi.

- Merton, Robert C.** (2005). "Theory of Rational Option Pricing", **The Bell Journal of Economics and Management Science**, Cilt 4, Sayı 2, ss. 229-270.
- Moeller, Robert R.** (2007). **COSO Enterprise Risk Management**, Hoboken: John Wiley and Sons Inc.
- Monda, Lutvia** (2019). "Life-Cycle Hypothesis of Hybrid Sukuk", **Jurnal Hukum dan Syariah**, Cilt 10, Sayı 2, ss. 145.
- Mong'are, Benjamin M.** (2015). The Effect of Risk Management on Financial Performance of Islamic Banks in Kenya, University of Nairobi School Of Business, Nairobi.
- Myers, Stewart C. ve James A. Read Jr.** (2001). "Capital Allocation for Insurance Companies", **The Journal of Risk and Insurance**, Cilt 68, Sayı 4, ss. 545-580.
- Navruz, Bülent** (2019). "Bankacılıkta Sistemik Risk Sorunu ve Pigovian Çözüm Yaklaşımı: Türk Bankacılık Sektörü Açısından Bir Değerlendirme", **Türkiye Bankalar Birliği**, Yayın No: 330.
- Nidaussalam, M** (2016). "Mudaraba as a Model of Islamic Finance", **Shirkah Journal of Economics and Business**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 73-92.
- Nocco, Brian W. ve Rene M. Stulz** (2006). "Enterprise Risk Management: Theory and Practice", **Journal of Applied Corporate Finance**, Cilt 18, Sayı 4, ss. 8-20.
- Nurul, Kabir, Andrew Worthington ve Rakesh Gupta** (2015). "Comparative Credit Risk in Islamic and Conventional Bank", **Pacific-Basin Finance Journal**, Sayı 34, ss. 327-353.
- Onat, Cezmi** (2019). Katılım Bankacılığında Likidite Riski ve Yönetimi, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Özgür, Ersan** (2007). Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar.
- Özbilgin, İzzet Gökhan** (2012). "Risk ve Risk Çeşitleri", **Bilişim Dergisi**, Sayı 7, ss. 89-93.

- Özoğul**, Selçuk (2006). “Reel Opsiyonlar ile Bilişim Teknolojilerinin Değerlemesi”, **İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, ss. 15-26.
- Pehlivan**, Pınar (2016). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 16, Sayı 31, ss. 296-324.
- Peköz**, Mustafa ve Samiye Ekim Dertli (2021). “Katılım Bankacılığında Risk Algısı ve Fon Yönetimi”, **Bucak İşletme Fakóltesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, ss. 224-265.
- Petersen**, Mark A. ve Ilse Schoeman (2008). “Modeling of Banking Profit via Return-on-Assets and Return-on-Equity”, **Proceedings of the World Congress on Engineering**, Cilt 2, Sayı 4, ss. 1-6.
- Pritchard**, Carl L. (2005). **Risk Management Concept and Guidance**, Arlington: ESI International.
- Puxty**, Anthony G. ve J. Colin Dodds (1991), **Financial Management: Method and Meaning**, London: Chapman and Hall Publishing.
- Reva**, Zeynep Hacıalioğlu (2006), “Borsa Opsiyon Sözlşmeleri” **Prof. Dr. Özer Seliçi’ye Armağan**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Rodoplu**, Gültekin ve Ebubekir Ayan (2008). “Basel-II Uzlaşısında Piyasa Riski Yönetimi ve Türkiye Açısından Faiz Riskine İlişkin Bir Uygulama”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, ss. 1-28.
- Rosa**, Eugene A. (1998). “Metatheoretical Foundations For Post-Normal Risk”, **Journal of Risk Research**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 15-44.
- Samad**, Abdus (2004). “Performance of Interest Free Islamic Banks vis-à-vis Interest-Based Conventional Banks of Bahrain, **IJUM Journal of Economics and Management**, Cilt 12, Sayı 2, ss. 1-15.
- Samad**, Abdus ve M. Kabir Hassan (1999). “The Performance of Malaysian Islamic Bank During 1984-1997: An Exploratory Study”, **International Journal of Islamic Financial Services**, Cilt 1, Sayı 3, ss. 1-14.

- Sanghi**, Audil ve Mohi-ud-Din Sangmi (2012). “Islamic Banking: Concept and Methodology”, **Interest-Free Banking**, Cilt 15, Sayı 1, ss. 1-19.
- Santamero**, Anthony M. Ve David F. Babbel (2001). **Financial Markets, Instruments and Institutions**, New York: McGraw-Hill Inc.
- Saunders**, Anthony ve Marcia M. Cornett (2006), **Financial Institutions Management: A Risk Management Approach**, New York: McGraw-Hill Inc.
- Sayilgan**, Güven (1995). “Finansal Risk Yönetimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 50, Sayı 1, ss. 323-334.
- Sevinç**, Erkan (2007). İMKB 30 Endeksinde Yer Alan Menkul Kıymetlerden Ortalama-Varyans Modeline Göre Optimal Portföy Oluşturulması ve Riske Maruz Değer Yaklaşımıyla Portföy Riskinin Hesaplanması, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soprano**, Aldo (2015). **Liquidity Management, A Funding Risk Handbook**, Hoboken: John Wiley and Sons Inc.
- Sümer**, Eren (2020). Sukukun Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Şenol**, Zekai (2019). “Ekonomik ve Finansal Ülke Risklerinin Banka Karlılığına Etkisi”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt 12, Sayı 18, ss. 891-916.
- Şenol**, Zekai ve Selahattin Koç (2021). “Kur Riski ve Kur Riski Yönetiminin Firma Performansına Etkisi”, **Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, ss. 534-564.
- Takan**, Mehmet ve Melek Acar Boyacıoğlu (2018). **Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yöntem**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Taner**, Berna ve Cenk Akkaya (2009). **Sermaye Piyasası Faaliyet Alanı ve Menkul Kıymetler**, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Tekin, Abdullah** (2017). “Türkiye Kira Sertifikaları ile İslami Finans Piyasalarındaki Eşdeğer Ürünler Arasında Bir Karşılaştırma”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 20, Sayı 2, ss. 160-174.
- Tetik, Nevzat ve Ahmet Şahin** (2020). “Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 34, Sayı 2, ss. 293-314.
- Tevfik, Arman T.** (1997). **Risk Analizine Giriş**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tiby, Amr Mohamed** (2011). **Islamic Banking How to Manage Risk and Improve Profitability**, Hoboken: John Wiley and Sons Inc.
- Topdağ, Derya ve Nihat Işık** (2019). “Katılım Bankacılığı Gelişimi ve Türkiye’deki Katılım Bankaları Üzerinde Bir Nedensellik Analizi”, **Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, ss. 65-86.
- Tunaboğlu, Ali Nail** (2008). Döviz Kuru Riski ve Firma Değeri İlişkisi: İMKB Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Tunay, Batu ve Murat Silpar** (2006). “Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-I”, **TBB Araştırma Tebliğleri Serisi**, Cilt 2006, Sayı 1, ss. 1-43.
- Türküner, Ercan** (2016). **Basel III Likidite Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi**. İstanbul: TKBB.
- Uğurlu, Murat, Mehmet L. Erdaş ve Abdullah Eroğlu** (2016). “Portföy Yönetiminde Sistemik Olmayan Riski Azaltacak Bir Doğrusal Programlama Model Önerisi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, ss. 147-174.
- Ural, Mert** (2010). **Yatırım Fonlarının Performans ve Risk Analizi**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Usta, Öcal ve Erhan Demireli** (2010). “Risk Bileşenleri Analizi: İMKB’de Bir Uygulama”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 12, ss. 25-36.

- Uzun**, Emin (2005). “İşletmelerde Finansal Başarısızlığın Teorik Olarak İrdelenmesi”, **Muhasebe ve Finans Dergisi**, Sayı 27, ss. 158-168.
- Ünal**, Orhan ve Hakan Altın (2010). “Döviz Kur Riski ile Şirket Arasındaki İlişkinin İMKB Otomotiv Sektöründe Analizi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 26, ss. 26-37.
- Üstünel**, İbrahim E. (2000). **Durağan Portföy Analizi ve İMKB Verilerine Uygulanması**, Ankara: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları.
- Vural**, Muhammet Fatih ve Dünder Kök (2022). “Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyümede Nedensellik İlişkisi”, **Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, ss. 183-210.
- Wenk**, Dennis (2005). “Risk Management and Business Continuity, Overview and Perspective”, **Journal of the Chartered Insurance Institute**, Cilt 3, Sayı 3, ss. 234-246.
- World Bank** (2016). Global Report on Islamic Finance “A Catalyst for Shared Prosperity?”
- Yahşi**, Fahrettin (2014). Katılım Bankalarında Risk Odaklı İç Denetim ve Bir Model Önerisi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Yago**, Glenn ve Donald McCarthy (2004). **The US Leveraged Loan Market: a Primer**, Santa Monica: Milken Institute.
- Yanpar**, Atila (2015). **İslami Finans, İlkeler, Araçlar ve Kurumlar**, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yarız**, Ahmet (2011). “Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması”, **Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü E-Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 1-33.
- Yenigün**, Gizem (2016). Basel III Kriterleri Kapsamında Bankalarda Likidite Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yılmaz**, Erdal (2014). “Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 61, ss. 81-100.

Yılmaz, Erdal ve Tünay Aslan (2016). “Finansal Risklerin Yönetilmesinde Türev Ürünlerin Kullanımı: Borsa İstanbul (Bist) 100 Endeks’indeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss. 663-678.

Yudistira, Donsyah (2004). “Efficiency in Islamic Banking: An Empirical Analysis of Eighteen Banks”, **Islamic Economic Studies**, Cilt 12, Sayı 1, ss. 1-19.

Zengin, Sinemis ve Serhat Yüksel (2016). “Likidite Riskini Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir İnceleme”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 29, ss. 75-95.

İnternet Kaynakları

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm> (Erişim Tarihi: 21.10.2021)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.6.2021)

https://www.tbb.org.tr/dosyalar/arastirma_ve_raporlar/basel_yapisal_faiz_orani.pdf (Erişim Tarihi: 19.07.2021)

<https://www.ziraatkatilim.com.tr/bireysel/hesaplar/cari-hesaplar> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

https://icdps.org/uploads/files/ICDRefinitiv%20IFDI%20Report%2020201607502893_2100.pdf (Erişim Tarihi: 3.10.2021)